

T. Bahadragar

Яшанаг јанмагдор,
 јанасан кәрк!
 Нәјәтәк итәси јанмаз ондагдор.
 Шам, экәр јанмагсор јанмагсор дечк,
 Онун да нәјәти јанмаз ондагдор.

Б. Вәһабз

Тейтияр Вәһабзәдә

Сечилмиш әсәрләри

224641

КӨНЧЛИК
 Бакы • 1967

Контрольный
 экземпляр

M. F. Axundov adına
 Azərbaycan Dövlət
 KİTABXANASI

7-4-3
292-67 J

Вагабзаде Бахтияр Махмуд оглы

ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ

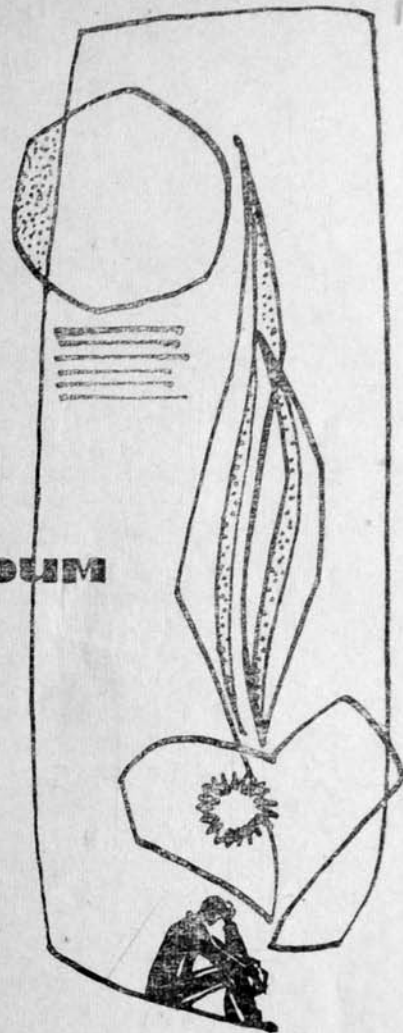
Стихи и поэмы

(На азербайджанском языке)

■
Гянджлик

Баку · 1967

мәним ше'рим

МӘНИМ ШЕ'РИМ

Әбәди бир од кими өз ичиндән көзәриб
Һеј яныр ше'рим мәним,
Бу күнүмдән сабаһа

бојланыр ше'рим мәним,
Кәзиб дилдә, додагда,

Учур, учур һәмишә өзүмдән дә габагда.
Идракымын көзләри,
Әгидәмин ән тәмиз, ән мә'налы сөзләри,
Дујан үрәји ше'рим,
Бүтүн диләкләримин ән саф диләји ше'рим.
Сән ајын, улдузларын нурундан јоғрулмусан,
Батан кечәләримин ачылан сәһәрләрә
саламы сән олмусан.

Истәрәм сәтирләрин бу күнүмдән сәс алан
әкс-сәдаја дәнсүн.

Әсримизин нәбзи дә аһәнкиндә дөјүнсүн.
Истәмирәм ки, ше'рим нәрмәназик гызларын
сачында әтир олсун.

Истәрәм күн алтында памбыг јыған гызларын
башында чәтир олсун.

Чан вермә һәр өтәрки дәрд-гәмә, ше'рим мәним,
Әзмә-бүзмә көзәлә бәнзәмә, ше'рим мәним.
Сән атәш ол, сән од ол,

јандыр да сән, јах да сән.
Илдырым ол, чах да сән.

Көстәр өз ишығында бу дүнјаја өзүнү,

Бир ан јумма көзүнү,
Һәм көр сән, һәм дә көстәр!
Фәрәһләри фәрәһдә, ғәми дә ғәмдә көстәр.
Демирәм ки, зәррәни кениш күррәдә көстәр,
Гүдрәтин варса сәнин,
Сән бу бојда күррәни кичик зәррәдә көстәр.
Сән дүшүн дәрин-дәрин, дүшүндүр дәрин-дәрин,
Вәтәнини, елини данан түфәјлиләрин,
Вәтәнчин јох,

манатчын јанан түфәјлиләрин
јумруға дөн башында.

Кешикчи ол бу јурдун торпағында, дашында.
Вугары ол, әзми ол әјилмәјән башларын,
Чибиндә партбилет ол әсил вәтәндашларын.
Сонсуз дүшүнчәләрим,
Бу дүнјаја суалым,
Һәр истәјим, хәјалым,
Ешгим, һәсрәтим мәним,
Илк мәһәббәтим мәним,
Һәдсиз шадлығым мәним,
Бу дүнјада әбәди нараһатлығым мәним.
Сәнә гурбан вермәјә бир өмүр чох аздыр, аз.
Јалныз бирчә күнүмүн сонсуз һәјәчаныны,
Нәғмәјә чевирмәјә он өмүр дә чатышмаз.
Мән сәнинчин,
Анамса мәнимчин јанды, ше'рим.
„Баламын раһатлығы јохдур“—дејә о мәни
сәнә ғысганды, ше'рим.
Анчаг о билмәди ки, мән анамдан доғулдум,
Сәнсә мәним гәлбимдә баламтәк бәсләдијим
Дујғулардан доғулдун.
Мәни анамдан алыб Вәтәнимә, халгыма
Оғул едән сән олдун!

Нојабр, 1964

НӘСӘНСӘ ӨЗҮН ОЛ

Сиз еј биздән сонра ше'рә кәләнләр,
Бу чәтин јолларда уғурлар сизә!
Ешгиниз—кәләчәк,
Јашыңыз—сәһәр,
Гәлбиниз ишыглы, фикриниз тәзә!

Мәрд олун!
Мејданда дурун мәрд кими,
Ујмајын өгәри шөһрәтә, ада.
Бизим ше'римизин дүнәни кими
Бөјүкдүр, шанлыдыр истигбалы да!

Еһтирам олса да, һамы әзәлдән,
„Сәләфин јолундан мән узаг“—дејир
Дүнән атасына „өнә бах!“—дејән
Бу күн өвладына „дала бах!“—дејир.

Биз өз атамыза дејәрдик бир вахт:
„Унутма,
Һәр күнүн өз һөкмү вар һа!..
Инди оғлумуза дејирик анчаг,
„Кәл тәзә нырх гојма көһнә базара!“

Зөвгләр, дујғулар дәјишир һәр ан,
Кәлдикчә, кетдикчә нәсилләр бир-бир.
Әзәлдән беләдир, өвладларындан
Аталар һәмишә киләјләнибдир:

„Ај һазарат, бир заманә кәлибдир,
Ала гарға шух тәрланы бәјәнмәз.
Оғулар атаны, гызлар ананы,
Кәлинләр дә гајнананы бәјәнмәз...”

Атамыз дејәрди буну бир заман,
Инди биз дејирик өвладымыза.
Оғул о кәсдир ки, көһнә китабдан
Бу көһнә јазыны, бу фәрги поза!

Ата о кәсдир ки, дајаныб өндә
Өвладын һиссилә јашаја билсин,
Өвлад о кәсдир ки, чијинләриндә
Атанын дәрдини дашыја билсин.

Сиз еј биздән сонра ше’рә кәләнләр,
Бу чәтин јолларда уғурлар сизә.
Ешгиниз—кәләчәк,
Јашыныз—сәһәр,
Гәлбиниз ишыглы,
Һиссиниз тәзә!

Гачан тез көһнәләр бу тәзәликдән,
Анчаг бир мәтләби демәлијәм мән:
Сазымда ејбәчәр сәсләр ујдуран
Сахта халлар вуран чаванлар да вар.
Өзкәнин һининә „Гәсри-Сүлејман“,
Өзүнүн гәсринә „һин“ дејир онлар.

Мәним беләсинә бирчә сөзүм вар:
„Јад јерин һалвасы чох ширин олар“..
Гачырсан мин иллик ән’әнәдән, гач!
Һеч кәсә бәнзәмә, сән тәзә јол ач!
Дедијин һәр сөзү дуј дәрин-дәрин.
Һәјатда көрдүјүн кериликләрин

Демә ки, һамысы ән’әнәдәндир!..
Сән нијә арханы көһнә сајырсан
Гачыб өз атандан? Бәс бу нәдәндир.
Өзкә аталары јамсылајырсан?

Күлмә өз көкүнә, ајыбдыр сәнә!
От көкү үстүндә битәр, унутма,
Көһнә дамғасыны вуруб атана,
Өзкәдән өзүнә сән ата тутма!

Јадын көһнәси дә дилин әзбәри,
Ән’әнән чијнинә нијә јүк олду?
Анлаја билмирәм, нә вахтдан бәри
Јады јамсыламаг јенилик олду?!

Бүтүн көһнәләрә:—„бу нәдир?“—дејә
Күлсәк, нә газанар бундан кәләчәк?
Вәтән дә, милләт дә көһнәдир дејә
Бәлкә тәзәсини ахтармаг кәрәк?

Онда ким дејәчәк, ким, бизә јахшы?
Һәр көһнә пис дејил, һәр тәзә јахшы!
Левә¹ нә дејирсән? О гоча лоғман,
Өзкә булағындан гәтрә ичмәди.
Февгәлбәшәр олду, анчаг һеч заман,
Мужик палтарыны о дәјишмәди!

„Тәзә јол!“—дејиб дә ғышгырмајын сиз,
Сәнәт аләминдә јол бирми, јүзмү?
Әсил сәнәткары јолсуз, чығырсыз
Һеч көрдүнүзмү?

Јаз илһам дејәни, үрәк дејәни,
Јол өзү доланыб тапачаг сәни,

¹ Л. Н. Толстоја ишарәдир.

Гэлбини, бејини
наһаг јорма сән!
Амандыр, өзүндән јол ујдурма сән!

Јенилик хәтринә јазмагдан сакын!
Илһамдыр јарадан сәнәти, ше'ри.
Јағмаг хатиринә јаған јағышын
Нә баға хејри вар, нә даға хејри!

Гэлбинә, хиссинә даим архалан,
Бир дә... әлван сәсли илләримизә
Көһнә сөз демәмиш илһам, һеч заман
Һәр гэлбин өз сөзү тәзәдир бизә!

Нәсәнсә, өзүн ол!
Тәзәсән онда,
Сән көһнә олурсан јамсылајанда!
Нәсәнсә, өзүн ол,
Көкүндән јапыш!
Дүнәнә архалан,
Бу күндән јапыш!

Декабр, 1966

ДӘМИР ЈОЛЧУ

Әлиндәки фанар илә ишыгладыб дөврәсини,
Дәмир хәттин јаны илә кедир гоча дәмирјолчу,
Узаглардан ешидинчә паравозун фит сәсини,
Билир, һансы јолла кәлир, билир һансы гатардыр бу.
О, һәр дәфә ағ ишыгла өтүрдүкчә бир гатары
Өтмүш онун үрәјиндән фәрәһ, севинч далғалары.

Сон вагонун ишыглары јаваш-јаваш кичилдикчә,
Зәһмәтинин мә'насыны о, бөјүдүр нәзәриндә.
Дәмир хәттә баха-баха јеридикчә о, һәр кечә,
Охујур өз һәјатыны бу хәтләрин үзәриндә.

О дүшүнүр...
Гүдрәтинә далыб ширин зәһмәтинин,
Вагонларын архасынча учурур өз хәјалыны.
О, сәрнишин гатарынын сүр'әтиндә көрүр јәгин,
Ана-бала көрүшүнү, севкилиләр вүсалыны.

Өтүрдүкчә о даш јүклү, тахта јүклү гатарлары.
Көз өнүндә кәлиб дурур биналарын гатарлары.
Гурдугумуз бу дүнјада гынамајын мәни, достлар,
Ән ади бир фәһләнин дә шәрәфли бир хидмәти вар.

Өмрүнүн чох кечәсини о, кечирмиш бурда белә,
Сүбһә гәдәр кешик чәкмиш, о јуммамыш көзләрини.
Ачмыш гоча дәмирјолчу өз мә'налы кечәсилә
Гатарларда сағ-саламат кедәнләрин сәһәрини.

1950

ЈЫХЫЛМАЈАСАН

Бу күн ајаг ачдын, гызым, илк дэфә,
Нәнән јеришинә мүбарәк деди.
Јыхыла-јыхыла сән јеридикчә
Елә бил гәлбимдә чаһан јериди.

Бу башдан о баша кетдин евдә сән,
Мән елә билдим ки, дүнјаны кээдин.
Әлләрин гуртарды имәкләмәклән,
Ајағын јер тутду, а гызым, сәнин.

Сәнин аддымларын башлајыб евдән
Дүшәчәк күчәјә, шәһәрә, кәндә,
Гәлбин өз јурдундан ајрылмасын, сән,
Өлкәләр долашыб, елләр кәзәндә.

Јердән үзүлмәсин һеч ајагларын,
Кәз бу ана јурду, ана торпағы;
Јыхылыб күчүнү јердән ал, өјрән,
Сән ајаг үстүндә мөһкәм дурмағы.

Вәтәнин гојнуна бала тәк сығын,
Тәк онун өнүндә баш әј, сән әјил.
Кениш синәсинә ајаг басдығын
Бу ана торпағы сән өз синән бил.

Даима вугарла өтүшсүн өмрүн,
Әјилмә, јыхылма, гызым, һеч заман,
Јыхыла-јыхыла кәзсән дә бу күн
Һәјат јолларында јыхылмајасан!

1953

АНА ДИЛИ

„Биз өз дилимизи вә өз
Вәтәнимизи севирик“.

В. И. ЛЕНИН

Дил ачанда илк дэфә „ана“ сөjlәjирик биз,
„Ана дили“ адланыр бизим илк дәрслиjимиз.
Илк маһнымыз лаjланы анамыз өз сүдүjlә
Ичирир руһумуза бу дилдә килә-килә

Бу дил—бизим руһумуз, ешгимиз, чанымыздыр,
Бу дил—бир-биримизлә әһди-пеjманымыздыр.
Бу дил—танытмыш бизә бу дүнјада һәр шеji.
Бу дил—әчдадымызын бизә гоjуб кетдиji
Ән гиjмәтли мирасдыр, ону көзләримизтәк
Горуjуб, нәсилләрә биз дә һәдиjјә верәк.

Бизим уча дағларын сонсуз әзәмәтиндән,
Јатағына сығмаjан чаjларын һиддәтиндән,
Бу торпагдан, бу jердән,
Елин бағрындан гопан jаныглы нәғмәләрдән,
Күлләрин рәнкләриндән, чичәкләрин иjиндән,
Мил дүзүнүн, Муғанын сонсуз кенишлиjиндән,
Ағсачлы бабаларын әглиндән, камалындан
Дүшмән үстүнә чуман о Гыратын налындан
Гопан сәсдән jарандын.
Сән халгымын алдығы илк нәфәсдән jарандын.

Ана дилим, сәндәдир халгын әгли, һикмәти,
Әрәб оғлу Мәчнунун дәрди сәндә дил ачмыш.
Үрәкләрә jол ачан Фүзулинин сәнәти,
Еj дилим, гүдрәтинлә дүнјалара jол ачмыш.
Сәндә мәним халгымын гәһрәманлыгла долу
Тарихи варагланыр,
Сәндә нечә мин иллик мәним мәдәниjјәтим,
Шан-шөһрәтим сахланыр.

Мәним адым, санымсан,
Намусум, вичданымсан!

Милләтләрә, халглара халгымызын адындан
Мәһәббәт дастанлары jарадылды бу дилдә.
Москвада Пушкинә һеjкәл гоjулан заман,
Она абидә гоjду бу дилдә Ширвани дә.

Бу дил—танытмыш бизә бу дүнјада һәр шеji.
Бу дил—әчдадымызын бизә гоjуб кетдиji
Ән гиjмәтли мирасдыр, ону көзләримизтәк
Горуjуб, нәсилләрә биз дә һәдиjјә верәк!

Ноjабр, 1954

ЧИНАР

Мәс'уд Әлиоглуна

Чајын кәнарында чаван бир чинар
Торпагдан күч алыб галхды, учалды;
Јазда јарпаг ачан јашыл будаглар
Дибинә хәфифчә бир кәлкә салды.

Исти јај күнләри јолдан өтәнләр
Әјилиб әввәлчә су ичди чајдан,
Сонра кәлкәликдә јатды бир гәдәр
Бүтүн јорғунлуғу чыхды чанындан.

Јарпаглар әл чалды, динди. нә динди,
Олду өз ишинә өзү дә һејран,
Чинар гүррәләнди, чинар севинди,
Инсанын ишинә јарадығындан.

Әтраф чәмәнлији гојнуна алды,
Күнбәкүн бөјүдү о, фәрәһиндән.
Деди өз-өзүнә: „Бојум учалды
Инсана хидмәтлә јашадыгча мән.

Мејвәм олмаса да, сәринлијимлә
Јорғун јолчулара олурам јолдаш,
Гурујандан сонра көтүјүм белә,
Инсанын ишинә јарајајды каш“...

Илләр өтүб кечди, чинар гочалды,
Гуруду, јаз кәлди—ачмады јарпаг,
Кәлкәси олмады, дәрд ону алды,
Олду хиффәтиндән синәси дағ-дағ.

Бир күн күләк гопду, отлар өлүшдү,
Чинар бир һәмләдә гопду јериндән.
Бирбаш енли чајын үстүнә дүшдү,
Санки нәфәс алды чинар дәриндән.

Инди дә адамлар онун үстүндән
Јол салыб кечдиләр о јан-бу јана.
Фајдалы өмрүтәк, фајдалы олду
Гуру көвдәси дә онун инсана.

Октјабр, 1954

224641

КӨРПӘ НӘФӘСИ

Бир азча чыханда көрпәнин сәси
Ананын көзүндә гаралыр чаһан.
Гушлар дилә кәлир, ана нәфәси
Бала нәфәсинә тохунан заман.

Аҗры дүшән сулар бирләшир бу дәм,
Һәсрәтләр говушур бири-биринә.
Елә бил јухуја чеврилиб аләм
Гонур көрпәчијин кирпикләринә.

Күләкләр әсмәсин, шимшәк чахмасын,
Көрпә, јухусунда күл дәрән заман.
Көјләр курламасын, селләр ахмасын,
Ана көрпәсинә сүд верән заман.

Гушлар нәғмәсини десин аһәстә,
Ајылмасын дејә көрпә јухудан.
Ана әјиләндә бешијин үстә,
Онун да өнүндә әјилир чаһан.

Бу ан тәбиәт дә хәјала кедир
Сусараг динләјир јалныз бир сәси—
Дүнјада ән инчә, ән пак нәғмәдир
Көрпә мышылтысы, көрпә нәфәси.

Бу пак нәфәсдәки әтри дујанлар
Далыр ән мүгәддәс бир ше'ријјәтә.
Һаны бу мә'наны верән сәнәткар?
Бу инчә ше'ријјәт сығмыр сәнәтә.

Бешикләр үстүндә бир чыраг тәкин
Аналар сүбһәчән үрәк јандырыр.
Јанан ана гәлби, өз көрпәсинин
Өмүр јолларыны ишыгландырыр.

Сентјабр, 1954

СЭРҲӘД АҒАЧЛАРЫ

Чәмәнләр, чајырлар, көј бичәнәкләр
Дүшмүр хәритәјә нәдән чох јердә?
Анчаг сәрһәд боју дуран дирәкләр
Гырмызы хәтт чызыр хәритәләрдә...

Бу ағач дирәкләр јәгин бир заман
Мешәдә вугарлы бир ағач олмуш.
Шәрәфлә өмр едиб јашадығындан
Гушларын јувасы она тач олмуш.

Артарды вугары онун анбаан,
Азад гушлар үчүн олдугча сыгнаг.
О вахт нә билсин ки, өтәчәк заман,
Өзү азадлыға сәрһәд олачаг.

Гушлар, азад гушлар вериб сәс-сәсә
Онун башы үстән учарды шән-шән;
О да шадланарды бундан... Бу күнсә
Сәрһәд гајырмышлар онун өзүндән.

О вахт нә билсин ки, инсанларын да
Алнына одунтәк о дәјәчәкдир;
Бир заман башынын үстүндән онун
Гушлар да өтүшә билмәјәчәкдир.

Мешәдә вугарлы бир ағач икән
Истәрди инсана о, јолдаш олсун.
Јохсулун евиндә ја бир пилләкән
Ја бир дәһрә сагы, ја бир хыш олсун.

Талеји башга шеј кестәрди она:
Сәдд олду о, инсан арзуларына.

Башынын үстүндә дајаныр булуд,
Онун дөерәсиндә рузкар инләир.
О, сәрһәд бојунда кетүк олунча,
Јохсулун печиндә јанајдым дејир...

Еј тахта дирәкләр, сизи дүнәндән
Јетишән тахылтәк бичиб гырајдым,
Јанан үрәкләрин атәшијлә мән
Сизи тонгал едиб алышдырајдым.

Бир чәпәр олдуруз әсрләрлә сиз
Өнүндә һәр ешгин, һәр хош нијјәтин;
Сизин аловунуз гурудар анчаг
Көз јашыны бүтүн бәшәријјәтин!..

1955

ҮРӘК

Мәнә дејирләр ки, данышан заман,
Јаман гышгырырсан, әл-гол атырсан,
Аста данышсана, аста динсәнә,
Учадан данышмаг зәрәрди́р сәнә.

Мән буну билирәм, анчаг нејләјим,
Ајрыла билмирәм тәбиәтимдән.
Әсир нифрәтимдән тир-тир үрәјим,
Дашырам сел кими мәһәббәтимдән.

Дешәр үрәјими кизли сирр мәним,
Үрәјим сәсләнәр һәр сөнбәтимдә.
Орта јолум јохдур, дәриндир мәним
Сонсуз нифрәтим дә мәһәббәтим дә.

Чошмаг, гәзәбләнмәк зәрәрди́р дејә,
Ујуша билмирәм мән сакитлијә.
Үрәкди́р чошдуран мәни дәнизтәк.
Сәнсиз бир һәјата—һеч дедим,—үрәк!

Көнүлсүз бир тикә өтмәз боғаздан.
Үрәклә јејәрәм анчаг јүз тикә.
Кәрәк ајрылмасын көнүлдән инсан,
Чана дәрд кәтирәр көнүлсүз тикә.

Будагдан, үрәксиз күл дә дәрәндә,
Елә бил, башымдан бир думан чыхыр.
Сән мәнән еј үрәк, үз дөндәрәндә,
Шаир олдуғум да јадымдан чыхыр.

Гуруча тахтајам сәнән ајры мән,
Алышмаг истәрәм, мәни дәрд алар.
Сән мәним одумсан, һәрарәтимсән,
Одсуз алышармы гуру тахталар?!

Инсанын арзусу, ешги, әмәли,
Үрәјә бағлыдыр, ондадыр илһам.
Күләндә, үрәклә күләрәм, бәли,
Үрәклә ағларам, әкәр ағласам!

Мәнә гүввәт верән, еј ана торпаг,
Нә сәнән дөнәрәм, нә мәсләкимдән.
Үрәклә јашадым, үрәклә анчаг,
Јалныз үрәклә дә өләчәјәм мән!

1956

ТӘКЛИК

Хәҗал каһ дағдадыр, каһ да аранда;
Каһ көҗә жүксәлир, каһ енир инсан.
Отагда бир саат тәк отуранда,
Үз илин дәрдиҗлә жүкләнир инсан.

Елә бил диварлар кәлир үстүнә,
Гулағын сәсләнир, гәлбин дөҗүнүр.
Алышыб җанырсан сән ез түстүнә,
Нидалар көзүндә суала дөнүр.

Бездирәр тез җорар дүшүнчәләр дә,
Нәфәсини вериб дәрә удар инсан.
Өзүндән башгасы олмаҗан җердә
Инсан олдуғуну унудар инсан...

Бир күнәш бәс едәр, пәришан олма,
Сәнин Үз Күр гәдәр көз җашын олса.
Мин дәрә һүчүм етсә, көнүл, сыхылма,
Бир нәфәр дәрә билән сирдашын олса.

Җарпағы тез солар тәк ағачын да;
Архасы җохдурса нечә солмасын?
Мешәләр султаны, мешәләр шаһы
Асланын өзү дә җатгыз олмасын.

Дүнҗаҗа кәлмәдик биз әбәс җерә,
Инсаныҗ, инсан да бизә кәрәкдир.
Баҗа тәк ғынына чәкиләнләрә
Үрәк нә кәрәкдир, дил нә кәрәкдир:

Чаҗ чаҗа говушмаз, сулар дашмаса,
Улдузун улдузла үнсиҗҗәти вар.
Көҗдә булудлар да гошалашмаса,
Нә илдырым чахар, нә җағыш җағар...

Җол тапа биләрми саз үрәкләрә,
Тәзәнә тохунуб телә дәҗмәсә?
Чыхармы гөнчәдән тәк бирчә кәрә—
Бүлбүлүн нәфәси күлә дәҗмәсә?

Өз ел-обасыны тәрк етдиҗиндән
Тәк-тәнһа доланыр баҗуш, бу күн дә,
Колларың дибиндә тәк битдиҗиндән
Боҗну бүкүк олур бәнәвшәнин дә.

Од вурмаса, габда су даша билмәз,
Җуш да тәк ганалда дағ аша билмәз.
Көсөҗүн икиси чөлдә дә җанар,
Бирн очагда да алыша билмәз.

Җәлбимдә мин сөзүм, мин сөһбәтим вар,
Мән деҗим, сиз деҗин, дил җорулмасын.
Җығылын, җығылын башыма, достлар,
Мәним бир күнүм дә сизсиз олмасын!

Достларың гәлбидир җурдум, мәскәним,
Үрәкдә бир нискил кәрәк олмасын!
Сағлығым бир җана, а достлар, мәним
Соҗуҗ мәзарым да неч тәк олмасын!

Март, 1956

Дибчәкдәсән,
Гәфәсдә'әм.
Сән әлиһсыз,
Мән хәстә'әм.
Инди өзкә һәвәсдә'әм, —
Ағлар зәдән-зәдән бүлбүл.

Заман биздән кам алыбдыр,
Даһа үрәк гочалыбдыр.
Биздән анчаг ад галыбдыр,
Нә сән күлсән, нә мән бүлбүл.

Апрел, 1956.

АТА ВӘ ОҒУЛ

Әзизи'әм, баласын,
Үрәкдә од галасын,
Мән истәрәм баламы,
Бадам истәр баласын.

—Оғул, даһа бәсдир, аз јор өзүнү
Јардығын одунлар көрәр он күнү.
—Ај ата, кәлирәм, сән кеч ичәри,
—Он дәфә демишәм бајагдан бәри,
Сөзүмә бахмырсан... Әкәр кәлмәсән
Сојугда сәнинлә дурачағам мән.
—Өзүн бил, дур орда, кәрәк бу ахшам
Бунун һамысыны јарыб гуртарам.
—А бала, сојугдур кәл гызыш бир аз.
—Киши өз ишини сабаһа гојмаз...

Ата чох јалварды, оғул „јох“ деди,
Дедији сөзүндән кери дөнмәди.
Бирдән евә кечди ата бу ара
Гучағында ушаг чыхды бајыра.
Буну көрән кими оғул бозарды.
Гәзәб гығылчымы үзүнү сарды
Дилләнди: —Ај ата, сојугдур ахы,
Нијә чыхартмысан чөлә ушағы?
Ата күлүмсүнүб сөјләди: —Нәдән
Белә горујурсан ушағыны сән?

Мәним ушағымсан бәс ахы сән дә,
Мән сәни сојугдан бајағ күдәндә
Сөзүмә бахмырдын ... Беләдир гајда,
Баласыны истәр һәр кәс дүнјада.

Нојабр, 1956

ГАРА САЧЛАР, АҒ САЧЛАР

Сачларыма дән дүшүр, дән дүшүр, јаман дүшүр,
Һәр баханда анамын үрәјинә ган дүшүр.
Бу ағ сачлар, ај ана, сәни дәрдә салмасын,
Сачымын ағлығындан ганын һеч гаралмасын.

Алышырам кечәләр стол архасында мән,
Сачларым да ағарыр гәлбимин атәшиндән.
Сән демә ки, баламын бәлкә кизли гәми вар,
Вахтсыз ағаран сачын өзкә бир аләми вар:

Өлүм белә гәм дејил бу һәјаты дујана,
Мән бу ағ сачларымла өјүнүрәм, ај ана!
Гара, шәвә сачлары тәбиәт вермиш мәнә,
Мән күвәнә билмәрәм онун бу төһфәсинә,
Зәһмәти, һәјатымын илк бәзәји санмышам,
Ағ сачлары һәјатда мән өзүм газанмышам.

Сентјабр, 1957.

ҺӘЈАТ, СӘН НӘ ШИРИНСӘН

(Бөжүк инхилис шаири Ч. Бајронун хатирәсинә)

Сәндән дојмаг олармы, һәјат, сән нә ширинсән!
Анчаг һамынын дејил,

сән һәјатын гәдрини

јалныз биләнләринсән! ..

Өзүнү бу дүнјада һеч кәс гонаг санмамыш,
Анчаг өмрүн өзү дә бәрәбәр пајланмамыш.
Өмүр пајланан заман көрүн кимә нә дүшдү,
Үч јүз ил боз гарғаја, он ил шаһинә дүшдү.
Һәјат, сән нә ширинсән, ким сәндән дојду кетди?
Кедәнләр бу дүнјада гәлбини гојду кетди.
Дүнән гоча бир гары

Дилиндә аһу зары:

„Бу дүнјанын әлиндән кәлмишәм зара“ — деди,
„Өлмүрәм ки, бир дәфә чаным гуртара“ — деди.
Үрәкдәнми сөјләди о, бу сөзү, көрәсән?
Хејр, инанмырам мән!

О, јана-јана деди;

Дили сөјләдисә дә,

Үрәјиндә о дәрһал:

„Лә'нәт шејтана!“ — деди.

Һәјат, севинчин гәдәр әзабын да шириндир,
Сәни мә'наландыран о кешмәкешләриндир.
Ики јүз ил јашады ләззәт ичиндә Лоғман¹,
Јенә мөһләт истәди өлүркән аллаһындан.
Јатырды көј чәмәндә, чатды она әзраил.
Сөјләди: — Ики јүз ил

өмүр сәнә бәс дејил?!
Мән чаныны алмаға кәлмишәм, нә сөзүн вар?

Лоғман деди: — Сөзүм јох, алдыгыны кәл апар.
Анчаг мәнә мачал вер бирчә анлыг әчәлдән,
Кәл чанымы бурда јох, о чәмәнликдә ал сән.
Әзраил разылашды... Ајаға галхды Лоғман
Јериди, даш асылды анчаг ајагларындан,
Аста-аста јеријиб чатды дедији јерә.
Лоғман бахды көјләрә, Лоғман бахды јерләрә
Бу сон бахышы илә үстүндә ики јүз ил
Јашадыгы чаһанла видалашды елә бил...
Өзү видалашдыса, көзү галды чаһанда
О дүшүндү бу анда:

„Нә көрмүшәм дүнјада бу дүнјаја кәләндән
Аһ... елә билирәм ки, дүнән доғулмушам мән.
Өмрүмү вердим бада,
Нә көрмүшәм дүнјада“.

Лоғманын көзү бу ан бир күлә дәјди, дурду.
Үрәјини гуш кими күлә доғру учурду.

„Аһ... ону ким үзәчәк, бирчә биләдим, — деди,
О күлү дә ијләјиб сонра өләјдим“ — деди.
Анчаг, анчаг нә фајда... Јетишмиш артыг әчәл,
Лоғман деди: — Һазырам, ал чанымы инди кәл.
Әзраил деди: — Анчаг акаһ ејлә мәни сән,
Өлүм үчүн нә фәрги бу чәмән, ја о чәмән?
Нечин мәни гојмадын орда алым чаныны?

¹ Халг әфсанәсиндән көтүрулмүшдүр.

Лоғман деди:—Һәҗатын ширин олур һәр аны
Орда бура кәлинчә бир аз өмүр газандым,
Ону да бу дүнҗадан өзүмә фәјда сандым.

Гоча өлдү...

Дедиләр: —Јаранан бир күн өләр.

Нәвәләри чәмәндән һәмән күлү үздүләр,
Лоғманын гәбри үстә гојдулар, титрәди күл
Күлүн әтријлә долду бүтүн чајыр, бүтүн чөл.
О, әтријлә сахлады јолчулары јолундан,
Торпағын алтындаса буну дујмады Лоғман.

Һәҗат, сән нә ширинсән, ким сәндән дојду кетди?

Кедәнләр өз гәлбини дүнҗада гојду кетди.

Сәндән дојмаг олармы, чохун, азын да ширин.

Һәҗат, ғышын да ширин, һәҗат, јазын да ширин!

Чүрбәчүр јазылар вар өмрүн варагларында...

Һәҗатымын гајғысыз фәрәһли чағларында

Гәдрини билмәмишәм.

Һәлә нә вар ки ... өмрүм габагдадыр—демишәм.

Отуздан адлајынча, күндә отуз мин кәрә

Башымы јелләдирәм һәдәр кечән илләрә.

Сәндән дојмаг олармы, һәҗат, сән, нә ширинсән!

Анчаг һамынын дејил,

сән һәҗатын гәдрини

јалныз биләнләринсән!

Ноҗабр, 1957

КАҒЫЗЛАР

Кағызлар, ај кағызлар,

Нә кениш гәлбиниз вар!

Нә гәдәр ки, ағсыныз,

Көрпәчә ушагсыныз.

Нә гәсдиниз вар сизин,

нә дә күдурәтиниз.

Ајна кими тәмиздир

гәлбиниз, сурәтиниз.

Елә ки, јазылдыныз,

тәзә мә'на кәсб едиб,

јени доғулурсунуз.

Јеткин бир чаван кими

ја хејирхаһ, ја да ки,

бир чани олурсунуз.

Әләшәрәк үз-үзә

Дәрдлиләр өз дәрдини

көчүрүр көксүнүзә.

Охујана мүсаһиб,

охуја билмәјәнә

мүәммалы сирсиниз.

Сиз һамынын дәрдини

көтүрә билирсиниз.

Дәрдлиләр сизи анчаг

өзүнә сирдаш билир.

Һәр кәсә дејилмәјән

кизли сөзләр, сиррләр

тәкчә сизә дејилир.

Гичран бајрам едэндә,
Ашиги инләдэндә
Сиз көнүлдән-көнүлә
хош хәбәрләр апаран
бир гасид олурсунуз.

Кечәнин бир чағында
Ашигин отағында
күнтәк доғулурсунуз.

Кағызлар, ај кағызлар,
Сиздә даш әсрләрин
нечә-нечә сирри вар.

Сиз өтән әсрләрин
бир-бирилә сөһбәти,
данышан дилисиниз.

Фикирләрин, хиссләрин
чанлы шәкилисиниз.

Торпагларда чүрүјән
үрәкләрин, башларын—
бөјүк мәсләкдашларын
Фикри, һәјәчанлары,

Мә'налы өмүрләрин
ән мә'налы анлары
јашајыр тәкчә сиздә—
о кениш гәлбиниздә.

Һәр кәлмәни, һәр сөзү,
уда-уда кағызлар,

Јаланы да көтүрүр,
доғруну да кағызлар.

Кағызлар, ај кағызлар,
сизин кен синәнизә
нәғмәләр дә јазылыр,
өлүм һөкмләри дә.

О ганлы һөкмләрә
оғул истәр таб едә!
Синәнизә һиләләр,
бөһтанлар јазыланда
Сиз кағызлыгдан чыхыб
бир һөкмдар оlanda
Һәгигәтдән утаныб
нијә әримирсиниз?
мәкәр сиз дәмирсиниз?
Бә'зән синәниз үстә
Лајиһәси чәкилир
бир кәндин, бир шәһәрин,
Бә'зән дә синәниздә
тәлеји һәлл олунур
бир өлкәнин, бир јерин.

Нечин бә'зән инанмыр
адамлар бир-биринә?—
Ширән вә'дәләринә?
Бир-бирилә севишир
илләр боју чаванлар;

Евләнмәјә кәләндә
анчаг әввәлчә онлар,
Әһди-пејманларыны
кағыза көчүрүрләр.

Мәһәббәти бу чансыз
кағыздамы көрүрләр?

Кағызлар, ај кағызлар,
Нә бөјүк күчүнүз вар!
Сиз өлкәдән, өлкәјә
гуш кими учарсыныз.
Атом ача билмәјән
јолу сиз ачарсыныз.

Будур әсрин һикмәти;

бир кичик араҗышын
һөкмү, күчү, гүдрәти
мин инсанын күчүндән
бә'зән чох үстүн олур.

Бир кағызын күчүлә

бирчә анын ичиндә

ил доланыб күн олур.

Кағызлар, аҗ кағызлар,

Нә бөҗүк һөкмүнүз вар!

Март, 1958

ШЕ'Р ВӘ МӘН

Бир соҗуг бахышдан, бир һагсыз ишдән
Дәрһал көҗләр кими тутулурам мән.
Анам бу һалыма дөзә билмәҗир
„Һәр шеҗи гәлбинә салма, кәл“—деҗир.
„Көрдүлүн һәр шеҗи гәлбинә җазсан,
Оғул, бу дүнҗада чох җашамазсан“.

Ана, ғынамырам әсла мән сәни,
Сән доғру деҗирсән, бәли, һаглысан.
Узун өмр истәҗән гәми, гүссәни
Кәрәк үрәҗинә салмаҗа бир ан.

Батан бир күнәшин, солан җарпағын,
Гуруҗан чешмәнин, сөнән очағын
Дәрдини, гәмини гәлбә салмадан,
Биринин дәрдинә ортаг олмадан,
Җашамаҗ, аҗ ана, җашамагмыдыр?
Һәҗат мәкәр анчаг кеф-дамагмыдыр?

Демә бу дүшүнчә, бу хәҗал нәдир?
Дүшүнмәк көзәлдир дәриндән-дәрин.
Өмрү башдан-баша бир әфсанәдир
Нәш'әни нәш'әдә тапан кәсләрин.

Көҗләрин аһындан думан, чән доғур,
Ше'р дә хәҗалдан, фикирдән доғур.

Жазырам ше'рими мән Јана-Јана,
Һеч кәси севмәјән өзү севилмәз.
Һәр шеји гәлбимә салмасам, ана,
Ше'рим көнүлләрә јол тапа билмәз.

Һәр шеји гәлбимә салмасам әкәр,
Мән чох јашајарам, бу сөзүн һагдыр,
Ше'римсә өзүмдән тез өлүб кедәр,
Белә јашамагса—јашамамагдыр.“

Үрәк доланырса мәнзилбәмәнзил,
Чошурса, дашырса, јашајыр демәк.
Мә ә өз өмрүмү узатмаг дејил,
Ше'римин өмрүнү узатмаг кәрәк!

Јанвар, 1959

ӨЗҮМДӘН НАРАЗЫЈАМ

Тәбиәтин көнүл ачан
Мин рәнки, мин сәси вар.
Һәр көнүлүн мин арзусу,
Мин сәсли нәғмәси вар,

Бу арзулар, бу нәғмәләр,
Бу сәсләр бир саз кими
Мәним солғун сөзләримдә
Һеч дил ача билдими?

Һиссим дәрин, сөзүм солғун,
Гәлбим кениш, синәм дар.
Мәндән әввәл доғулубдур
Синәмдәки дујғулар.

Сәһв атылан аддымлары
Сонрадан анлајырам;
Бахыб вичдан күзкүсүнә,
Өзүмү данлајырам.

Сиз еј јанлыш аддымларым,
Мәни дәрдә салдыңыз.
Мән сизинлә дејүшдүкчә,
Күн-күндән чохалдыңыз.

Мэн һагг-һесаб истәҗирәм
Кечәләр күндүзүмдән;
Нараһатам, наразыҗам
Өмрүм боју өзүмдән.

Бизим сәнәт дүнҗасынын
Җырыг телли сазыҗам;
Бирчә бундан разыҗам ки,
Өзүмдән наразыҗам.

Рига, иҗул 1960

ҺӘКИМЛӘ СӨҢБӘТ

Үрәҗим санчан кими
Һәким достум тутараг
Дәрһал мәним нәбзими
Саҗыр:—Бир, ики,... дохсан..
Сән өзүнә бахмаға
Көр нә гәдәр соҗугсан.
Јох, достум, белә олмаз
Динчәл, чох да ишләмә,
Бир сүмүксән, бир дәри.
Раһатлыг вер беҗнинә,
Ат бу дүшүнчәләри.
Әҗләшиб нүсхә җазыр;
—Бир дә ... ич бу дәрманы
Һәр күн хөрәкдән әввәл.
Наһардан сонра динчәл.
Даһа нәләр, аҗ нәләр—
Узун сичилләмәләр ...
—Сәнә гурбан, аҗ һәким,
Бу гаҗда-ганунлара
Дөзә билмәз үрәҗим.
„Дур“—демәк олармы һеч
Һава илә бәрабәр
Ениб-галхан чивәҗә?
Гәлби салмаг олармы
Балача чәрчивәҗә?
Анчаг сән дүз деҗирсән,

Дүз дејирсэн, дүнјада
 Бир инсан өмрү гэдэр
 Јашамаг истә әнләр,
 Сөзсүз көзләсин кәрәк
 Бу гајда-ганунлары
 Әзбәр билсин онлары...
 Анчаг инсан хәјалы
 Неч бир ганун-гајдаја
 Гәлә сәчдә гылмамыш.
 Әбәдијјәт наминә
 Јарадан инсанлара
 ганунлар јазылмамыш.
 Хәјал, сәрһәд танымыр
 О дүшүб дәмдән-дәмә
 Истәдији вахт учур
 Истәдији аләмә.
 Әкәр мән чырағамса,
 Ширин дүшүнчәләрим
 Ишығымдыр, ај һәким:
 Мәни көјә учалдән
 О хош дүшүнчәләрдән
 Ахы нечә әл чәким?!
 Ахы, нечә әл чәким
 Гәлбимә зијнәт верән
 Дөвләтимдән, варымдан—
 Бу дүнјада ән әзиз
 Вәфалы достларымдан?
 Онлар мәним руһума,
 Гәлбимә ганад верир;
 Онлар мәнә һәјатын
 Бәзәјилә бәрабәр
 Өзәјини көстәрир.
 Сәнә гурбан, ај һәким,
 Бу бөјүк дөвләтимдән

Ахы, нечә әл чәким?
 Мән нечә ишләмәјим?
 Ахы, вәчдә кәлирәм
 Инан ки, ишләјәндә
 Үрәкдән динчәлирәм.
 Үрәјим дујғуларла
 Долур, долур күнбәкүн
 Ону бошалтмаг үчүн
 Јазам, ишләјәм кәрәк,
 Јазмасам, партлар үрәк.
 Сән нәбзимә баханда
 Јејин дөјүнтүләри
 Сајма, сајма бир дә кәл.
 Аман һәким, ән әввәл
 Гәлбин дилини өјрән.
 О дили билмәдән сән
 Нәбзимә әл
 Басма кәл!
 Көр ахы о, нә дејир,
 Дүнјада нә истәјир.
 Ичимдә дәрин-дәрин
 Вуран дөјүнтүләрин
 Сән билсәјдин дилини,
 Дејәрдин:
 Бах, беләчә
 Гој дөјүнсүн о үрәк!
 Она динчлик нә кәрәк!
 Дејәрдин:—Сәндә мөһкәм
 Аслан үрәји вардыр,
 Ресептин мүбаризә,
 Дәрманын арзулардыр!

Рига, август 1960

ДАҒДА ШƏЛАЛƏ КИМИ...

Бир рənки јох, кəјлəрин мин рənкини севирəм,
Бир күлү јох, күллəрин чəлənкини севирəм.
Мən чыхмаға тəпə јох, уча дағ истəјирəм,
Һəјаты, һəјат кими јашамағ истəјирəм.

Кəјдə гүруб чағы да, дан јери дə кəзəлдир,
Һəјатын севинчи дə, кəдəри дə кəзəлдир.
Һəјат—бир чыдыр дүзү, бир дөјүш мейданыдыр,
Һәр кəси өз чүр'əти, өз гүдрəти таныдыр.
Инчи үзə чыхармы чалхаланмаса үмман?
Бу мейданда һəјиф ки, даим ениш ахтаран,
„Азча ашым, ағрымаз башым“—дејəнлəр дə вар.
Кəдəрдəки нəш'əни, зөвгү анламајанлар
Һəјатын нəш'əсиндən, фəрəһиндən нə анлар?

Һәр кəдəри сəадəт, һәр севинчи гəм излəр,
Эсил көнүл һəм гəми, һəм севинчи əзизлəр.
Тəлатүмсүз үрəклəр говуг кими бош олур,
Даим севинч ахтаран даим гəмə туш олур.

Дүшмənəм јалтагланыб тəпəјə дағ дејəнə.
„Бу дүнјада биртəһər гој јашајағ“,—дејəнə.
Аһ, биртəһər!.. Лүғəтə бу сөз һардан кəлмəдир?
Јашамағ јашамагдыр! Бəс бу биртəһər нəдир?
Мən дүшмənəм, дүшмənəм белə „өлү чанлара“,
Күндən гачыб һəмишə кəлкə ахтаранлара...

Онлар ортада јејиб, ғырагдаса кəздилəр,
Намусу хəрчлəмəкдən онлар чəкинмəздилəр.
Онлар орта јол тутуб нə „һə“ нə дə „јох“,—деди.
Һаваја нə „истидир“, нə дə ки, „сојуг“.—деди.
Онлар өлчүб-бичдилəр һәр бир шеји дəриндən,
Өзкəсини горхудуб-һүркдүлəр өзлəриндən.
Онлар газдан ајыгды...
Онлар һаваја бахды...
Каһ јағыша, каһ гара,
Каһ ғыша, каһ баһара,
Каһ ахшама, каһ да ки, сəһəрə дəм тутдулар,
Өзлəрини дүшүнүб, өзкəни унутдулар.
Сəслəрдən сəс алдылар, өз сəслəри олмады.
Јашадылар өлүтəк, нəфəслəри олмады...
Кетдилəр иш далынча, үрəклəри кетмəди...
Кəздилəр... һəј кəздилəр,
Ајағ сəслəринисə тəк өзлəри ешитди,
бир кимсə ешитмəди...
Атларыны дашлыға салыб сəјиртмəдилəр,
Адлары киши олду, өмүрдə бирчə кəрə
кишилик етмəдилəр.
Онлар өлəндə белə кимсə хəбər тутмады.
Бу сəссиз, күјсүз өлүм кимсəни ағлатмады.
Чохдан өлмүш зəнн едир ахы һамы онлары.
Дири икən, сағ икən,
Өз сəси олмајанын өлүмү сəссиз кечəр.
Мин-мин дəфə өлəнин матəми јассыз кечəр.

Гардаш, мин дујғу өтсүн үрəјиндən бир анда,
Сən ғымышма күлəндə, инлəмə ағлајанда.
Ағласан, һөнкүр агла, күлсən, гəһгəһə чəк күл.
Күлсən дə, ағласан да тамам дојсун гој көнүл.

Јашамағ истəмирəм сүрүнүб дизин-дизин,
Истəјирəм əн уча зирвəлəрə мən гонам.

Хәфиф сакитлијини нејләјирәм дәнизин,
Онун гасырғасына, далғасына вурғунам.

Гој дөйсүн јағыш мәни, боран мәни, гар мәни,
Һәјатын боранлары даим јашадар мәни.

Истәмирәм һәјатым сакитчә бир отагда
кәлиб кечсин лал кими...

Истәжирәм дөјүшәм гајаларын башында
дүшмәнлә гартал кими.

Бағчадакы арх кими өтүб һәзин нәғмәләр,
ахмағы истәмирәм.

Сәлһаһ олуб һәҗата сеҗирчи бир нәзәрлә
бахмағы истәмирәм.

Чагламаг истәјирәм дағда шәләлә кими,
Сәпилмәк истәјирәм чөлләрә лалә кими.

Дәрја олуб, нәһр олуб, чалханмаг истәјирәм,
Көјләрдә үлдуз кими мән јанмаг истәјирәм.

Шығымаг истәжирәм башсыз күләкләр кими,
Бәсләнмәк истәжирәм бүтүн үрәкләрдә мән
арзу, диләкләр кими.

Бир рэнки јох, көјләрин мин рэнкини севирәм.

Бир күлү јох, күлләрин чэләнкини сеvirәм.

Мән чыхмаға тәпә јох, уча дағ истәјирәм;

Һәјаты, һәјат кими јашамаг истәјирәм.

Јашамаг истәјирәм!

Maj, 1960

ГАҒАҖЫ КИМИ

Узадыб сакитчэ эл-ајағымы,
Өлмәк истәмирәм јатағымда мән.
Бошалдыб наваја сөз дарағымы,
Јанмаг истәмирәм өз јағымда мән

Сирдашым олмасын нә фәрјад, нә аһ,
Гој өмрүм өтүшсүн боранда, гарда.
Өлмәк истәјирәм әлимдә силаһ—
Мәсләким јолунда вурушмаларда.

Нәкимләр јохлајыб күндә нәбзими,
Синәмә чәкмәсин дағы дағ үстә.
Вүгарла дајанан ағачлар кими
Әлмәк истәјирәм мән ајағ үстә

Элмәк истәмирәм көзләримдә нәм,
Анамын гу түклү назбалышында.
Элмәк истәҗирәм әлимдә гәләм,
Җаршымда кағызлар, маса башында.

Бир дэ көрүрсэн ки, саһил бојунча
Учур гагајылар дэстэбэдэстэ;
Үзмәкдән, сүзмәкдән безиб дојунча,
Онур саһилдәки гајалар үстә.

уша да мәскәндир анамыз торпаг;
 Һәрдән гүввәт алыр даим учанлар.
 Дежирләр торпаға гонса да, анчаг—
 Һан вермәз өлүмә сәһилдә онлар.

Үзүр гагајылар бир јелкән кими,
Саһил ләпәләри үстүндән ашыр.
Өлүмү узагдан һисс едән кими,
Гыј вуруб саһилдән тез узаглашыр.

Дәли далғалара вуруб өзүнү,
Һәјата мәрданә јумур көзүнү.
Еј көнүл, гушдакы хисләтә бир бах,
Далғалар гојнунда чан верир анчаг!

Сирдашым олмасын нә фәрјад, нә аһ,
Гој өмрүм өтүшсүн боранда, гарда.
Өлмәк истәјирәм әлимдә силаһ—
Мәсләким јолунда вурушмаларда.

Рива, август 1960

КӨРӘ БИЛМИРӘМ

Он аддым узағы көрә билмирәм,
Дүшмүр көзләримдән даһа чешмәјим.
Гызғын еһтираслар сөнүр дәмәдәм?..
Кәнчлик_һәвәсиндән нечә дүшмәјим?...

Көзләрим итијкән көрмүрдүм һәлә,
Көрмүрдүм ичини бәр-бәзәкләрин.
Инди зәифсә дә бахмадан белә
Һәр шеји көрүрәм дәриндән дәрин.

Нојабр, 1960

ВАҒЗАЛЫ

Ај вағзалы, сәсиндә хышылдајыр хәзәлләр.
Сәнин ганадларында учур тәзә јуваја

бизим түрфә көзәлләр...

Сән јанғыја су сәпиб көнүл мүждәләјирсән;
Илк дөфә әр евинә ајаг басан кәлине

„Уғур олсун!“ — дејирсән.

Сәндә һәм ајрылығын, һәм вүсәлын әсли вар;
Сәндә ики үрәјин әбәдилик вәсли вар,
Јарандын кәлинләрин аста аддым сәсиндән —
Ики һәсрәтли гәлбин биркә дөјүнмәсиндән.

Гыз кедир аста-аста, һәм шаддыр, һәм никаран;
Гыз ајрылыр өз исти, доғмача јувасындан.
Гыз кедир аста-аста... анчаг бахышларындан
гәм көлкәси чәкилмир:

Бу тәзә јувасыны исидә биләчәкми?
Һәлә билмир, о билмир.

Ај вағзалы, сәсиндә хышылдајыр хәзәлләр,
Сәнин ганадларында учур тәзә јуваја
бизим түрфә көзәлләр.

Гәм дә хошдур, фәрәһ дә — һәр бири өз јериндә.
Мән һәм кәдәр дујурам, һәм дә фәрәһ дујурам
сәнин пәрдәләриндә.

Аналарын дилилә һәр пәрдән аста-аста
бизә елә бил дејир:
„Көрәсән әр евиндә баламы нә көзләјир?“

Декабр, 1960

СҮКУТ

Јерли, јерсиз
Мән дә чох данышмышам, динмишәм,
Анчаг... дүзү будур ки,
Мән билдијим чох шеји
Сүкутдан өјрәнмишәм.
Кизли-кизли алышан
Үрәјин истисини
Мән көрмәдим һеч одда.
Мән өз фикирләрим
Ешидирәм сүкутта.

Август, 1961

■

Чох ешит, аз даныш!—
Демиш бабалар,—
Ики гулағымыз, бир дилимиз вар!

1961

АНА ҺӘДИЈҖӘСИ

Анам намаз үстә әл ачыб көјә
Аллаһа җалварыр „ја рәббим!“—дејә:
—Сәнсән хәлг елијән бу көјү, јери,
Чандан ширин олур бала, ај аллаһ.
Сән мәним өмрүмдән кәсиб илләри,
Баламын өмрүнә чала, ај аллаһ!

Бу нәдир? Арзуја, диләјә бир бах,
Көр бир нәләр кечир ана гәлбиндән?
Чохдур бу дүнјада һәдијјә... анчаг
Өмүрдән һәдијјә көрмәмишәм мән.

Истәрәм, бир ана, бир бала сөзү
Лүғәтдә сәзләрин өнүндә кедә
Уча олдуғундан ананын өзү
Учадыр, бөјүкдүр һәдијјәси дә.

Чохдур һәдијјәләр инсан адына:
Гијмәтли зијнәтләр, гијмәтли дашлар,
Ана һәјат верир өз өвладына,
Һәм дә өз өмрүндән өмүр бағышлар.

Август, 1962

ИТЛЭ АТ ҲАГГЫНДА „БАЛЛАДА“

Ҷағыш җаман җағыр... төкүлүр неҗсан,
Ахыр җоллар боју сел ахын-ахын.
Дамчылар сүзүлүр җал-җалманындан
Көтүҗә бағланан саҗғысыз атың.

Нә гәдәр кишнәди, нә'рә тәпди ат,
Сәс верән олмады онун сәсинә.
Чарәсиз галынча һәсрәтлә мат-мат
Бахды гаршы евин пәнчәрәсинә.

Көрдү пәнчәрәдә шонгуҗуб тула.
Елә бил од чыхды атын көзүндән.
Ит деди: „Нә олуб, һә, хеҗир ола“?
Ат деди: „Күлүрәм бу дүнҗаҗа мән“.

Бу евин дашыны, билирсән буну,
Чиҗнимдә дашыдым илләр узуну.
Бу күн җағыш алтда исланырам мән,
Сән мәнә бахырсан евин ичиндән.

Ит деди: „Тагсыры көрмә кимсәдә,
Күнәһкар өзүнсән, инчи өзүндән.
Мән ахы нә гәдәр өҗрәтдимсә дә,
Гуҗруг буламағы бачармадын сән.“

Маж, 1963

ҲАБИЛ СЕНАҲЫ

Кәманә камана тохунан заман
Туфанмы һаҗгырды, селми чағлады?
Бәдбәхт бир гәрибин аһ-аманындан
Бәлкә көҗ кишнәди, булуд ағлады?

Дурнамы аҗрылды, өз гатәрындан
Обамы дағылды, елми таланды?
Заманмы аҗрылды өз ахарындан?
Әслими һычгырды, Кәрәмми җанды?

Каманын голунда җатан халларын
Һәр бири гәм җурду, һичран җувасы.
Бир голун үстүнә чәм олуб мин-мин
Нәсими үсҗаны, Вагиф нәвасы.

Ондакы бу гүдрәт, бу сирр нәдир, нә?
Әзабла, зилләтлә долудур бу гол.
Аҗлара, илләрә, гәринәләрә
Бөлүнән тарихин җолудур, бу гол.

О енән, о галхан сәсләр, авазлар
Җаз башы дағлағы, селидир бәлкә?
Каманын бағрында агаран тозлар
Җанан арзуларын күлүдүр бәлкә?

Бу сәс, сынаг үчүн—гүссәнин, гәмин
Көнүлләр евинә сәјаһәtimi?
Бу сәс, илк атамыз гоча Адәмин
Тәкликдән килеји, шикајәtimi?

Бәлкә сусдурулан нечә даһинин
Јаралы руһудур бу сәс, бу налә,
Данышмыр... дүшүнүр дәриндән-дәрин
Сөзсүз нәғмәләрлә ағлајыр елә.

Һәр халы бәнзәјир бир јанар көзә,
Гығылчым сычрајыр һәр нәфәсиндән,
Бу сәсләр, данышыр бәлкә дә бизә
Атәшлар јурдунун фәлсәфәсиндән.

Дејирәм, бу сәси динләјәндә мән,
Нијә дәгигәләр дөнүб ил олмур?
Бу сәсин одуна, дејирәм, көрән
Нијә бүтүн сәсләр јаныб күл олмур?

Бу сәсдән үрәјим олду бир тикә—
Бағрымын башында јарадыр бу сәс.
Ајын чамалында гара бир ләкә,
Лаләнин көксүндә гарадыр бу сәс.

Јох! Кардыр гулағы каинатын да,
Ешидә билсәди су'а дөнәрди.
Сонсуз каинатын сонсуз гатында
Ишыгсыз улдуз да шөләләнирди.

Бу аһмы, аманмы учалыр јердән,
Јер өз фәрјадына өзү бездими?
Гоча Фүзули дә бу наләләрдән
Неј кими бәнд-бәнд кәсимәздими?

Бу ағач парчасы јанмајыр өзү,
Анчаг од-очагсыз јандырыр бизи,
Одун атәшинә од шан-шан олур.
Бу сәсин одуна алышар су да.
Ағач һәр атәшә алышан олур,
Бу нијә алышмыр белә бир ода?

Һабил! Ај инсафсыз, үрәјимизи
Јандырыб јахмагда гәсдин нәдир, нә?
Нијә јандырырсан атәсиз бизи?
Бу һаггы ким вериб, ким вериб сәнә?

Сентјабр-октјабр, 1964

■
Өмүр бизэ верилмир
Анчаг жашамаг үчүн
Өмүр бизэ верилир.
Дүнжанын да дәрдини,
Гәмини чијнимиздә
Чәкмәк, дашымаг үчүн
Өмүр—гәлбин, зәканын
Мин ешги, мин әмәли.
Өмүр—өмүрдән сонра
Жашамағын тәмәли!

Январ, 1965

■
Китабдан гачырам...
Кечәбәкүндүз
Гәлбими охумаг истәјирәм мән.
Башга үрәкләри охујуруг биз,
Анчаг хәбәрсизик өз гәлбимиздән.

1965

ҮЗҮК

Гызын бармагына үзүк тахдылар
Гыз јерә сығмады, көјә сығмады.
Дәјишди сәмтини, дәјишди рүзкар,
Инди ики олду гызын бир ады.

Үзүк даирәдир...

Дүшүнсәк дәрин,
Даирә рәмзидир әбәдијјәтин.
Әрзимиз фырланыр, фырладыр бизи,
Бу сүр'әт көрүнмүр көзләримизә.
Бу сонсуз дөвранын һәм илк нөгтәси,
Һәм дә сон нөгтәси мүбһәмдир бизә.

Үзүјү рәмзитәк әбәдијјәтин
Веририк гызлара илкин һәдијјә.
—Мәним ешгимин дә бу үзүк кими
Нә илки, нә дә бир сону вар—дејә.

Март, 1965

КӨЗӘЛЛИК—БӘХШИШДИР

Сәни һәр көрәндә мат галырам мән
Ана тәбиәтин сәхавәтинә.
Елә бил тәбиәт көзәллијиндән
Бир парча ајырыб бәхш'едиб сәнә...

Јүз дәфә, мин дәфә бахдым,
Мән анчаг
Бир гүсур көрмәдим сәндә... Көзәлсән!
Өјүнмә!

Бунунчун өзүнә јох, јох,
Ана тәбиәтә миннәтдар ол сән!

Көзәллик бәхшишдир... О өз јерини
Дәјишир...

Бәхшишлә өјүнмәз инсан.
Ана тәбиәтин вердикләрини
Алыр әлимиздән амансыз заман...

Өзүнү, бәхшишлә күвәнсән— гына!
Күвән бу дүнјада газандыгына!

Апрел, 1965

МЭНИМ АД КҮНЛЭРИМ

Бу күн ад күнүмдүр... ездә һамы шән.
Анчаг фикирлијәм, кәдәрлијәм мән.

Кәнчлијим өтмәли, белә күнләрдә
Аныб јохушуму төјшүјүрәм мән.
Хәзан јарпаглары ојнашан јердә
Нечә үшүмәјим?.. Үшүјүрәм мән.

Анчаг... ушаглыгдә истәрдим һәр күн,
Бизим евимиздә мәчлис гурулсун.
Күнләрин һамысы дөнүб бүсбүтүн
Мәни севиндирән ад күнүм олсун.

Атамын, анамын јеканәсијдим,
Арзусу, һәвәси, көнүл сәсијдим.
Өмрүн нә гәрибә күнләри варды.
Мәним ад күнләрим бајрам оларды.
Мән нә биләјдим ки, дәјишир инсан,
Ад күнүн, шад күнүн олмур бир заман.

Алдығым о көзәл ојунчаглары
Гачыб көстәрәрдим достлара бир-бир.
Һаны, һаны өмрүн о шән чағлары?
Кедән, а гардашлар, бир даһа кәлмир...

Һәмән адамаммы?.. Јох, башгајам мән.
Өзкә чүр көрүнүр бу аләм мәнә.
Бир заман көнлүмә севинч кәтирән
Ад күнүм кәтирир инди гәм мәнә.

Дејирәм, јенә дә өмрүмдән бир ил
Өтдү...

Өтән илләр сәфә дүзүлүр.
Мәним ад күнүмдә инди мән дејил,
Мәним балаларым севиниб күлүр.

Август, 1965

Ашағыдан ганадланыб
Лухарыҗа көрпү салыр.
Мәчлис җалан, сөзләр җалан.
Бурда җаман алҗер кедир
Ону сатан, бири алан.
—Мән ичмәрәм,
Јох! Ичмәрәм һәр бир кәсин сағлығына,
Мән ичирәм бу бадәни

көзәл инсан, көзәл алим
филанкәсин сағлығына!..

...Көзәл инсан!—

Көзәл сөздүр!

Көрән анчаг бу көзәллик

Әмәлләрдә сынандымы?

Көрән буну деҗән өзү

өз сөзүнә инандымы?

Әввәл бунун, сонра онун

сағлығына ичәк деҗә,

Вичдандан сөз ачдығымыз мәчлисдә дә

Биз бөлүрүк адамлары дәрәчәҗә!

Мәчлис—базар,

Рүтбә—дәҗәр.

Бәс инсанлыг јохму мәкәр?

Кәлин, достлар, мәчлисләрдә

Маһны деҗәк, рәгс еләҗәк!

Тутулмасын, гоҗ ачылсын үрәжимиз,

Сағлыгсыз да онда сағлам оларыг биз!

Кәлин, достлар, маһны деҗәк

Алнымызын ачыглыгы,

Үзүмүзүн ағлығына,

Сағлыг демәк вачиб исә

Онда деҗәк;

—Бизә даим тәмәннасыз ишыг верән

Ал күнәшин сағлығына!

1965

Халг артисти Л. Абдуллајевә

Сән бизи күлдүрүб өзүн дүшүндүн,
Тутулан, ачылан булуда дөндүн.
Сәнин дә силаһын күлүшдүр, гардаш,
Атәшә тутурсан сәһнәдән бизи.
Гәлбән ағламасан, чиркинликләрә
Күлдүрә билмәзсән ахы сән бизи.

Јанвар, 1966

ВАН КЛИБЕРНЭ

Үзүн ағладығыны көрмүшәм,
Көзүн ағладығыны көрмүшәм,
Бармагларын
Ағладығыны көрмәмишдим,
Көрдүм...
Бармаглар ағлады, һөнкүрдү
Мән дә ичин-ичин ағладым,
Һөнкүрдүм...
Бармаглар
Дилләр үстүндә
Сүрүнүб ағлар,
Бармаглар дүшүнүб ағлар
Бармаглар бу күнә бахыр,
сабаһы көрүр.
Бармаглар дәрин-дәрин дүшүнүр,
Бизи дә дүшүндүрүр.

Январ, 1966

ДӨРД ЈОЛУН АЈРЫЧЫНДА

Игор Печенев

О, дөрд јолун ајрычында дајаныб
Әлиндәки дама-дама ағачла
Јол көстәрир...
Өнүндән
„Москвич“ләр, „Волга“лар
Кәлиб кечир бирбәбир...
Елә бил ки, о, бунунчун доғулмуш
Доғуланган бу јерә,
Машындара дирижор,
Јоллара компас олмуш...

Онун дили әлиндәки ағачдыр,
О, ағачла данышыр—
О, әмәллә данышыр
Әмәлсизләр нитг еләјир,
Сахта диллә данышыр.
О, һамыдан гүдрәтлидир
Вәзифәси башында.
Онун фикри, диггәти,
Дөрд јолун ајрычында,
Гәлби, һисси
Машындарын кетдији
Нечә мәнзил башында...

О, анлары низамлајыр
Машынларса
Бир-бирини гова-гова тэлэсир,
Јох, тэлэсэн машин дејил,
Үрәкләрдә арзу јүклү,
 әмәл јүклү
Нечә-нечә тел әсир.
„Волга“ дуруб
Ишарәни көзләјир.
Оса инди башгасына јол верир.
„Волга“дакы чаван оғлан
Саатыны көстәрир.
„Кечикирәм“...
„Нә олсун ки, нөвбәси вар һәр кәсин.
Баша дүшән
 кәрәк мәнән күсмәсин“.
„Јол вер, кечәк“
Милис күлүр...
Чаванынса үрәјиндә
Туфан голур, јел әсир.
О, көрүшә тэләсир.
Јол ачылыр,
Оғлан кедир...
Бир гыз үчүн
Дүнја бојда севинч кедир
Бир балача машинда.
О, вәзифә башында...
Јол ачылыр...
Јүк машины шүтүјүр.
О, бир күндә бу ајрычдан
Өтүб кечир јүз кәрә.
Даш дашыјыр тәзә-тәзә евләрә.
Машын кедир.
Һәр кедишдән бир диләкдә,

Бир үрәкдә
Нечә-нечә из салыр.
Һәр машинына јол верәндә
Бу бөјүјән шәһәр кими,
О бөјүјүр, учалыр...

Апрел, 1966

ГЫЗ ГАЛАСЫ

Сократа

Гыз галасы hej денизэ бојлакар,
Кэмилэрдэ

Жолчулары бэлкэ өтүрмэк үчүн.

Жох! Бэлкэ дә

Зирвэсиндэн учурдуғу Дурнаны, көрмэк үчүн...

Пычылдашан ләпәләрин

нәғмәси, сөзү

аһузар олду.

Саһиллэрэ чарпан сулар,

Накам ешгин көз јашы...

Ана Хәзәр

Дурнаја мәзар олду,

Гыз галасы баш дашы...

Апрел, 1966

Ачылыр сәһәр
Ојаныр шәһәр.
Кечә нөвбәсиндән
Евә дөнүр бир нәфәр
Јорғун-арғын,
далғын-далғын.
О, башгасыны кечә әвәз етмишди.
Ону сәһәр әвәз етдиләр.
О, кечәни гәбул едиб
Тәһвил верди сәһәри,
Гәлбиндәки сәһәрлә
Севиндирмәјә кедир.
Евдәкиләри!..

1966

ИКИ ЖОЛДАШ — ИКИ ҺӘМЖАШ

Ушаглыгда гыш аялары
Мин һәсрәтлә көз дикәрдим юлларына
мән баһарын,

Өзүм кими шән баһарын.
Дејәрдим ки:
Баһар кәлир,
Анчаг җаман назла кәлир,
јаваш кәлир.

Сәдасыны ешидинчә
Дејәрдим ки,
Мәним илә оҗнамаға
юлдаш кәлир.

Мәним илә һәмҗаш иди
о вахт баһар.
Биз бир җердә һеј оҗнајар,
шәнләнәрдик.

Мән дә баһар,
О да баһар,
Ики һәмҗаш,
Ики юлдаш
әјләнәрдик...

Заман дөндү,
Өмүр кечди...

Дәрәләрдә, тәпәләрдә
Мәчлис ачыр јенә баһар,
Әл еләјир мәнә баһар.
Мин дәрдим вар, мин сәрим вар,
Даһа вачиб ишләрим вар,
тәләсирәм.

Дәрәдә су шырылдајыр,
Дөнүб ону динләмирәм,
тәләсирәм,
күсүр баһар.

Чичәкләјиб чәмән-чајыр,
Дуруб ону ијләмирәм,
тәләсирәм,
күсүр баһар,
һаггы да вар.

Инди гышын сон күнләри,
Севинирәм,
баһар кәлир,
Тәзә-тәзә нүбар кәлир,
Үрәјимдә дејирәм ки;
Јох, бу баһар
Оҗнамалы, күлмәлијәм
Нечә олса баһарла мән,
Бир дә бахыб көрүрәм ки,
баһар кедиб,

Мәнсә хәбәр тутмамышам,
Кәлишиндән,
Кедишиндән!..

Инди, инди мән баһарын өзүндән чох
Кәлишиндән һәзз алырам.
Баһар үчүн үрәжимдән јол салырам.
Көзләјирәм,
Көзләјирәм, јол јохушдур.

Мәним үчүн инди һәсрәт,
Һәсрәтилә јашадығым баһардан да
даһа кезәл,
даһа хошдур.

Апрел, 1966

УЧАЛЫГ, УЗАГЛЫГ

Ушаглыгда
Үфүгләрдән о јандакы
Хәјали бир аләм илә
hej... јашардым...

Узаглары көрмәк үчүн
Ағачлара дымашардым...
Сығынардым будаглара
Бахардым, көз ишләмәјән
узаглара,
узаглара...

Каһ алышыб
Каһ сөнәрдим
Хәјалымда јаратдығым
үфүгләрдән о јандакы бир дијары
дүшүнәрдим...

Бирчә шеји дүшүнмәздим о заман мән:
нечин көрән,

Јахынлардан узаглашыр,
Узаглары дүшүнүрәм?..
Демә, мәним учалығым,
Узаглыға ганад ачмыш
Мәни белә дүшүндүрән,
Мәни белә учалдан да
Ајагларым алтындакы
бу ағачмыш...

Май, 1966

АНАМ ТЭЗЭДЭН БӨЛҮҮР

Гызым Күлзара

Анам, өз адыны гызыма верди.
Анам, нэвэсини чох истэјирди.

Көрпә нэвэсини гојуб јериндә
Анам архајынча дүнјадан кетди.
Гызымын гыјгачы нэзәрләриндә
Анамы көрүрәм, анамы инди.

Нэвә нәнәсинә охшајыр ејнән,
Бөјүјүр, учалыр илбәил гызым.
Тэзэдән бөјүјүр, анам тэзэдән,
Анамын өзүдүр елә бил, гызым.

Һәјат өз гәрибә сирләриндән
Бизә әлван-әлван мө'чүз көстәрир.
Гызымы адыјла чағырмырам мән
„Ај анам“ дејирәм, о да һај верир.

О мәним анамдыр, о мәним анам,
Анчаг бир фәрги вар, буну данмарам:
Бир вахт анам мәнә чан-чан дејәрди,
Инди мән анама чан-чан дејирәм.
Бир вахт анам мәни чох истәјәрди,
Инди мән „анамы“ чох истәјирәм.

Сентјабр, 1966

ГЫРХБИРИНЧИ ДУРАЧАГ

Гырх бир или јола салдым
Өмүр-күн јары.
Илләр ки, вар, өмрүмүзүн
Верстағачлары.
Бу мәнзилә чатаначан
Нәләр көрмүшәм
Ағачлары өтүрдүкчә
Көкс өтүрмүшәм.

Билмәјирик мәнзил јахын,
Јохса узағдыр.
Билмәјирик гаршымыза
Нә чыхачағдыр.
Сәфәрдәјик, әридирик
Өмүр јолуну
Кечә-күндүз јол кедирик
Илләрин сону,
Нәфәс дәриб дүшүнмәкчүн
Дајаначағдыр
Ахыр нәфәс, ахырынчы
Дајаначағдыр.
Гырх биринчи дурачагда
Дурмушам бу күн
Дала бахыб кәләчәји
Дүшүнмәк үчүн.
Бәлкә јолун јарысында,

Бэлкэ сондајам?..
Чаванлыгла, гочалыгын
Арасындајам...
Бэлкэ мэни елэ бурда
Дон вурачагдыр.
Гырх биринчи дурачағым
Сон дурачагдыр.
Бэлкэ һэлэ кедэчэјэм,
Кэлдијим гэдэр
Бэлкэ... јенэ голумуздан
Тугур бэлкэлэр..
Бэлкэлэрдэн, күманлардан
Кар ашмаз бизэ
Бош һавадан асыллашмаг
Јарашмаз бизэ
Гырх биринчи дурачагдан
Дајаныб кэрэк
Мин биринчи дурачаға
Бојлансын үрэк!

Октјабр 1966,

ДЕЈИРЛЭР

Данышдын,
Инди дә бизи динлә сән!
„Вәтәни севирәм“—дедин,
чоһ көзәл!

Анчаг ај елоглу,
бу севкинлә сән,
Вәтәнин бојнуна миннәт гојма кәл.

Сән өз шөһрәтини, сән өз шаныны,
Фикрини,
Һиссини,
Һәјәчаныны
Вәтәнә борчлусан,
Вәтәнә анчаг!
Сән ону севирсән,
бу севкини дә
Тәк она борчлусан, сән јенә анчаг.

Севирсән, севкиндән әвәз көзләмә,
Ахы сән өзүнү она борчлусан.
Әкәр севирсәнсә „мәнимсән“ демә,
Севәнләр „онунам“ демиш һәр заман.

Танына биләрсән бүтүн дүнјада
Шөһрәтин,
Вәтәнин сәрһәдләринә
Сығышмаса да—
Сығышмалысан

Башы ағаппағ олсун.
Јохушуну чыхдынмы,
Ондан учасан демэк.
Ајағларын алтына
Дошәнәчәк палазтәк.

Нојабр, 1966

МӘН АЗӘРИ ОҒЛУЈАМ

Мән азәри оғлујам
Оду аллаһ санмышам.
Анам торпаг,
Атам од,
Мән оддан јаранмышам:

Од кими истиганлы,
Селтәк дәлиганлыјам
Һәјат гәдәр гәдимәм,
Торпаг гәдәр шанлыјам.

Од кими јандыранам.
Су кими сөндүрәнәм
Мәни јандырсалар да,
Суда батырсалар да,
Јенә мәнәм,
мән мәнәм!

Көкүм үстә битмишәм,
Шөһрәтим вар,
Шаным вар.
Мәним кәләчәклә дә
Өз әһди-пејманым вар.

Мән азәри оғлујам,
Ат белиндә доғулдум;

Заманын газанында
Нечә дәфә даг олдум.

Мәним дамарларымда
Кур селләр чагламышдыр.
Анам, чәнкиләр үстә
Мәни гундагламышдыр.

Мән азәри оғлујам,
Мин илдир,
өз адымын
Кешијиндә дурмушам.
Силаһым олмајанда
Нифрәтими барыттәк
Гәлбимә долдурмушам...

Һүнәр көстәрмәјинчә
Адсыз јашамышам мән.
Дәдәм Горгуд
ад верди
Мәнә өз һүнәримдән.

Јолума нур чиләјән,
Голума гүввәт верән
Ешгим,
устадым олду;
Адым доғду һүнәрдән
Һүнәрим, адым олду.

Мән азәри оғлујам,
Јашым адымдан гәдим.
Һеч кәсин тојуғуна
Өмрүмдә „киш“ демәдим.

Кимсәнин торпағында
Көзүм јох;
билсин аләм
Торпағымдан бир чәрәк
Кимсәјә дә вермәрәм.

*

Мән бир гәдим маһныјам
Халларым әлван-әлван.
Мусигим—Гарабағдыр,
Сөзләримсә—Нахчыван.
Бу торпагда јаранмыш
Короғлунун чәнкиси,
Гыратын үзәнкиси!

Өзүмә вурулмадым,
Севинч дә көрмүшәм мән,
Ситәм дә,
Дәрд дә,
Гәм дә...
Сабирин көз јашыјла
Өзүмә күлмүшәм дә,
Чәнлибелдән дүшәли
Чығырлары дағыдыб
Кениш јоллар салмышам
Чәнлибелдән дә уча
Дағлара, учалмышам.

*

Учалсам да күнбәкүн
Дүнәнки сон зирвәмә
Бу күн јенә „аз“ дедим.
Тарихин көлкәсиндә

Далдаланан бир елин
Сабаһы олмаз дедим!..

*

Нејләјәк ки...
заманын
Уғурсуз јолларында
Икијә бөлүнмүшәм.
Ики башлы, бир гәлбли
Бир бәдәнә дөнмүшәм.

*

Һәм Тәбриз, һәм Бакыдыр
Мәккәм, Мәдинәм мәним.
Паспортсуз јашар бу күн
Ики вәтәни олан
Азәроғлум, Гафарым,
Әлим, Мәдинәм мәним.

*

Балаш, биз икимиз дә
Бир ананын оғлујуг,
Биз ки, Азәроғлујуг.
Һәр икимиз әзәлдән
Бир мәсләкин гулујуг.

*

Елимиз дә бир бизим,
Дилимиз дә бир бизим.
Вәтәнимиз бир бизим,
Дүнәнимиз бир бизим,
Олмушуг бир вәтәндә

Биз бу күн башга-башга.
Бизим талеләримиз
Бәс нечүн башга-башга?

*

Өзү мәсләким, өз ешгим
Даим мәнән өндәдир.
Азәрбајчан бајрағы
Башымын үстүндәдир!..

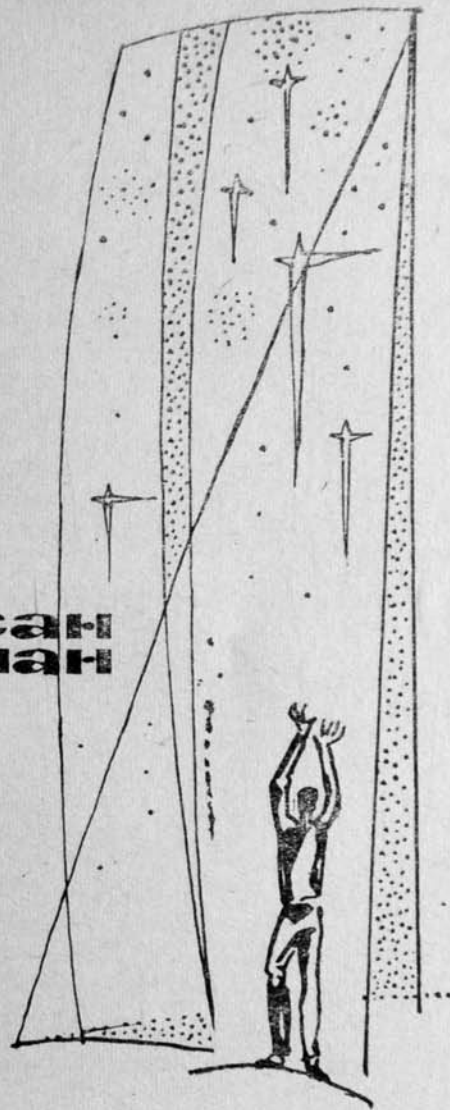
Әгидәмин, ешгимин,
Ганымын рәнки бајрағ,
Бүтүн арзуларымын,
Гызыл чәләнки бајрағ.
Һәр шејдән бу дүнјада
Шәрәф уча
Шан уча,
Заманын јолларында
Мән ки, сәни тутмушам,
Даим башымдан уча!

Һојабр, 1966

Бүлбүл, мин ил ше'римиздә
 Чәһ-чәһ вуруб дил ачдын сән,
 Говдулар бир гарға кими
 Бу күн сәни ше'римиздән.
 Нечә дөзәк биз бу дәрдә?
 Сән ше'рдән гачаг дүшүб
 Бу күн артыг долашырсан
 Дәрәләрдә, тәпәләрдә...
 Анчаг буну билмирик биз:
 Дәрәләрми газаныбдыр,
 Ja ше'римиз?

Феврал, 1967

Иңсан
 вә заман

КИМДИР МӘНИМ ДҮШМӘНИМ?

Кимдир мәним
Эн горхулу дүшмәним?
Каш биләјдим буну мән.
О зәрбә вурмамышдан
Кәсәјдим јолуну мән.
Кимдир мәним
Дүшмәним?
Јахшымы гојуб
Јаманымы данышанмы?
Јох!
Ејбләрими дејиб
Архамча күләнми?
Јох!..
Мәним нөгсанларымы
Мәндән јахшы биләнми?
Јох! Јох! Јох!
Онларын көзләрини
Тахајдым өз көзүмә.
Өзкәләрин көзүлә
Бахајдым өз-өзүмә.
Бачарсајдым буну мән
Бу дүнјада нә дәрдим...
Мән онда өз-өзүмү
Даһа јахшы көрәрдим,
Онда ејибләримә
Өзүм дүшмән олардым;

Көрсәјдим өз-өзүмү,
Онда мән, мән олардым!

Аһ!.. Мәни мәнән көзәл
Көрә билән достларым,
Архамча гәһ-гәһ чәкиб
Мәнә күлән достларым,
Күлүн, елә күлүн ки,
Чатсын гулагларыма
Сизин күлүшләриниз.
Јаманымы данышын,
Елә данышын ки, сиз—
Мән дә хәбәрдар олум.
Данышын, гојмајын ки,
Мән өзүмә вурулум.

Ән горхулу дүшмәнин
Кәләрәм өһдәсиндән;
Анчаг өзүм өзүмлә
Бачара билмирәм мән,
Бачара билмирәм мән,

Өзүм өз әлләримлә
Бир күн бал ичирәмсә
Бир күн зәһәр ичирәм.
Мән һәјат јолларындан
Ајагларымла дејил,
Әгидәмлә кечирәм.

Апрел, 1960

ТӘЛӘСИРӘМ МӘН

Узадаг өмрүнү һәр бир анын да,
Јел кими кечмәсин вахт үстүмүздән.

СӘМӘД ВУРҒУН

Сәһәр олчаг күчәләрдә гајнашыр инсан,
Һамы гачыр саға-сола гарышгалартәк.
Синәмиздә үрәјимиз динир астан:
„Филан вахтда филан иши көрәсән кәрәк“.
Һамы һәр күн саға-сола јел кими әсир,
Һамы говур, һамы гачыр, һамы тәләсир.

Күчәдә дә, отагда да беләдән-белә
Сәһәр-ахшам бизи гован де нәдир елә?
Заман! Заман бизи говур, биз дә һеј ону,
Гуртармагмы истәјирик өмрүн јолуну?
Каһ јохуша дырманырыг, каһ енирик биз,
Әгрәбләрин учундача һәрләнирик биз;
Тәләсирик бир анымыз кетмәсин бада,
Тәләсмәсәк, заман бизи гојар архада.

Күчәләрин синәсиндә һеј заман-заман
Ајагларын силләләри мин из бурахыр.
Үрәкләрин дағлар бојда арзуларындан
Даш сәкиләр мума дөнүр, әријиб ахыр.
Ајаг сәси! Анын һөкмү сәсләнир онда,

Хэбэр верир хэр инсанын өз алэминдэн.
Ајагларын бу јекнэсэг таппылтысында
Мин үрэјин мин арзусу сэслэнир хэмэн.

Өтэн карван булудларда, дашда, кэсэктэ
Мэ'на көрүр, бу дүнјаја багланырыг биз.
Өмрү баша вурмаг үчүн тэлэсмэсэк дэ,
Хәјаллары далда гојур эмәлләримиз.
Әсрин аддым сәсләринә ујушмаг үчүн
Тэләсирик, тэләсирик хәр саат, хәр күн.

Ахы нечә тэләсмәјим, мәним чүрбөчүр
Арзуларым, хәјалларым дәрди-сәрим вар.
Ахы, нечә тэләсмәјим, јарыдыр өмүр.
Һәлә мәним көрүлмәмиш чох ишләрим вар.
Бир дә һәлә бу дүнјада нә көрмүшәм мән?
Дојмамышам бу дүнјанын көзәллијиндән.

Һаглы иди „тэләсмирәм“—дејән о шаир,
Ахы вахтын пәнчәсиндә о да әсирди.
Даһа артыг көрмәк үчүн, вахты әјләјир,
„Тэләсмирәм“—дејәндә дә о тэләсирди.
Һеј дојунча көрмәк үчүн о, ајы, күнү
Узатмаг да истәјирди анын өмрүнү.

Дашдан ганад истәјирәм, ишыгдан сүр'әт,
Селин, јелин гаршысыны мән сахлајајдым.
Үрәјимдә бу дүнјаја сонсуз мәһәббәт,
Хәјалымын сүр'әтини габаглајајдым.
Бәрк јапышаг ахыб кечән дәгигәләрдән,
Тэләсирәм, тэләсирәм, тэләсирәм мән.

Мәсафәләр олмуш инди сүр'әтин гулу,
Бир анда биз гәт едирик бир күнлүк јолу,

Сүр'әт көһнә галыблары учуруб гырыр,
Гүтбләри гүтбләрә јахынлашдырыр,
Бу иглимдән о иглимә учмагчын һәмән,
Тэләсирәм, тэләсирәм, тэләсирәм мән.

Саатлары ким јаратды? Нечин јаратды?
Бу өлчүјлә ким дүнјада мурада чатды?
Нечин бу аз өмрүмүзү өлчүјә салдыг?
Өмүр кетди, һәјат кетди, вахтсыз гочалдыг.
Арзулардан кери галды эмәлләримиз,
Јандыг диләк атәшинә пәрванәләр тәк.
Достлар, анын сүр'әтини габаглајыб биз,
Заман үчүн тәзә өлчү јарадаг көрәк.

Биз он өмүр јашајырыг бир ан ичиндә,
Тәзә заман јарадырыг заман ичиндә.
Гој кечмәсин бу дүнјада ан да бош јерә,
Зәфәрләрлә јола салаг кечән хәр күнү.
Биз хәјалын сүр'әтини верәк әлләрә,
Кәлин, умаг дәгигәдән күнүн өмрүнү.
Дуја-дуја, севә-севә өмр етдијимдән,
Тэләсирәм, тэләсирәм, тэләсирәм мән.

Рига, Ијул 1960

КӨЗЭЛЛИК ӨНҮНДӨ

Абдулла, бир дајан, машины эјлө,
Мүмкүнмү, а гардаш, бу мэнзэрэјлө —
Үз-үзө дурмамаг, саламлашмамаг?
Көзэллик өнүндө ашыб-дашмамаг?

Өмрүмүз өтөјди бу јерлөрдө каш,
Эјлө, динчлик верэк бир аз машины.
Дүнја дағылмаз ки, нолар, а гардаш,
Бир аз кеч чатарыг мэнзил башына.

Охгај!.. Навадакы сафлыға бах бир,
Көнүл тэзэләнир, чан тэзэләнир.
Заман элдән кедир, ону сахлајаг,
Дөшлөрө сәпилән күллөрө бир бах!

Ирасыг чәкибдир гашына күлләр,
Аһ, јаман көзлөрдән јашына, күлләр...
Инди сүр! Јүзлө јох, минлә дө сүрсән,
Вахты габаглаја билмәјәчәксән!

Анчаг о анда,—
Көзэллик өнүндө фикрә даланда
Вахты бир анлыға биз габагладыг,
Онда машины јох, вахты сахладыг.

Маж, 1962

ӨЗҮМҮ АХТАРЫРАМ

Бә'зән атам дејәрди:
„Мин дәрди вар һәр кәсин
Јазла гыша
Бирчә ағыл нејләсин?..“
Атам доғру дејәрмиш
Һәјат да иглим кими
Баһары вар, гышы вар.
Јохушу, ениши вар.
Кәһ мин адам ичиндә
Тәк билирәм өзүмү
Кәһ да јалгыз отагда
Адам кими
чәркәләрә дүзүлүр
Дүјүн дүшән
фикирләрин дүзүмү.
Бир ағ сачлы мүнәччим
Көјдәки улдузлара
бә'зән елә вурулур,
Көнүл улдузларындан
Өзү хәбәрсиз олур.
Саатда бир чүр бахыр,
Мин фәсилли гәлбимиз
Дөрд фәсилли дүнјаја
Һеч јол кетмәк олармы
Аддымы саја-саја?
Јох, Јох!

Он беш јашында,
Сәсим каллашан заман
Дедиләр ки, таныјыб
Өзүнү бизим оғлан!
Жаман да танымышдым!..
Гырхы өтмүшәм... Јенә,
Әглим—уча рүтбәдә,
Үрәјимсә тәләдә.
Таныја билмәмишәм,
Мән өзүмү һәлә дә...
Таныјырам—
 өмрүмдә
Илк дәфә көрдүјүмү
Бә'зән бирчә сөзүндән,..
Анчаг өзүм өзүмү
Танымырам һәлә мән
Баһар—гыш,
Сәһәр—ахшам,
Мән анадан олалы
Өмрүн долајларында
Өзүмү ахтарырам.

1962

ВӘТӘНДӘН-ВӘТӘНӘ

Аразын
 бу тајы Вәтәним,
 о тајы Вәтәним.
Вәтәни көрмәјә аманым јох мәним.
Бу нечә вәтәндир?
 Көрмәдим үзүнү
 чатсам да бу јаша
Өмрүндә бир дәфә
 бәс салам вермәзми
 гардаш да гардаша?
Бу гәмим, бу дәрдим дағлардан ағырды,
Аразын сујуна гарышыб ахырам
Фүзули һәсрәтлә гүрбәтдән Вәтәнә бахырды,
Мән исә...
 Вәтәндән-вәтәнә бахырам...

Октјабр, 1962

БАРМАГЛАР

Бармаглар, бармаглар!
Нә гэдәр ишиниз, әмәлиiniz вар!
Китаб жазырсыңыз, от чалырсыңыз,
Чалаг вуурсунуз, баг салырсыңыз.

Сиз чыртма да чалыб каһ ичин-ичин
Мә'сум бир көрпәни күлдүрүрсүңүз.
Чәкиб тәтијини каһ да түфәнкин
Жазыг бир инсаны өлдүрүрсүңүз.

Бармаглар пул сајыр, чичәк дә дәрир,
Бармаглар чан верир камана, тара,
Бармаглар, бармаглар јол да көстәрир
Набәләд јолларда јол азанләра.

Бармаглар галдыыр ән ағыр јүк дә,
Бармаглар чан верир даша, торпага.
Үрәјин елчиси гызыл үзүк дә,
Бармага тахылыр, бәли, бармага.

Мүмкүнмү, мүмкүнмү, сајмаг, бүсбүтүн?
Нәләрә гадирдир бармаглар јенә?
Бизим әсримиздә бармаглар үчүн
Јараныб лап тәзә бир вәзифә дә,

Бир кичик дүјмәни басмаг! Бу нәдир?
Басдыса, бу дүңја бир виранәдир.
Мәһв етмәк бәшәри, әрзи, һәр шеји,
Бир анда дүңјаны алт-үст ејләмәк!
Ишә бах! Бу бојда әрзән тәлеји,—
Бир кичик бармага бәнд имиш демәк!

Инсан идракынын јаратдыглары
Инсан идракынын һәдәсиндәдир.
Кәлин, ај инсанлар, бирләшәк бары,
Дүңјанын тәлеји мәнә, сәндәдир.

Нәләр көрмәмишдир бу гара торпаг,
Индичә сағалыр синә дағлары.
Бизим бирлијимиз кәсәчәк анчаг
Дүјмәјә узанан о бармаглары.

Нојабр, 1962

ӨЛЧҮ

Ушагларын үстүнә тез-тез гышгырыр ана;
—Гачма!
—Күлмә!
—Jүjүрмә!
—Бир фарагат дурсана!
Ушаг чөлдә, бајырда күлмәсин, jүjүрмәсин,
Jыхылмағын, дурмағын ләzzәтини көрмәсин,
Бәс неjләсин, аj ана?
Ушағы динч гојсана!
Гојсана ләzzәт ала
Бу дүнјадан о бала!
Азад ушаг көнлүнә өлчү-бичи нә кәрәк?
Онсуз да бир вахт онун һәр иши өлчүләчәк,
Күлүшү өлчүләчәк,
Јериши өлчүләчәк...

Јанвар, 1963

Адамлар ичиндә дарыхырам мән,
Узаныр... Күнүм дә кеч ахшам олур.
Мән тәк олан заман фикирләримин
Һәр бири јанымда бир адам олур.

Март, 1963

АНАМ ҲАГГЫНДА ШЕ'РЛЭР

1. АН—МИН ИЛ

Анам өлдү!..
Сон нэфас,
Сон Һычгырыг,
Сон нида!

Бизэ деди элвида!
Бир саат эввэл
дуҗан,
Һисс еләҗән
бир инсан

Јатағында даш олду.
Һечлијә доғру ахан
Бир ахына гошулду.

Анамын өлүмүндән
Бир ан кечиб,
анчаг о,
Даш олуб инсан икән,
Өз-өзүнү даныбдыр.
Бирчә анда
О биздән
Мин ил араланыбдыр.

Елә бил заман бизэ
Бу өлүмләр,
өлүмләр,

Архасындан һеј күлүр.
Ким дејир ки, вахт—
заман
Саат илә өлчүлүр?!

2. БАШДАШЫ

Анамы дэфн етдик...
төкүлдү дән-дән
көзүмүн јашы,
Һәммин күн мәзарын баш тәрәфиндән
Анамын јеринә галхды башдашы.
Анамын әвәзи башдашы олду,
Көлкәси өзүлә јанашы олду...

Өлдүмү?
Елә бил о јохмуш әсла,
Дашларын үстдәки нечә јазыјла
сечилир инсан
башгаларындан.

3. ЗАМАН

Бир ај тамам олду, дүз бир ај,
бир күн
Кәлдим гәбристана...
анамла дејил,
Онун башдашыјла көрүшмәк үчүн.

Дүзү көзләримә инанмадым мән,
Бир һејрәт далғасы өтдү синәмдән,
Јахшы јадымдадыр...
дэфн едиләндә

Сонунчу гəбирди аңамын гəбри,
Гəбирлə долудур сағ-солу инди.

Нəдэн мəзарлыгдa вaхт дүшмүр јадa?
Демə о бурдa дa,
 бурдa дa вармыш!
Өлүлөр мəскəни—мəзарлыгдa дa
Зaмaн, гэдэм-гэдэм аддымлајырмыш!..

Март, 1963

БИЗЭ ЕЛЭ НƏЛИР КИ...

Биз ушагкэн
Елэ бил,
Вахт өзү дə ушагды,
Һәр гајғыдан узагды...
Һэлə јеткин дејилди,
Ушаг кими тəмизди,
Вахт, бизим кəлкəмизди...

Биз ону сахлајардыг,
Бизимлə ојнарды о,
Күләрди,
Эјлэнәрди...
Вахт, атыб тутдуғумуз
Резин топа дөнәрди...
Нə сəһəri биләрдик,
Нə ахшaмы
 ондa биз.

Сајсыз,
Адсыз
 өтәрди
Ал-элван күнлəримиз...
Биз бахмaздыг дүнјаја
Вахтын ајыг көзүјлə.
Кизлəнпач ојнајардыг,
Биз лап вахтын өзүјлə.
Бөјүдүк...

Һәр биримиз
Тутдуг
мүбаризәдә
Бир мәсләкин јолуну
Вахт,
Елә кизләнди ки,
Тапа билмәдик ону.

Вахт гачды,
Биз говладыг,
Кәлди узагдан сәси.
Дөнүб өзүмүз олдуг,
Инди вахтын көлкәси.

Бизә елә кәлир ки,
Вахтын да вахты јохдур
Бизим кими

чох шејә...
О да һәвәсдән дүшүб.
Вахтын да сачларына
Бизим кими дән дүшүб.

Јох, јох!
Биз алданырыг—
Заман
елә замандыр
О, һәмишә чавандыр.

1964

Өмүр чох гысадыр,
Јатма,
ајыг дур!
Даим сон сәфәрә һазыр ол, анчағ.
Гысадыр,
һәм дә ки, нечә узундур
Доғумдан өлүмә кедән јол, анчағ.

Бу јолда фикирләр бизә бир һәмдәм
Фикирләр дајағдыр јохуш чыхмаға.
Бу гәдәр аз икән өмүр,
билмирәм,
Һардан вахт тапырыг биз дарыхмаға?

Јанвар, 1967

МЭН ҮА АВТОМАТ

Ишыгфор җанды
Гызарды гaнтэк
Даҗанаг кэрэк!
Машын даҗанды...

Бахдым мэн җола,
Саға, һәм сола.
Нә сағда машин,
Нә солда машин.
Кетмирик анчаг
Чансыз, үрәксиз
Бир автоматын
Һөкмүнә сән бах...
Көзләҗирәм мэн,
Чыхмаг олармы
Онун әмриндән?
Изин вермәсә
Көзләмәлиҗәм
Лап нечә саат.
Анчаг билмирәм
Ким ағыллыдыр:
Мэн, җа автомат?!

Сентҗабр, 1963

СӘАДӘТ ҺАГГЫНДА ДҮШҮНЧӘЛӘР

Архасы үстүндә узанмышам мэн,
Сүзүрәм бурулан ағ булудлары.
Учур мәрчан кими башым үстүндән
Тәк сапа дүзүлмүш дурна гатары.

Лаләләр, нәркизләр ачылыб дән-дән,
Чәмәндә күлләрдән мәчлис дүзәлмиш.
Дәрәдә сәсләнән чаҗ нәғмәсиндән
Тәпәдә лаләләр зүр-зүкә кәлмиш.

Күләк дә сәсләниб өтүр аһәстә,
Билмирәм һарадыр җурдум, мәскәним
Төкүб сачларыны синәмнн үстә
Сачымы охшаҗыр севкилим мәним.

Мэн—баһар,
О—баһар,
Тәбиәт—баһар.
Баһарла бир вурур үрәкләримиз,
Бурулуб ахдыгча гызыл булудлар,
Күнәш ишығында җуҗунуруг биз.
Деҗирәм, доғрудан бу көзәл анда
Көзәлдир һәҗат да, күн дә, заман да.
Анчаг дүшүнүрәм, дүшүнүрәм мән:
„Бу фәрәһ ичиндә хошбәхтәм көрән?“

Јенә јада дүшдү өтән нағыллар.
Бабам һеј дејәрди:

„Сәадәт ки, вар,
Әлчатмаз, үнјетмәз Гаф дағындадыр,
Зүлмәтин тилсимли гучағындадыр...
Инсан бу дүнјаја кәләндән бәри,
Даим сәадәтин сорағындадыр...“

Бу јаша чатмышам... өмрүм боју мән,
Сәадәт јолунда гәләм чалмышам—
Ону, каһ тарихдән, каһ бу күнүмдән,
Каһ да кәләчәкдән хәбәр алмышам,

Әл чәкиб бу күнкү сәадәтимдән,
Даим кәләчәклә јашамышам мән.
Демишәм, кәләчәк бу күндән көзәл,
Арзу, һәгигәтин өзүндән көзәл.

Инсан олдуғуму биләндән бәри
Сәадәт јолунун јолчусујам мән.
Сәпдим бу јоллара, сәпдим илләри,
Әввәл нә идимсә, јенә ојам мән...
Елә дүшүнүрәм: „Кедир өмүр, күн,
Арзу да бөјүјүр үфүгләр кими.
Тилсимли зүлмәтин бағрындан бир күн
Мән ала биләјдим сәадәтими“.
Мән—баһар
О—баһар
Тәбиәт—баһар.
Баһара дәм тутуб үрәкләримиз;
Чај кими ахдыгча гызыл булудлар,
Күнәш ишығында јујунуруг биз.

...Сәадәт ичиндә үзүркән инсан
Сәадәт ахтарыр бә'зән узагдан.

Хошбәхтлик наминә дағлары јардым,
Топ кими
Дивардан-дивара дәјдим,
Дејирәм, доғрудан хошбәхт олардым,
Хошбәхтлик далынча сүрүнмәсәјдим.

1963

СҮР'ӨТ

Бир заман варды,
Верст ағачларыны саја-саја
Үч күнә кедәрдик
Москваја

Дарыхардыг,
Бу сүр'этин ләнклијинә,
Сонра учдуг сәккиз саата,
Дарыхдыг,
Дарыхдыг јенә...
Инди үч саата кедирик,
анчаг

Јолун узунлуғу
јенә дарыхдырыр бизи,
Ишыгдан алмаг истәјирик
сүр'этимизи.

Јох!
Бу сүр'эт дә бизә јенә аздыр, аз!
Бу сүр'эт
Фикримизин сүр'этинә чатмаз.
Мән әсрин оғлујам,
әсрин!

Дарыхмамагчын
Мәнә
фикримин сүр'этини верин!

Сентјабр, 1963

ДҮНЈАНЫН СӘРҲӘДДИ

Хәритә үстүндә рәнкләрлә еркән,
Дунјаны ајырдыг мәмләкәтләрә.
Һәр јердә торпағын рәнки бир икән,
Нијә биз ајырдыг ону јүз јерә?

Һәр крал „бу дунја мәнимдир“ — деди,
Тәзәдән нечә јол бөлүндү торпаг.
Дунјанын сәрһәди һеч дәјишмәди,
Нә бөјүдү,
нә дә
кичилди анчаг.

Јанвар, 1964

Ај елләр,
Новруз кәлир,
Гышымызын сон сөзү,
Язымызын илк сөзү,
Фикримизин новрузу,
Арзумузун новрузу.

Ај обалар, ај елләр,
Бајрамыңыз мүбарәк!
Јаз гыша үстүн кәлир,
Новруз—
Тәзә күн кәлир!

Дағларын башындакы
Гардыр селин әввәли;
Сәһәр—күнүн әввәли,
Баһар—илин әввәли!

Кәлин, достлар,
 кәлин биз
Жазын бу илк күнүндөн
Күнәши алгышлајаг,
Күнү, сәһәр чағындан,
Или, жазда башлајаг:
Тонгаллар јандырылсын,

Одда јаныб кул олсуи
Бүтүн дәрди сәримиз,
Од үстүндән атылсын
Сонсуз кәлинләримиз.
Бу бајрам мәчлисинә
Белиндә гызыл кәмәр.
Јашыл сәмәни кәлсин.
Стол үстә дағоту,
Јајлаг чәмәни кәлсин.

Ај нишанлы чаванлар.
Бу бајрам кечәсində
Һамыдан чох севиниб
Күләсиниз сиз кәрәк!
Һаны бајрам хончаныз,
Гыз евинә көндәрәк!

Илахыр чәршәнбәдә
Һәр очагда бир бүсат,
Һәр гапыда

— сәс-сәда
Нәнәм, гапы диншәјиб
Фал ачарды касада.
Јенә дә фал ачагмы,
Сынајагмы игбалы?
Талејини,

бәхтини
Өзү җараданларын
Чохдан ачылыб „фалы“:

Мәлејкәмиз, Бәстимиз,
Ҡамадан габаг икән,
Дөнүб даламы бахсын?
Бөјүк кәләчәјини
Өзү җарадан инсан
Бу күн фаламы бахсын?

Јох-Јох! Бу бајрам күнү
Кәлин вериб әл-әлә
Јаллы кедәк бу күн биз.
Новруз чичәкләриндән
Ишыг алсын,
рәнк алсын
Тәләјимиз, бәхтимиз.

Март, 1967

НЕКРОЛОГ

Некролог—бир һәјатын сон нидасы, сон сәси,
Бир мә'налы һәјатын ән ғыса мәнзәрәси.
Өмрүн бүтүн күнләри тез бир јерә јығышды
он чүмләјә сығышды...

Мәрһума бирчә анлыг версәјдиләр өмр әкәр,
Бахыб, бахыб јад кими,
о буна ағлардымы, о буна
күләрдимиз?...

Бојланды әмәлләрин ән күтаһ лөвһәсиндән
мәрһум бизә сон кәрә.
Һәр кәсин арзулары чохдур әмәлләриндән.
мин кәрә, милјон кәрә.

Үрәкдәки арзулар әмәлләрдән әзәлдир,
Еләмәк истәдијим мәним еләдијимдән
һәм чох, һәм дә
көзәлдир!

Еләјсә... Некролога өмүр там олсун дејә
Әмәлләрлә бәрәбәр ән көзәл арзулар да
нијә јазылмыр, нијә?!

Феврал, 1964.

ИЛЛЭРЭ НЭ ВАР КИ...

Сел кими көпүрүб јел кими эсэн,
Иллэр учуб кедир... јаман тэләсир.
Илләрми? Әслиндә бизик тэләсэн,
Елә билирик ки, заман тэләсир...

Илләрә нә вар ки, гочалырыг биз,
О бахмыр арзунун, гәлбин сәсинә.
Илләрә нә вар ки... әмәлләримиз
Сығышмыр өзүнүн чәрчивәсинә.

Илләрә нә вар ки...тәк бирчә күнү
Јүз күнә, мин күнә бәс олур бә'зән.
Илләрә нә вар ки... онун јүкүнү,
Онун ағрысыны инсандыр чәкән.

Илләрә нә вар ки... өтүр јел кими,
Доғулан доғулур, јох олан олур.
Илләрә нә вар ки... бу гоча дүнја
„Бир јандан бошалыр,бир јандан долур“.

Дүнјаја сығмајан арзу, әмәлләр
Илләрин гојнуна нечә сығыр бәс?
Мәкәр аршынмыдыр билмирәм, илләр,
Ахы арзулар ки, өлчүјә кәлмәз.

Өз илк мә'насыны һәр шеј, илбәил
Дәјишир јел атлы зәманәмиздә.
Илләрин өмрүнү тәгвимлә дејил,
Өлчәк арзуларла, әмәллә биз дә.

ГЭЛБИНИ НЕН САХЛА

Үрәјим фәрәһдән ашыб-дашанда
Гышы јаз көрүрәм, гараны ағ, мән.
Һәмдәһим јашымдан узаглашанда
Кәзирәм өзүмдән өзүм, узаг мән.

Көнүл, өз-өзүнә кәл сөјләнмә чох,
Әмәл дә арзуја кәрәк тән олсун.
„Јолум вардыр“—дејә килејләнмә чох,
Гәлбини кен сахла, јолун кен олсун.

Аләми дәрк үчүн, аләмә дејил,
Өзүнә, арзуна бах дедим—јенә.
Дүнјаны гаранлыг санма, еј көнүл,
Корсанса күндүз дә кечәдир сәнә.

Сәһәр дә, ахшам да, баһар да, гыш да
Сојуг да, исти дә, дүз дә, јохуш да
Ким дејир һәмишә өз јериндәдир?
Һәр шеј гәлбимизин бир пәнчәрәтәк
Бу дүнјаја бахан көзләриндәдир.

1964

ӨЗҮМДӘН ГАБАГ

Учурам тәјјарәдә...

Јердәки мин енишдән-јохушдан хәбәрим јох,
Ким дејир ки, гуш кими мәһим балу-пәрим јох?
Тәјјарәдә учмурам,
Учурам ганадында хәјалымын, арзумун,
Фиқирләр гатар-гатар, арзулар гошун-гошун.
Демәјин ки, садәчә мән бир хәјалпәрәстәм,
Хәјалымын мејиндән нә сәрхошам, нә мәстәм
Ишсиз-күчсүз олмајыб гәләм тутан әлләрим,
Сонсуз арзуларымла јарышыр әмәлләрим.
Мәһим зәһмәтдән өзкә ајры бир вәрдишим јох,
Јарышырам өзүмлә...

Өзкә илә ишим јох...

Учурам тәјјарәдә...

Тәјјарә јох, сән она әсрин ганады сөјлә!
Бизим зәһанәһиздә
Өз сәһиндән габагда учуб тәјјарәләр дә,
Јарышыр өз-өзүлә!
Тәјјарә јох,
Сән она әсрин ганады сөјлә!
Учурам...

Далда галыр нечә ојмаг, нечә дағ.

Учурам тәјјарәтәк.

Мән өз сәһимдән габаг.

Арзуларымдан габаг, демәк, өзүмдән габаг!

1964

БИР БИНАДА ДОҒУЛДУГ

Намы адсыз доғулур.
Сонрадан ад гојулур.
Әввәл бир ад,
Сонраса...
Киминин нечә ады,
Чини, рутбәси олур...
Анчаг доғум евиндә
Намынын бир ады вар,
Бүтүн доғуланлары
Чаға адландырырлар.
Јумулудур көзләри,
Кечәси, күндүзү бир,
Арзусу бир, сөзү бир...
Дејәк ачдыр, сусузду,
Ја да ки, јухусузду,
Аглајачаг о анчаг...
Агламаг—онун һәлә
Бирчә бу силаһы вар.
Агламагла билдирир
Арзусуну, сөзүнү
Анасына чағалар.
Агламаг—илк дилидир
Бәлкә бәшәријјәтин?..
Агламагдан башлајыб

Әлифбасы сәнәтин,
фәлсәфәнин,
һикмәтин...

Бир бинада доғулду,
Биз һәр ишдә бир олду,
Доғулду... Анчаг буну
Биз о заман билмәдик,
Бојдан, сифәтдән белә,
О гәдәр сечилмәдик.
Бәрабәр олду демәк
Илк адымыз бир: чаға.
Илк палтарымыз—бәләк.
Илк сөзүмүз—агламаг,
Илк гидамыз—сүд олду,
Сонракылар билмирәм
Һеч һардан ујдурулду?..
Адларымыз—дәјишди,
Палтарымыз—дәјишди,
Сифәтимиз—дәјишди.
Јемәјимиз—дәјишди.
Дилимиз дә—дәјишди.
Һәр ишимиз бир икән
Бәс сонрадан јаранан
Бу ајрылыг нә ишди?..

Феврал, 1965

ӨЗҮМҮЗДӘН ӨЈРӘНӘК

Еј көнүл, мөһкәм ол кешмәкеш-
ләрдә.

Чох да өјүнмә ки, мән, ағыллыјам.
Ағылсыз ишими билдијим јердә
Мән ән ағыллыјам, ән ағыллыјам.

Дүнән бири деди ки,
—Әбәди өмр ејләјән
Бир уча дағ олајдым,
Бу мүмкүн дејил!

Анчаг,

Һеч олмаса, тәзәдән
Дөнүб ушаг олајдым...
—Нејләрдин?

Дејә сордум,

Деди: —Инди мән ғышам...

Јазымы дујмајырдым,
Нә гәдәр ки, јаз идим...

Тәзәдән јашасајдым,
Көһнә сәһвләрим

Бир дә јашамаз идим,

—Сәһвләрдә тапмысан

Дедим: —ахы, сән, сәни.

Сәһвләрдир бу фикрә

Бу күн кәтирән сәни.

Јыхылдын?

Галх! Инләмә!

Нә чыхар инләмәкдән—

Аһ чәкиб, уф демәкдән?..

Јыхылмаг ајыб дејил,

Һамы јыхылыб дурур...

Јыхылмағын чәбрини

Јеримәк унутдурур.

Јыхылыб өјрәнирик

Ајаг үстә дурмағы

Көзүмүзү ачандан...

Бир тәзә фәнд өјрәнир

Јыхыланда пәһләван...

Данышмаг өјрәнирик

Дил топуг чала-чала,

Јеримәк өјрәнирик

Биз јыхыла-јыхыла...

Арзулары чырагтәк

Јандыр! Дүз јолун үстә

Анчаг јыхыланда да

Јыхыл өз јолун үстә!

Башгасынын чәкдији

изтираб чатмаз сәнә.

Өзкәнин јыхылмағы

јериш өјрәтмәз сәнә.

Әзаб чәкичи алтда

Өз гәлбини әзсәнә!

Өзүн јыхыл,

Өзүн дур!

Һәјаты дәрк етмәјин

Әсил јолу бах будур!

Еј көнүл,

Сән өзүн дә

Отағында әлөшиб
Дағдан, бағдан жазма кәл,
Сән өзүн жыхылмамыш
жыхылмагдан жазма кәл.

Бу дүнјанын сиррини
Китаблардан өјрәнәк
Анчаг кәлин һәјаты,
Ағрылардан өјрәнәк,
Әзаблардан өјрәнәк.
Гәдим улу бабамыз
Күчүнә күвәниркән
Мәғлуб олуб мин кәрә...
Әглинә күвәниркән
Һәмишә галиб кәлиб
Өзүндән күчлүләрсә.
Өзүлә бир, бу көһнә,
Бу дәрдли дүнјаны да
О, камала јетирмиш.
Инсанын ачизлији
Ағлына күч кәтирмиш...
Заманын јолларында
Чох ендирмиш,
енмиш о,
Бу дүнјада чох шеји
Өзүндән өјрәнмиш о,

Севинчин мә'насыны
Өјрәтсин гәмләр бизә
Өјрәтсин бу һәјаты
Јанлыш гәдәмләр бизә,
Јанлыш гәдәмләр бизә!

Феврал, 1965

■

Гадир инсан,
„Тәбиәтин ағасыјам“ — сөјләмә сән.
Сән өзүн дә тәбиәтин ичиндәсән.
Нә замандан сән өзүнә һаким олдун
Сән өзүн дә
Тәбиәтин сирләрини
Өтән сирли бир сим олдун.
Сәнин сәсин,
Сујун сәси,
Одун сәси,
Көјүн сәси,
Јерин сәси,
Сән өзүн дә
Тәбиәтин өзү гәдәр мө'чүзәси!

Феврал, 1965

СӨКҮН ЧЭПЭРЛЭРИ

Һәр кәс өз бағыны тез чәпәрләйр,
„Чәпәрдән бу јана мәнимдир“ дејир.
Сөкүн чәпәрләри, даш һасарлары,
Көзләр узаглара зилләнсін бары.
Көнүл отаглара сығармы тәкчә,
О кәрәк атлана дағдан, дәрәдән.
Баһмаг истәјирәм көз ишләдикчә
Узанан о кениш үфүгләрә мән.
Тутмајаг чичәјин, күлүн јолуну,
Онларын көнлүнү дағ-дағ етмәјәк.
Тәбиәт азаддыр,

кәлин биз ону
Һасарлар ичиндә душтаг етмәјәк.
Нәрдтахта үстүндә сәдәф зәр кими
Ханалар ичиндә ојнамајаг биз.
О кениш, о сонсуз үфүгләр кими
Бөјүсүн, учалсын үрәкләримиз.
Сөкүн чәпәрләри, даш һасарлары,
Көзләр узаглара зилләнсін бары.

Март, 1965

—Фикирлисән?

—Јох!—дедим,

Кәдәrimi кизләдир, мән гәмими данырам,
Нәдәнсә өз дәрдими һамыја гысганырам.
Кәдәрли анларымда мәни һеч кәс жөрмәсин,
Сөндүр,

чырағы сөндүр!
Севинчим һамынынса
кәдәрим өзүмүндүр.

Май, 1965

■
Сөндүрмә чырагы,
дајан,

өмрүмүн
Ән көзөл күнүнү јашадым бу күн.
„Узатсын өмрүнү гој бу күн ан да“
Һәләки гүссәләр мәни сармајыб,
Сөндүрмә чырагы!

Чыраг јананда
Елә билирәм ки, күн гуртармајыб.
Сөндүрмә чырагы, сөндүрмә, јансын,
Гој күнүм узансын, нәш'әм узансын!

1965

КАРУСЕЛ

Фырланыр карусел бир тәкәр кими,
Даима фырланан, дөнән јер кими.
Фырланыр ушаглар дәстәбәдәстә,
Кими „ат“ белиндә, кими „фил“ үстдә.

Карусел фырланыр... Өтүр хош анлар,
Ушаглар әл чалыр шадлыгларындан.
Ушаглар зәнн едир, дајаныб онлар,
Анчаг башларына доланыр чаһан.

Севинин, ушаглар, күлүн, әјләнин;
Карусел доланыр,
Дәјишир заман.
Һәләлик чаһанын башына сиз јох.
Сизин башыныза доланыр чаһан.

Севинин, ушаглар, өмүр көдәкдир,
Һәјат тумарлајыр, охшајыр сизи.
Һәләлик дүнја да көтүрәчәкдир
Сизин назынызы, шылтағынызы.

Карусел фырланыр... Бир дәстә дурна
Санки дөврә вуруб сәфә дүзүлүр.
Аталар, аналар ушагларынын
Бахыб севинчинә севинир, күлүр.

Бүтүн бу шәнликдән узагда анчаг
Бармагы ағзында дуруб бир ушаг.

Ушаглар фырланыр ... бахыр онлара
О күлүр ... Онун да дәјишир һалы.
Узагдан бахдыгча фырлананлара
Фырланыр онун да фикри, хәјалы.

О да хошһалланыр, һәзз алыр кендән.
Дујур фырланмагың хош олдуғуну,
Ушаг мејданчаја тәк кәлдијиндән
Јохдур каруселә миндирән ону.
Анчаг о хошбәхтдир.

О гәлбә мән дә
Һејранам ...
Еј көнүл, дүшүн, дүшүн сән.
О һәзз ала билир өзкәсинин дә
Һәззиндән, зөвгүндән, сәадәтиндән! ...

Гусар, ијул 1965

ИТКИ

Гырылыб һардаса дүшүб голумдан.
саатым мәним
Динчәлә билмирәм о күндән бир ан.
Һеј ахтарырам
мән сәһәр, ахшам ...

О күндән нечә јол долашдым бүтүн
Кечдијим јоллары, чәмәнликләри.
Јахшы дејирләр ки, адамы һәр күн
Ағрыдар иткинин бош галан јери.

Тапмадым!

Итирмәк јаман дәрдимиш,
(Демә әл мәрд исә көз намәрдимиш).
Күндә итиририк күндә бир күнү.
Бир ан дүшүнмүрүк анчаг биз буну.
Хәбәрсизәм мән
Ахтара-ахтара итирдијимдән.
Ахтара-ахтара вахт өлчүсүнү,
Вахты итирирәм мән сәһәр-ахшам.
Гызыл саатыма јанырам дүзү.
Бәс гызыл вахтыма нијә јанмырам?

Нојабр, 1965

НӘЈАТЫ ЈАША!

Шаир гонаг кәлди узаг бир кәндә
Нәјаты „јахындан өјрәнмәк“ үчүн.
Кәндин әјри-үјрү күчәләриндә
Сәдрлә гол-гола долашды һәр күн.

Кәзди күчәләри, кәзди бирбәбир,
Әлиндә дәфтәрчә, дилиндә „јаз, јаз!“
Күчәни кәзмәклә билмәди шаир,
Көнүлләр мүлкүнә јол тапмаг олмаз.

Бахды саһәләрә о, сојуг-сојуг,
Нечә ше'р јазды тәпәјә, даға;
Кәнди өјрәнмәјә, танымаға јох,
Кәлмишди өзүнү танытдырмаға.

Јығды чамааты тарладан кәндә
Деди: —Өлкәмизә бол мәһсул верин!
Сонра да әјләшиб сәдрин евиндә
Вурду сағлығына зәһмәткешләрин...

„Нәјат өјрәнирәм“ — дејә бош јерә
Кәнддә бир ајыны о вурду баша.
Бир дејән олмады анчаг шаирә
Нәјаты өјрәнмә, нәјаты јаша!

Гусар, 1965

МЕШӘ ЈОЛУ

Асылыб дивардан көзәл бир шәкил.
Баһар мәнзәрәси ...
Ғалын бир мешә ...
Көзәлдир;

Чох көзәл, анчаг елә бил,
Чәрчивә ичиндә инләјир мешә...

Мешәнин ичиндән бир чығыр кечир,
Дәрәдән, тәпәдән адлајыр кечир,
Доланыб јенә,
Дирәнир лөвһәнин чәрчивәсинә.

Рәссам, динлә мәни, сәнә сөзүм-вар,
Ким истәр кетдији јоллар, чығырлар,
Дајансын сәрт үзлү чәрчивәләрдә?
Инсан јох,
мешә дә дөзмәз бу дәрдә...

Рәссам, чәкдијин јол, дөнсүн, бурулсун,
Дағларын далында итиб јох олсун!
Мәчһул бир аләмә узат сән ону,
Көрмәк истәмирәм јолун сонуну.

Јанвар, 1965

АЈ

Бабам
 Көзәллижинә һејрәт едиб „ај!“—деди.
 Сәнин узаглыгына,
 О фүсүнкар һүснүнә,
 Јердән бахыб дојмады,
 „Вај!“—сөјләди,
 „Ај!“—деди...
 Һејрәтидир инсанын
 „Вај!“—нидасы,
 „Ај!“—сөзү.
 Сән ојаныб кечәләр,
 Әмәлләрчин инсана
 Бәхш еләдин күндүзү ...

Каһ батдын,
 Каһ доғулдун.
 Батыб доғмағынла да
 Сән бизә тәгвим олдун.
 Күнәшин адыјла күн,
 Адынла ај јаранды.
 Отуз күнү сајдылар,
 Елә ки, сән доғулдун,
 ај битди,
 сај јаранды.

Ўлдуз кәһкәшанында
 Сән
 Һамыдан баш олдун.
 Планетләр ичиндә
 Сән бизим дүнјамыза
 Ән јахын јолдаш олдун.

Сәнә деди дәрдини
 Чох вахт көзү јашлылар.
 Өмүр гара, күн гара.
 Сәни шаһид чәкдиләр¹.
 Бу дәрдли дүнјадакы
 Мин-мин һагсызлыглар.
 Инсан елә билди ки,
 Бу дилсиз көјләр онун
 Дәрдинин ортағыдыр.
 Үзүндәки ләкәләр,
 Көнлүнү сәнә ачмыш
 Дәрдли бәлакешләрин
 Бәлкә синә дағыдыр?

Сән чајларда чиммисән,
 Дәнизләрдә үзмүсән
 Сән инчиләр дүзмүсән,
 Кечәләр
 ағ сулар.
 Сән јол да көстәрмисән,
 Јол азан јолчулар.

Јердәки зилләтләри
 Бәлкә дә көрмәмәкчүн,
 Булудлар архасында

¹ Ә. Һагвердијевин „Ајын шаһидлији“ әсәри нәзәрдә тут

Сән кизләнеп
батмысан.
Сән өз көзәллиҗинлә
Сирр долу әфсанәләр.
Нағыллар җаратмысан.

Нимчәдәки бир овуч
Суда үзүб сән һәрден,
Фал ачмысан гызлара.
Сән һәмдәм дә олмусан
Кечәләр җалгызлара.

Бетховен дә ән көзәл
Ән дәрин нәғмәсинә¹
Верди сәнин адыны,
Сәнсә
она кар олдун.
Ешитмәдин сән онун
Даш дөлән фәрҗадыны.

Заман-заман,
анбаан
Җердәки зилләтләри
Сеҗр етмисән узагдан:

Җерләр ешитмәмишдир
Көрдүҗүн дәһшәтләрә
Сәнин үсҗан сәсини.
Анчаг җер огуллары
Җазды сәнин шәнинә
„Аҗын әфсанәси“ни²

¹ Аҗ сонатасы.

² С. Вурғунун „Аҗын әфсанәси“ поемасы нәзәрдә тутулур.

Күн кәлиб сығышмырыг
Бу кениш дүнҗаҗа биз.
Лап җахындан бахырыг
Бизә узагдан бахан
Әфсанәви аҗа биз.
Инди инсан аҗ илә.
Даҗаныбдыр үз-үзә
Һеҗрәт—һәгигәт олмуш
Инди сарсыда билмәз
Бизи һеч бир мө'чүзә
Дағылды әфсанәләр,
Дағылды бирәр-бирәр.
Бизим олмуш аҗ инди.
Аҗ көҗдән җерә енди;
Аҗ енмәди, учалдыг
Зирвәсинә көҗләрин.
Чатдырдыг бошлуглара
Гүдрәтини биз җерин.
Аҗ бизимчүн җер олду,
Аҗ—тәзәдән доғулду.

*Җалта, апрел,
1965*

КӨҢНӨ — ТЭЗЭ

Өлүм жүклү тәҗҗарәләр
Нәрилдәҗә-нәрилдәҗә
Галхды көҗә...
Машын—тәзә.
Сүр'әт—тәзә.
Ичиндәки силаһ—тәзә.
Ишләдиҗи күнаһ—көһнә,
Мәгсәд—көһнә,
Әмәл—көһнә.

Октябр, 1966

ГОРХУ

Мәним сол әлимдә җаныҗ җери вар,
О, мәнә төһфәдир көрпәлиҗимдән.
Одун, олдуғундан хәбәрсиз вахтлар,
Әлими мангалда җандырмышам мән.

Мәнә „чыз!“—дедиләр,
Анчаг горхмадым.
Әлими җандырыб таныдым оду.
Мәним һәҗат илә илк танышлығым,
Оддан башлады...

Охшады көзүмү һәлә ушагкән
Очағын ал-әлван алову, көзү.
Дүнҗаҗа кәләли, билмирәм нәдән,
Нәҗә вурулдугса җандырды бизи...

Мән оддан горхмадым җанана гәдәр;
Мән горху билмәдим ганана гәдәр.
Елә ки, җандым
Одла оҗнамагдан горхдум, даҗандым.
Башланды горху—
Башланды еһтиҗат—
Башланды һәҗат...

Нуха, иҗул, 1966

ҮРӘЈИМ АҒРЫҢЫР

Үрәјин әлиндән, һиссин әлиндән
Нәләр чәкмәмишәм бу дүнјада мән.
Өјрәндим дүнјаны, билдим чох шеји ...
Билмәдим, көнлүмүн нәдир истәји ...
Бағлајан да өзү, ачан да өзү;
Говлајан да өзү, гачан да өзү ...

Нә гәдәр јүкләнсә ... јенә „аз“ дејир.
Ахырда јүкүнү чәкә билмәјир.
Төвшүјүр, ағрыјыр, инчидир мәни
Дост, дүшмән ичиндә хар едиб мәни.
Билмирәм, достумдур, јохса дүшмәним ...
Төвшүјүр, ағрыјыр үрәјим мәним.

Дәһшәтләр ичиндә әријир заман,
Кечирик заманын фыртынасындан;
Ағлымыз дәрк едир бу дәһшәтләри—
Фәлакәтләри ...
Үрәксә ...
Ичиндән гырылыр, гырыр.
Төвшүјүр, ағрыјыр, каһ да гышгырыр ...
Үрәјим ағрыјыр, үрәјим,—дедим;
Һеч „бејним ағрыјыр“—дејән көрмәдим.

Ијул, 1966

Өмрүмүз гысадыр бир нәфәс гәдәр,
О, узун кәлмәсин көзләримизә.
Хәјал олмасајды ... бир гәфәс гәдәр,
Дарысгал кәләрди бу дүнја бизә.
Хәјалда күлүмсәр диләкләримиз,
Дүнјадан чыхырыг дүшүнәндә биз ...

Ијул, 1966

ТЭЈЈАРЭЛЭР

И. Шыхлыжа

Јердән алыб өз күчүнү
Галхар көјә

тәјјарэләр,
Мәһәл гојмаз
Нә јағыша,
Нә күләјә

тәјјарэләр.
Учушу да әзәмәтли,
Дурушу да әзәмәтли...
Ашыб-дашар

тәјјарэләр.
Јердә дејил,
Көјдә јашар
тәјјарэләр.

Сәрнишинә
Вүгарындан—вүгар верир
тәјјарэләр,

— Күнләрин јох,
Саатларын аз өмрүндә
Гүтбләри бирләшдирир
тәјјарэләр.

Кечә кедир,
Күндүз кедир
тәјјарэләр.

Мәгсәдинә,
Мәнзилинә дүмдүз кедир
тәјјарэләр.

Ениш билмәз,
Јохуш билмәз,
Долај билмәз
тәјјарэләр.

Нә бурулмаз,
Нә әјилмәз
тәјјарэләр.

Ичәридән алышмаса
Бу сүр'әтлә,
Бу чүр'әтлә
Кедә билмәз

тәјјарэләр.

Өзү кими
Өлүмү дә мәрданәдир.
Мәнзилинә уча-уча,
гача-гача

Өз ичиндән тез үзүләр
тәјјарэләр.

Јаваш-јаваш өлә билмәз.
Өләндә дә бирдән өләр
тәјјарэләр.

Апрел, 1966

О ТӘМИЗ ИЗЛӘР

Жаманча корланыб мәним Јаддашым,
Һәр шеј унудулур, галмыр Јадымда.
Ишләрә о гәдәр гарышыр башым,
Күлмәјин,
Јадымдан чыхыр адым да.

Дүнән дедијим сөз, алдығым вә'дә,
Бу күн унудулур, тез Јаддан чыхыр.
Бәс бу нәдәндир ки, ушаглығымын,
Һәр аны, һәр күнү хатырымдадыр?

Дүнән тәмиз иди бу үрәк, тәмиз,
Јаддашын ајнасы, өзүм тәк тәмиз.
Бу күн о ајнаја ләкәләр дүшүб,
Ора мин гәм дүшүб, мин кәдәр дүшүб.
Јүз ели, обаны—доланыб ајна.
Ачылыб,
Дурулуб,
Буланыб ајна.

Анчаг хатирәләр Јенә пак галыб,
Гәлбимә силинмәз минбир из салыб.
Мин чыраг јандырыб хатирәләрдән,
О көзәл изләрдән
Кечирәм һәрдән

Јенә дә, Јенә дә мәни тәмизләр,
О гәдсиз,
Гәрәзсиз,
О тәмиз изләр!..

Маж, 1966

ВАЗИФӘ

Дүнәнәдәк меһрибан:

—Салам!

—Әлејкәссәлам!

Ја онларда, Ја биздә
Нәрд атардыг һәр ахшам.
Данышардыг, күләрдик,
Зарафат да еләрдик.

О, бир күнүн ичиндә
Бөјүдү бирдән-бирә,
Башы дәјди көјләрә.
О, дағын тәпәсиндә,
Дағын дибиндәјәм мән.
Инсан бој да алырмыш
Сән демә вәзифәдән.
Нә әлим чатды она,
Нә үнүм јетди она.

Бир күн көһнә достума
Истәдим ки, зәнк чалам.
Мүмкүнмү?

Јох! Дәјишиб
Телефон нөмрәси дә
Вәзифә дәјишәндә
Сән демә, дәјишәрмиш

Адамын

әдасы да,
Јериши дә,
сәси дә.

Мәним көһнә достум
Тәпәсиндән-дырнаға
Тәзәләниб јад олду,
Достлуг—гуру ад олду.

Јанылырдым бәлкә мән,
О, һеч дәјишмәмишди,
Башга шејди дәјишән?
Анчаг дүзү будур ки,
Сирли бир көркәм алды
Көзләримдә о мәним.
Кетди о меһрибанлыг
Көрән кимдир күнаһкар—
Мән кимдән килејләним?

Һәрдәнбир достумла мән
Көрүшәндә

јадыма
Көһнә бир нағыл дүшүр;
Мәнә елә кәлир ки,
Тәпә дағла көрүшүр.

Анчаг дүзү будур ки,
Зәрим әлимдә галды.
Нәрдтаhtанын јериндә
Инди бир дағ учалды.
Дағын о үзүндә мән
Дағын бу үзүндә о.
Көлкәдә мән,
Күндә о.

Апрел, 1966

ТӘКӘРЛӘР ҮСТҮНДӘ

Тәкәрләр үстүндә сәфәрдәјәм мән.
Бир анын ичиндә јүз јердәјәм мән.
Фырланыб дөндүкчә резин тәкәрләр,
Дәјишир обалар, дәјишир јерләр.

Көзүмүн өнүндә ахы дәмбәдәм
Дәјишир аләм...
Дәјиширәм мән.
Һәр ан тәзәләнән лөвһәләрлә бир
Көнүл тәзәләнир,
руһ тәзәләнир...

Сәфәрә чыханда...
кечдијим јол тәк,
Узаныр,
бөјүјүр,
учалырам мән.

Сәфәрә чыханда чыхырам демәк,
Вахтын саат бојлу чәрчивәсиндән.

Сәфәрә чыханда... Дәрддән, гајғыдан,
Чыхыб

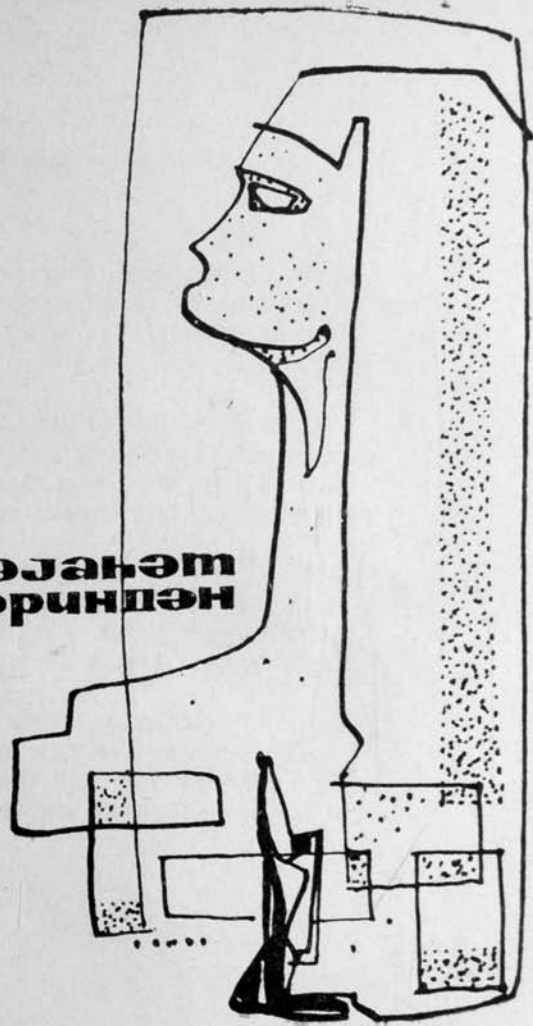
илкимизә дөнүрүк јенә.
Елә бил бизимчүн дајаныр заман,
Тәкәрләр фырланыр онун јеринә...

Октјабр, 1966

Көрпүләр вар,
Узунлуғу
мин чәрәк,
милјон чәрәк.
Бир көрпү дә вар анчаг,
Узунлуғу гырх чәрәк.
Гыса икән бу гәдәр
Узундур
әсрләрин
ениш, јохушу гәдәр.
Кедирәм,
гәдәм-гәдәм.
Дүз әср јарымды ки,
Бу балача көрпүнү
Баша вура билмирәм.

Јанвар, 1967

**сэжэгт
дэфтэриндэн**

КӨЗЛЭРИМ

Чох шеј бэхш елэјиб тэбиэт мэнэ:
Көрмэк, хисс елэмэк, ешитмэк, дујмаг,
Бу гоча дүнјанын сиррлеринэ
Бүтүн бу не мэтлэр бэс дејил анчаг.

Гургушун асылар идракымыздан
Бир ма'на көзүлэ бахсаг хэр шејэ;
Үрәклэр алдадыр бизи чох заман,
Ағыл да ишләмир чох дэринлијэ.

Јенэ дә көзләрдир хэр шеји дүзкүн,
Хэр шеји апачыг бизэ көстәрән.
Дүнјаны азачыг дәрк етдијимчүн
Јенэ көзләримэ миннәтдарам мән.

Көзләрим шөвгүнү салыр дэринэ,
Ачылыр өнүмдә көј вараг-вараг.
Гулаглар инаныр өзкәләринэ,
Көзләрсә өзүнә инаныр анчаг!...

Март, 1961

ЭЛЭДДИНИН ЧЫРАҒЫ

Дэчлэ ахыр арамла
Хурмалыглар ичиндэн,
Ону сејрә кәлмишәм
Узаг елдән бу күн мән.
Һәзин бир нәғмә кими
Пычылдашыр далғалар
Далғаларын сәсиндә
Мин ше'р, мин нәғмә вар.
Улдузлардан дөшүнә
Дүјмә тахыб һәр кечә
„Мин бир кечә“ нағлыны
Чај данышыр кизличә.
Гулаг вер, көр нә дејир
Пычылдашан далғалар,
Далғаларын сәсиндә
Шәһризадын аһы вар.
Әфсанәләр шәһәри
Әфсанәләр ичиндә
Елә бил күлүмсүнүр,
Эләддинин чырағы
Саһилдә јаныб-сөнүр.
Әрәбин бәхт чырағы
Јанды Бағдад елиндә—
Дәчләнин саһилиндә.
О өз шәфәгләрилә
Һәрис јаделлилә

Чох чәкдирир кездағы.
Илләр өтдү... Мәгрибли¹
Оғурлады чырағы.
Гәринәләрдән бәри
Дәчләнин саһилләри
Ишыг үзү көрмәди,
Раһат өмүр сүрмәди
Әрәб өз өлкәсиндә—
Гәм титрәди сәсиндә.
Әрәб зүлмәтдә јатды,
Зүлмәтдә дә ојанды.
Әрәбин өз чырағы,
Јадын евиндә јанды.
Јанды јад өлкәләрдә,
Әрәб дөздү бу дәрдә
Анчаг буланыг ахан
Сулар бир күн дурулур,
Бәнди дағылан селин
Гәзәби јаман олур.
Дашды әрәбин кини,
Чошду әрәбин кини;
Јадларын пәнчәсиндән
Алды итирдијини.
Эләддинин чырағы
Јанды доғма елиндә—
Дәчләнии саһилиндә.
Доғрудан бәхтәвәрди
Торпағынын барыны
Өзләри көтүрәнләр.
Өз әлинин рәнчини
Өз евиндә көрәнләр,

¹) „Мин бир кечә“ дә Эләддинин чырағыны оғурлајан чадукәр белә адланыр.

Алгыш сәнә, еј әрәб,
Алгыш дедим үрәкдән!
Сәнин азадлығына
Мүбарәк дејирәм мән:
Өз евиндә өзүнү
Балан гәриб санмасын;
Әләддинин чырағы
Бир дә оғурланмасын!

Багдад
декабр 1959

ЕҢРАМЛАРЫН ӨНҮНДӘ

Еһрамларын өнүндә күндүзләр ахшамадәк
„Фүнф пиастр“¹ дејәрәк,
Өз доғмача елиндә
Диләнир әрәб оғлу әчнәбинин дилиндә.
Замана бах, замана:
Ичимдән јана-јана
Бахырам,
Ај гоча Шәрг, нә күндәсән, нә күндә:
Әрәбин вәтәниндә
Башыны уча тутуб әчнәби еһрам кими;
Әрәб кәзмәјә горхур өз јурдунда хам кими
Гардашым, диләнәндә, кечмишини ансана:
Бабанын учалтдығы еһрамдан утансана.
Өз һалалча пулуну әчнәбидән бу күн дә
Сән сәдәгә алырсан.
Бабанын учалтдығы еһрамларын өнүндә
Көр нечә алчалырсан.

Гаһирә
декабр 1959

¹) Беш пиастр; *пиастр*, пул ваһидидир.

ӨЗҮНӨ ЈАЛВАРСАНА!

Тутуб Имам Һүсејнин гызыл сәрдабәсиндән,
О ағлајыр, үрәкләр парчаланыр сәсиндән.
Сүмүјү сүрмә олмуш имамдан кам истәјир,
Хошбәхт өмүр истәјир, боллу тә'ам истәјир.
Бахырам көвдәсинә, көвдәси дағ кимидир.
Бу көлә һалијлә о әсән јарпаг кимидир.
Өз-өзүмә дејирәм:—Сән еј бәдбәхт мүсәлман
Сән инди ки, бу гәдәр аллаһа инанырсан,
Аллаһ сәнә о әли әл ачмагчүн вермәјиб.
Көлә олмагчүн сәни дүнјаја кәтирмәјиб.
Сәрдабәдән јапшыб ағлама јана-јана!
Имама јалварынча, өзүнә јалварсана!

*Қарбала
декабр, 1959*

ТӘСБЕҢ

Сағында ширинчај, солунда гәлјан,
О, тәсбег чевирир шарағһашарағ.
Гара, сүр дашларын шагғылтысындан
Әрәб ләззәт алыр хумарланаарағ.

Малла ағзыначан' долудур дүкан,
Әрәб мүркү дөјүр, өзкә ишми вар?
О, тәсбег чевирир бекарчылыгдан,
Алан јох, сатан чох, касаддыр базар.

—Кедим, ја кетмәјим?—дејә бирбәбир
Чевирир дашлары,
Нәдир чарәси?
О, синә долусу бирдән аһ чәкир,
Јохса бәд кәтирир истихарәси?

Мүсәлман мәзнәби, мүсәлман дини
Тәвәккүл демәји өјрәтмиш она;
О вермиш бәхтини, ирадәсини
Бу чансыз дашларын ихтијарына.

—Кедим, ја кетмәјим?—дујан бир үрәк.
Дүшүнән бир бејин кәсдирә билмир.
Бу сојуг дашлармы әвәз едәчәк
Зәканы, дујғуну? Ишә бахын бир!

Көзлө көрдүүнө инанмыр женә,
Хәжалын одуна һеј јаныр әрәб.
Инанмыр күчүнә, өз гүдрәтинә,
Тәлејин күчүнә инаныр әрәб.

О, атәшди... Заман һөкмүнү верди,
Хәјаллар еләди, ахыр күл ону.
Өз доғма евиндә, гула чевирди
„Шүкр аллаһа“ ону, „тәвәккүл“ ону.

Бир күндә һәр дашы нечә мин кәрә
Чевирир, вахтыны өлдүрмәк үчүн,
Һәр ај даш гојсајды бирчә даш үстә,
Тәсбейдән уммазды сәадәт бу күн.

Сол әлиндә тәсбей, сағында гәзет,
Гәлби дејир: „кетмә“, фикри дејир: „кет“.
Бир-биринә дәјиб күчәдә аләм,
Чамаат әср илә саваша кәлмиш.
Онунса гәлбиндә, фикриндә бу дәм
Санки ики дүнја баш-баша кәлмиш.

Башында ағ чалма, әлиндә бајраг
Достлары һагг дејә галхмыш ајаға.
Онун чанындакы әталәтә бах!--
Чевирир дашлары һеј сола-саға.

Күчәдә учалан аддым сәсиндән
Гәлби титрәсә дә... нәдир чарәси!
О бахыр дүканын пәнчәрәсиндән,
Ахы, бәд кәтириб истихарәси.

Сағында ширинчај, солунда гәлјан.
Әјилиб јанындан өтүр заман да.
Атомун сәсинә титрәјир чаһан
О тәсбей чевириб хумарлананда.

Нәчәф, декабр 1959

АЧЛАРДАН ТОХЛАРА

Зәр-зиба ичиндә алышыб јаныр
Сәрдабә, дөшәмә, таван сәрасәр;
Нечә јүз илдир ки, бурда сахланыр
Имамын адына кәлән нәзирләр.

Мәсчид башдан-баша бир хәзинәдир.
Јатыр Имам һүсејн даш-гаш ичиндә.
Әкәр имам һагса, бу бәзәк нәдир?
Бәзәјә мөһтачмыш имам да, дин дә...

Бу бүсәт, бу чәләл кимин үчүндүр?
Бајырда әл ачыб диләнир милләт.
Еј имам өвлады, де бу нә күндүр,
Мәсчиддә вар-дөвләт, күчәдә зилләт.

Имам үчүн кәлән бу дөвләт, бу зәр
Нә верди имама јалваранлара?!
Јерә ендирмәди бир тикә көјләр
Јерә кечә-күндүз баш вуранлара.

Дүнјанын гәрибә тәзадлары вар:
Ачлардан тохлара дүшәрмиш нәзир.
Даш-гаш ичиндәдир өлү имамлар,
Дири өвладлары лүт-үрјан кәзир

Кәрбәла, декабр 1959

АЧЫГ ШӘҺӘР

„Ачыг шәһәр“ гојдулар
Адыны һамиләрин.
Сән ачылыб-сачылдын,
Сојулду гат-гат дәрин.
Гапыларын тајбатај
Ачыландан бу јерә,
Дүшдүн јаман әлләрә.
„Бејнәлхалг шәһәр“ олдун;
Сән һәррача гојулдун.
Ағачлар олду сәнин,
Мејвәләри өзкәнин.
Јанды көнлүндә нифрәт,
Балан хош күнә һәсрәт
Өзүн өзүнә һәсрәт.
Гумлу дүзләрин кими
Јанды бағрынын башы;
Донду јанагларында
Өвладынын көз јашы.
Сән еј синәси дағлы,
Гапын өзүнә бағлы!
Сән еј башы бәлалы,
Һамыја ачыг олдун,
Саһибинә гапалы.
Олдун јадлара мөһтач,
Јерсиз кәлди, јерли гач!
Өз оғлуна, гызына

Күзәран чәтин олду.
Кәлән гара еһтијач,
Кедән исмәтин олду.
Елин дә кетди әлдән,
Дилин дә кетди әлдән.
Учурмаг истәдиләр
Дөнмәз ирадәни дә,
Руһуну да тәмәлдән.
Анчаг бачармадылар.
Нифрәт чошуб сел кими
Гәлбинә долду сәнин.
Зүлүмдән газандығын
Бу нифрәт олду сәнин.
Һәр кечәнин күндүзү,
Һәр зүлмүн дә сону вар,
Гардаш, топла, түфәнклә
Ачылан бу гапылар,
Ашыб-дашан нифрәтин
Күчүлә дә гапанды;
Әрәб оғлу јенә дә
Өз күчүнә тапынды...

*Танжәер
феврал, 1961*

МУМИЈА

Мумијасы музејдәдир
Эзәмәтли бир фиронун.
Дәвә бојда чаны вармыш,
Көвдәсинә бир бах онун!

Эзәл күндән гоча дүнја
Һәр кедәндән бир шеј алыр;
Киминдән әмәл галанда,
Киминдән дә бәдән галыр.

*Истамбул,
феврал, 1961*

КӘМИЛӘРИН ДИЛИ

Дәниз зүлмәт ичиндә, уғулдајыр далғалар
Һәр вәһши уғултуда мин өлүм һәдәси вар.
Көнүлү мә'наландырыр дәниздәки һәр сәси,
Кечәләр јаман олур дәнизин вәһимәси.
Зүлмәтин синәсини јара-јара кәмиләр,
Јол алыр бу дијардан о дијара кәмиләр.
Нә јорулур кәмиләр, нә динчәлир кәмиләр,
Кәлир, кедир кәмиләр, кедир, кәлир кәмиләр.
Көзүмү зилләјирәм гаранлыға дәмәдәм,
Һеч нә көрә билмирәм, һеч нә көрә билмирәм.
Дәниз гарышыб көјә, көј гарышыб дәнизә
Һеч нә көрүнмүр көзә һеч нә көрүнмүр көзә.
Көзләримин өнүндә әлван-әлван һалғалар,
Уғулдајыр далғалар, уғулдајыр далғалар...

Бирдән хејли узагдан јаныр, сөнүр бир ишыг;
Ишыг—үмид, сәадәт, гаранлыға јарашыг.
Ијнә кими зүлмәтин бағрыны дәлир ишыг;
Узагдан кәлир ишыг, узагдан кәлир ишыг.
Ишыг фәрәһ кәтирир, көзләри нурландырыр;
Ишыг үзүмүздә дә санки ишыг јандырыр.
Кәмиләрин дилидир о көрүнән ишыглар.
Јаныб сөнән ишыглар, јаныб сөнән ишыглар.
Ширин-ширин данышыб гаранлыгда кәмиләр,
Бир-биринә узагдан уғурлу сәфәр диләр.
Һансы дилдә данышыр бу кәмиләр көрәсән?

Буну анламырам мән, буну анламырам мән.
Арзу, үмид дилиндә данышыб заман-заман,
Онлар кәзир чаһаны, онлар кәзир чаһаны.
Башга-башга олса да дорларындан асылан
Бајрагларын нишаны, бајрагларын нишаны.

*Атлантук океаны,
феврал, 1961*

АТЫЛМАЈАН ТОПЛАР

Даш барылар, галалар,
Бүрчләр, дурур јан-јана.
Онлар кешик чәкирләр
Султанын сарајына.
Топлар да тушланыбдыр
Даш барыдан шәһәрә.
Топлар бура кәләли
Атылыбмы бир кәрә?

Јох! Нијә дә атылсын?
Султанын бу дүнјада
Нә дәрди, нә гәми вар.
Ахы нијә атылсын
Ахы нијә бу топлар?

Кәлмәләр јерлиләри
Чапыр да, талајыр да,
Султан һасар ичиндә,
Милләт исә бајырда...
Топлар да мүркүләјир,
Елә бил јаса батмыш,
Тәкәрләри әјилмиш,
Лүләләри пас атмыш...

Јадлар һүчум чәкдиләр,
Јадлар долду шәһәрә,

Паслы топлар динмәди,
Атылмады бир кәрә.
Султан өз аләминдә,
Султан өз кефиндәдир.
Ахы она нә вар ки,
Милләти нә күндәдир.
Топлар атылмады ки,
Султан диксинә биләр
Күлләләрин сәсинә,
Нијә зәһәр гатылсын
Кишинин нәш'әсинә...
Јадларын таптағында
Вәтән олду тар-мар,
Ахы нијә атылсын
Ахы нијә, бу топлар?

Милләт өлүр ачындан,
Лүт кәзир, үрјан кәзир.
Әчнәбинин өнүндә
Султан өзү мүнтәзир...
Өз дилиндән дә көзәл
Билір фирәнк дилини;
Ахы Парисдә алыб
Султан өз тәһсилини.
Арвады фирәнк гызы,
Өвлады да фирәнкдир.
Билмир әрәб дилини,
Ахы, нијә дә билсин.
Бу дил кимә кәрәкдир?..
Султанын фирәнкләрә
Чох бөјүк һөрмәти вар,
Ахы нијә атылсын,
Ахы нијә, бу топлар?..

Вәтән әсир олубдур,
Кәлмәләрин әлиндә..
Әрәбин өз елиндә;
Мәктәб фирәнк дилиндә,
Гәзет фирәнк дилиндә.
Елми-нүчум јарадан
Әрәб дили бәс һаны?
Галдырын мазарындан
Бөјүк Әбүл Вәфаны.¹
Гојун о гоча лоғман
Тарихи варагласын,
Һаны Мүәри ше'ри?
Бу күнә ган ағласын
Султан өз сарајында
Гулаг асыр нәғмәјә,
Шәраб ичиб мәст олур
Дүнја фанидир дејә
Онунчүн бу дүнјада
Бир гадын, бир шәраб вар;
Ахы, нијә атылсын,
Ахы нијә, бу топлар?
Топларын үстүндәки
Нишана бах, нишана,
Әчнәби өзү сатмыш
Бу топлары Султана.
Бу топлар мәмләкәти
Горумаг үчүн дејил,
Јада сатмаг үчүнмүш.
Јурду вериб өзкәјә
Раһат јатмаг үчүнмүш.
Бу топлар өзкәләрдән
Горумурмуш бу јери,

¹. X әсрдә јашамыш бөјүк әрәб философу.

Өз догма милләтиндән
Горујур өзкәләри.
Султан өзү бәхтијар,
Көзләри сүзкүн, хумар.
Ахы, нијә атылсын,
Ахы нијә бу топлар?

*Тетуан.
феврал, 1961*

ФӘРҖАД

Италијанын гәдим Пом-
пеј шәһәри Везуви вул-
канынын пүскүрмәсин-
дән мәһв олмушдур.

Вулкан пүскүрдү бирдән,
Бирчә анын ичиндә
Эсәр белә галмады
Мин иллик бир шәһәрдән. . .
Шәһәр көјә соврулуб
Јер илә јексан олду,
Мин илин јаратдығы
Бир ана гурбан олду.
Дејирләр, көјләр белә
Үзүнә пәрдә чәкмиш
Көрмәмәкчүн бу һалы.
Батды инсан арзусу,
Батды инсан хәјалы.
Бир шәһәрин тәлеји
Ахды бир улдуз кими.
Јанагларда күлүшләр,
Додагларда кәлмәләр
Донуб галды буз кими.
Фәрјад гопарды инсан,
Лаләләрин бағрына
Хал дүшдү бирдән-бирә

Бу һејбәтли нидадан.
 Диксинди көј дә, јер дә,
 Тәбиәт јаса батды.
 Бу дәһшәтли бағырты
 Ахшамчагы көјләрин
 Синәсини ганатды.
 Кечди илләр, әсрләр
 Һәр шејә гадир инсан
 Јер үзүндә беләчә
 Чыхды мин имтаһандан.
 Тәбиәтлә нә гәдәр
 Инсан үз-үзә кәлди,
 Дөјүшдә каһ әјилди,
 Каһ дикәлиб дүзәлди. . .
 Инсан гәләбә чалды,
 Минбир арзуја чатды,
 Тәбиәтин өнүндә
 Гопардығы фәрјады
 Даш үстүндә јаратды:
 О, диз үстә јыхылмыш
 Каинаты чағырыр
 Фәрјадыјла имдада,
 Сол әли торпаг ешир,
 Сағ әлијсә һавада. . .
 Үздәки дәһшәтә бах,
 Горхуја, һејбәтә бах!
 Доландыгча бу нәһәнк
 Һејкәлин дөрд јанына,
 Ваһимәдән адамын
 Ләрзә дүшүр чанына. . .
 Үздәки дәһшәтә бах!
 Горхуја, һејбәтә бах!
 Даш үстүндә јаранан
 Бу инсан фәрјадына,

Бахдыгча нәләр дүшүр
 Һәр баханын јадына,
 Тәбиәтдән күчлүдүр
 Инсан әзәлдән бәри,
 Помпејин бирдән-бирә
 Батмасына бахма сән,
 Тәбиәтин гәзәби
 Мәһв етди бир шәһәри,
 Дүнја дағыла биләр
 Инсанын гәзәбиндән.
 Инсан өз гәзәбијлә
 Инсанлығын көкүнү
 Кәсә биләр дүнјадан,
 Бир дәфә өз әлиндән
 Фәрјад гопарар инсан.
 Јенә додагларда сөз,
 Үзләрдә күлүш донар
 Әмәли өз башына
 Чидар олан инсана
 Инсанын суалы вар:
 Биз батан бир шәһәрин
 Ачысыны дүшүнүб
 Аһ чәкирик бу күн дә,
 Әкәр дүнја батарса
 Бу дөрдә аһ чәкмәјә
 Бир нәфәр галачагмы
 Дағылмыш јер үзүндә?!

*Помпеј харабалары,
 феврал, 1961*

БИР ҮЗДЭ ИКИ ДҮНЈА

Сағ тәрәфдән бахырам:
 Үзү күлүр һејкәлин.
Сол тәрәфдән бахырам:
 Көзүндән дамла-дамла
 Јаш сүзүлүр һејкәлин. . .
 Дүз гаршыдан бахырам:
 Нә күлүр, нә ағлајыр.
Дүнја азабларындан
 Елә бил чан сахлајыр.
Елә бил биканәдир
 Дүнјанын һәр ишинә—
Эсрин кешмәкешинә,
 Заманын кәрдишинә. . .
Бир үздә ики дүнја,
 Бир үздә ики аләм.
Бу нә һикмәтдир көрән
 Һеч анлаја билмирәм?
Дүшүнүрсән: һәм күлүб,
 Һәм ағлајан дәлидир.
Бу кимин һејкәлидир,
 Бу кимин һејкәлидир?
Һејкәлин үзүндәки
 гырышлар дилә кәлди,
Дејәсән о данышды,
 Ја мәнә елә кәлди:

„—Бир үзүндә күнбатан,
 Бир үзүндә күндоған,
Һәм гәлбиндә күл ачан,
 Һәм гәлбинә гар јаған,
Күндүзүнү һәмишә
 Кечәләр тә'гиб едән,
Һәм дүнјада инләјиб,
 Һәм дүнјаны инләдән,
Адичә бир инсанын
 Һејкәлијәм. . . јахшы бах
Һәјатын өз һүснүдүр
 Һәм күлмәк, һәм ағламағ“.
Бу дүнјаја кәләли
 Башы бәлалы инсан
Бир күн шәрбәт ичирсә,
 Бир күн дә зәһәр удур. . .
Күлүшлә көз јашынын
 Арасында ојнајан
Бир саат рәггасына
 бәнзәримиз јохмудур?

*Истамбул,
феврал, 1961*

МИКЕ ЛАНЧЕ ЛОНУН „КЭДЭРИ“ ӨНҮНДЭ

Исанын чәсәди узаныб лал-кар
Дизләри үстүндә ана Мәрјәмин.
Сачыр атәшини солгун бахышлар
Ана гәлбиндәки о сонсуз гәмин.

Баладыр ананын иманы, дини.
Учалыр онунла көләрә торпаг.
Мәрјәм ағы дејир. . . онун сәсини
Һәр кәс өз гәлбиндә ешидир анчаг.

Бахырам һейкәлә... мән
 һейрәтдәјәм...
 Нечә јериндәдир һәр хәтт, һәр ғырыш.
 Дизләри үстүндә Мәрјәмин бу дәм,
 Елә бил доғрудан өлү узанмыш.

Нејкелә бахырам, фикри думанлы;
Өмүр вәфасыздыр, әчәл амансыз.
Мәрјәмә бахырам, кәдәри чанлы,
Исаја бахырам, чәсәди чансыз.

Мэрјам һејкәлдә дә чанлыдыр
әлбәт.

Ахыр дамaрындaн eлэ бил гaн дa.
Өзкэ бир чaн вериб Исaя сэнэт
Өлү чэсэдинин чaнсызлыгындa.

Роман,
февраль 1961

АҒЛАҖАН ПӘРИ

Көзэл бир гыз һејкәли,
Чәнәсиндә сағ әли,
Дүшүнүр инчә-инчә.
Даш үстүндә дүшүнчә?
Көрмәк чәтинди ахы
Хәјалы, дүшүнчәни.
Бу даш һејкәл бәс нечә
Хәјалыјла салыбдыр
Минбир хәјала мәни?
Бәлкә о, чансыз дејил?
О ағлајыр, елә бил
Ешидирик сәсини.
Өмрүн гәм бадәсини
Ичмиш чаван чағында.
Онун сол јанағында
Көз јашы киләләнмиш.
Елә бил шеһ чиләнмиш
Үстүнә ағ чичәјин.
Бу күнаһсыз мәләјин
Кәдәрини, гәмини,
Өз кизли әләмини
Сојуг даша һәкк едән
Сәнәтә һејранам мән.
Мәрмәр ағдыр, гәм гара?
Ағ рәнк һара, гәм һара?
Чөкүб бир ахшам кими

Далғын бахышлара гэм.
 Ағ дашын синәсиндән
 Баш галдырыб гара гэм.
 Даш үстүндә дуҗу, чан?
 Нәләр җаратмыш инсан!
 Чан вермиш инсач әли
 Харабазар дүнҗанын
 Торпагына, дашына.
 Бу һеҗкәлдә гәлб оду
 Соҗуг дашы чевирмиш
 Истичә көз җашына.
 Дашда үрәк дөҗүнүр,
 Бахырам дөнә-дөнә.
 Бармагымы гоҗурам
 Көз җашынын үстүнә.
 Әлим җаныр елә бил.
 Јох, јох, бу һеҗкәл деҗил,
 Ағлаҗан бир пәридик.
 Гулагымда сәсләнән
 Онун нәләләридик.
 О бахыр әҗри-әҗри
 Зүлмүндән усандығы
 Бу кәчрәфтар дөврана.
 Сәнәт верән бир чана
 Өлүм јохдур, о сағдыр,
 Нә гәдәр ки, инсанын
 Арзулары күлмәмиш
 О гыз ағлаҗачагдыр!

Рома,
 феврал, 1961

ПАНТЕОНДА

Бир гапыны ачмагчын
 Мин гапыны бағлаҗан,
 Гылынчыны илдырым,
 Өзүнү аллаһ саҗан
 Кралларын мәзары
 Мәрмәр дашлар ичиндә,
 Намысы бир өлчүдә,
 Намысы бир бичимдә.
 Мәзарлар бәрбәзәкли,
 Мәзарлар тәмтәраглы.
 Зәр җазылар, нахышлар
 һеҗран гоҗар һәр ағлы.
 Пантеонда сол әлдә
 Бирчә садә мәзар вар,
 Нә үстүндә зәр җазы,
 Нә дә гызыл нахышлар...
 Белә бәзәк-дүзәҗ
 Еһтиҗачы јох онун.
 Ән бөҗүк зиһәтидик
 О өзү пантеонун.
 Јатыр бурда сәнәти
 Дүнҗалара сәс салан,
 Чан вердиҗи чансыза
 Өзү дә һеҗран галан,
 Өмрү—инсан кәдәри,
 Ешги—көзәллик олан

Бир усталар устасы. . .
О, рэнклэр султаныдыр!
Онун ады дүнјанын
Шәрәфидир, шаныдыр.

Арган да бир тәрәфдән
Һәзин-һәзин инләјир,
„Аве Мариа“ дејә
Сәсләр дә кәлмиш бу күн
Бу мазары сәчдәјә.
Мисилсиз көзәллији

Бәлкә дә о кәтирмиш
Илк дәфә бу чаһана.
Һејран олмаг дәрсини
О өјрәтмиш инсана.

Көзәллијин одундан
Ишыг алмыш елә бил
О бөјүк сәнәткарын
Кечәси, күндүзү дә.

Анчаг јенә борчлудур
Онун бојаларына
Көзәллијин өзү дә.

Заманын мин һөкмүнә
Синәсини кәрмиш о.
Лөвһәсинә баханы
Лөвһәјә дөндәрмиш о.
Гәлбинин атәшини
Једди рәнкә о гатмыш,
Инсан дујғуларынын
Мин рәнкини јаратмыш.
Учалмыш
Илһамынын

Гызыл ганадларына
О сығына-сығына.

Тәбиәтин өзү дә
Дејирләр ки, дарылмыш
Онун јаратдығына. . .

Һамы кәлиб дајаныр
Бу мазарын өнүндә
Һамы әјир башыны
Сәнәткарын өнүндә.
Тәк бу гәбрин үстүнә
Күл дәстәси гојулмуш,
Мәһәббәтин төһфәси
Јенә мәһәббәт олмуш.
Краллар өzlәријчүн
Пантеон тикдирдијләр,
Анчаг истәр-истәмәз.
Онун шәрәфәтини
Рафаелә вердиләр.
Арган налә чәкәрәк
Һәзин-һәзин инләјир,
„Јаша, Мариа“ демир,
„Јаша, Рафаел“ дејир.

Рома, феврал.

БАКЫ ВАХТЫ ИЛӘ...

Неапол Бакыја чох бәнзәјир, чох
Дәнизә гол атан саһилләриндән.
Бир гара дашыны Бакымын анчаг
Јүз-Јүз Неапола дәјишмәрәм мән.

Мин атәш галаныр үрәкдә, чанда
Јаныглы Неапол нәғмәләриндән.
Анчаг секаһымын бирчә халында
Миниллик дәрди ми динләјирәм мән.

Чал, Јусиф¹, де дурма, чал, гадан алым,
Суларда сәсләнсин бизим маһнылар.
Вәтәнин әтрини нәғмәдән алым,
Чал, јенә гәлбимдә бир фыртына вар.

Чал, гардаш, бир анлыг гој ганадланаг,
Өзүм дәрјадајам, чан вәтәндәдир.
Далғалар үстүндә нәғмәјә бир бах,
Дәрјада дејиләм, дәрја мәндәдир.

Нәғмә чалындыгча, гәлб ашды-дашды,
Көрдүм вәтәними өз гаршыма мән.
Анлаја билмирәм нечә сығышды
Бу бојда кәмијә, о бојда Вәтән?!

¹ Јусиф Сәмәдоглу.

Доғрусу, бу кечә өзкә һалдајам,
Билмирәм һарадыр јурдум, мәскәним.
Дәниздә кечәдир, мән хәјалдајам,
Гызым дәрсә кедир бу саат мәним.

Бакыда сәһәрди, мәнимчүн, бәли,
Бурда да сәһәрди, саатыма бах.
Мәним саатым да үрәјим тәки
Бакы вахты илә ишләјир анчаг!

*Атлантйк океаны,
март, 1961*

■
Хэжалын елэ галхыб көзүмдэ жүксэлир ки,
Дејирэм һәјатымын эзэли мә'насысан.
Мәнэ елэ кәлир ки,
Сән дүнјанын гәлбисән, гәлбимин дүнјасысан.

Ијул, 1960

**нәсрәт
нәгмәләри**

**БИР МЭНЭМ,
БИР ДЭ СҮКУТ...**

Кечә кечмиш јарыдан, кәлмәдин, еј назлы сәнәм.
Нә кәлән вар, нә кедән, бағчада јалғызча мәнәм.
Сәни көзләр көзүм, одлар сачараг јолларына,
Кәл, күлүм, кәл, даһа кәл, јанды көнүл, гыјма она.
Бахт кечир, ај доланыр, инди доғар нурлу сабаһ.
Әгрәб әгрәблә көрүшдү, јенә сән кәлмәдин, аһ!..
Ујујур инди һәјат, көјдә сүкут, јердә сүкут,
Бир мәнәм көзләјән һәсрәтлә сәни, бир дә сүкут...

Јанвар, 1954

СЭН АТДЫН ЈЕРӘ

Нә дејиб сачыны кәсдирдин, күлүм?
О күн кәлмәјәдин көрүшә бары.
Кәсдирдин, ајаглар алтына дүшдү
Гумрал сачларынын гывырчыглары.

Һәр буруг телинә „чан“ демишәм мән,
Сачыны нә гәдәр ијләмишәм мән.
Мәним тохундугум гара телләри
Кәсдириб ајаглар алтына атдын.
Сән сач узатдығын нечә илләри
Дүзүнү сөјләсәк, бир күнә сатдын.

Сәнин сачларыны ахы, нечә ил
Сыхыб гәрг етмишәм мән өпүшләрә?
Дүшүнсән, севкилим, сачларын дејил,
Мәним өпүшләрим атылмыш јерә. . .

1957

ГАЈЫТ

Телефон сәсләнәндә, дәрһал өзүм дуарардым,
Үмид чәкисиндәки дәстәји галдырардым.
Кизли ишарәләрлә данышардым сәнинлә.
Јохсан, јохсан сән артыг,
Инлә, еј ешгим, инлә.
Инди кечәбәкүндүз телефон сәсләнсә дә,
Дәстәји көтүрмүрәм,
Көтүрмүрәм, мәнә нә! .
Бу јетим үрәјимлә јоллары кешт ејләрәм,
Сән ки, јохсан,
О дилбәр кечәләри нејләрәм! .
Дејирләр ки, Бақыда көзәл кечир һавалар,
Сәнсиз бу көзәллијин ахы нә мәһасы вар?!.

Сәнсиз бу көзәллији мән ки, дуја билмирәм;
Көксүм алышыб јаныр, уфулдаја билмирәм.
Көзәллији сән идин мәнимчин һаванын да,
Баһарын да, ғышын да,
Саатын да, анын да.
Һара кетдин, еј мәним үрәјимин үрәји,
Мәним әзабларымын, гәмләримин бәзәји?
Сәнсиз һеч истәмирәм күнүн үзүнә бахам;
Сән јохсан,
Елә бил ки, мән өзүм дә һеч јохам! . .
Сәнсиз,
Өзүндән әввәл сәси, сорағы кәлмиш

Буз нәфәсли җазам мән.

Ишыгсыз улдузам мән.

Сәнсиз ачары итмиш гапалы бир хәзнәҗәм.

Сәнсиз ахы мән нәҗәм?

Ким җазды бу һичраны өмрүмүзә, билмирәм?

Гаҗыт, гаҗыт, севкилим, ахы, дөзә билмирәм!

Сән, еҗ мәним баһарым, сән еҗ өмүр күлшәним.

Көзүмә көз җашымдан пәрдә чәкилсин мәним

Та ки, көрә билмәҗим сәндән өзкә кимсәни.

Мәндән дә өзкә анчаг көрмәсин һеч ким сәни.

Аҗрылыг нештәрилә кәл ганатма җарамы,

Кәл, көзүмүн җухусу, кәл көнлүмүн арамы.

Кәл, сәни ахшам олчаг күчәләрдә кәзирәм.

Гаҗыт, гаҗыт,

Тез гаҗыт, җолуна мүнтәзирәм!

Иҗул, 1957

Әкәр бу дүнҗада сән олмасаҗдын
Мән кими севәрдим, ахы мән кими?
Сән әкәр мәнимчүн доғулмасаҗдын,
Киминлә бөләрдим әләмләrimi?

Сән доғулан заман күн дә елә бил
Доғубмуш балача пәнчәрәниздән.
Анан билмәҗиб ки, онунчүн деҗил,
Башга бирисиҗчүн доғулмусан сән.

Дедин, кәрәк әглә гулаг асаҗдым,
Бу сөзлә нечә дә хәтримә дәҗдин.
Әкәр бу дүнҗада мән олмасаҗдым
Сән дә сән деҗилдин, бир өзкәсиҗдин.

Феврал, 1958

Купе сыхыр мэни, јата билмирэм,
Замантэк өтүшүр, ахыр тэкэрлэр.
Тэкэрлэр мэни дэ өзүјлэ баһэм
Бир охун башына фырлар, һэрлэр. . .
Дурурсан өнүмдэ дэрд-сэринлэ,
Каһ „кэлмэ“ дејирсэн, каһ „кэл“ дејирсэн.
Нифрэтинлэ дејил, мэхэббэтинлэ
Сэн мэни нечэ дэ лэ нэтлэјирсэн!

Август, 1960

ҲЕЈИФ

Ҳејиф о көзләрә, о бахышлара,
Өзкә бирисинә бахачаг һәмән.
Ҳејиф о илаһи, гөвси гашлара,
Сыначаг кәдәрли дүшүнчәләрдән.

Ҳејиф о аловлу өтән чаглара,
Учан, јад будаға тез гоначагдыр.
Ҳејиф күлә бәнзәр о додаглара,
Өзкә бир додаға тохуначагдыр.

Күлүм, Һејиф сәнә, јазыглар мәнә.
Горуја билмәдим мэхэббәtimi.
Өзүм билә-билә верирәм јенә
Өзкә бирисинә сәадәtimi.

Август, 1960

■
Унутмаг истэрэм!..
Өзүм өзүмдән,
Бир даһа аҗрылыб һачаланмајым
Кечәләр җатырам бир фикирдә мән:
Сәни дүшүнмәјим, сәни анмајым!..

Бу елә гаҗғы ки, бу елә гәм ки,
Аздырар жүз иллик јолундан сәни,
Сәһәр дә, ахшам да дүшүнүрәм ки,
Кәрәк дүшүнмәјим һеч заман сәни.

Унудар фикирдә, хәјалда, тәкчә
Унутмаз үрәкдә, севән-севәни.
Мән өзүм-өзүмә „унут!“—дедикчә,
Өзүмү итириб тапырам сәни... .

„Унудум“—дејирәм, анчаг нә фәјдал..
Јадымдан чыхмамыш дүшүрсән јада.
Ешгимин одуну сөндүрә билмир,
Гәзәбим сел кими ашыб дашса да.

Октябр, 1961

ЕШГИМ

Өмрүмә нур чилә, алыш, јан ешгим
Руһум да, чаным да артыг сәнинди.
Мәним өз көнлүмдә доғулан ешгим
Һаким кәсилибдир көнлүмә инди.

Август, 1963

ЈОХ, ДҮШМҮРӘМ, ГАЛХЫРАМ

Ән уча мәртәбәдә јашајырсан . . .
Чох көзәл!

Мәни бу пилләләрлә
Имтаһана чәкмә кәл!
Јох, јох! Мәнә демә ки,
муғажат ол өзүндән,

Чыхма бу пилләләри
Хәстә үрәјинлә сән!
Јох! Онлар јормур мәни!
Бир аддыма галхырам
Галханда беш пилләни.
Дүшәндә бир пилләни
Беш аддыма дүшүрәм.
Дүшүрәм . . . Јох дүшмүрәм,
Санки јохуш галхырам.
Мәни јола салырсан:
Каһ өзүмә, каһ да ки,
Дөнүб сәнә бахырам.

Пилләләри адлајыб
Ахы дүшә билмирәм,
Көјнәјим тондан ағыр,
Сыхыр мәни әјнимдә.
Дүшүрәм . . .

Дүшә билмирәм
сәнин бахышларынын
ағырлығы чијнимдә.

Јох! Мән пиллә дүшмүрәм,
Руһум дүшүр көјләрин
Мин-мин мәртәбәсиндән.
Һара кедим, билмирәм
Ајағыма долашан
Үрәјимлә инди мән?
Дүшүрәм, хәјал кими . . .
Апарырам бејними
Үрәјим сиздә галыр.
Кәдәрим јанымдадыр,
Фәрәһим сиздә галыр . . .
Мәним бу тәрс тәлејим
Көр нечә дә залымдыр,
Енишим—һичранымса,
Јохушум—вүсалымдыр.
Сәнин пилләләрини
Галхмаг нечә асандыр,
Дүшмәк, енмәк чох чәтин!
Бу да мә'насыз дејил,
Һәр иши тәрсинәдир
Әзәлдән мәһәббәтин! . .

Октјабр, 1963

Һирсимдән

көр нечә эсир бәдәним,
Де нијә чыхырсан сөзүмдән мәним?
Мән сәнә

о гәдәр гәзәблијәм ки,
Дилим топуг чалыр,
Гырылыр сөзүм . . .
Анчаг үрәјимдә дејирәм јенә:
„Ај үрәк, буна да кәрәк мән дөзүм . . . “

Әсирәм,
Чошурам,
Анчаг бир аздан,
Барышырам мән
Ачығым тутса да нә гәдәр сәнә.
Анлаја билмирәм,

Бәс нечин, нәдән,
Нифрәтә чеврилмир бу гәзәб јенә? . . .

Данлагыла да
Әзизләр, күлүм,
Севән севәни.
Гәзәбим гәдәр
Севирәм сәни.
Гәлбим дидәркин,
Ешгим јетимдир.
Мәним гәзәбим,
Нифрәтим дејил,
Мәһәббәтимдир!

1967

УНУТДУРДУН СӘН МӘНӘ

Хәјалынла, фикринлә
Һәмишә сәрхошам мән.
Унутмушам өзүмү,
Дөнүб сән олмушам мән

Өз көнлүмүн сәсиндән,
Өз көнлүмә үн дүшүб
Дағлар башы гаралыб
Дәрәләрә күн дүшүб,
Нијә беләдир,
күлүм,
Сән өзүн билмәлисән,
Фикримә дүјүн дүшүб!

Һәгигәт, — күман олуб
Хәјалым — думан олуб
Каһ дүзәндә сүрүнүр
Каһ тәпәдә көрүнүр
Илишир коллуглара
Фикирләр — гырыг-гырыг,
Арзулар — пара-пара.
Үмүдләр пәрән-пәрән,
Гәсәмләр — јалан олуб
Ан вар дөнүб ил олуб,
Ил вар, дөнүб ан олуб.

Һәсрәтим, бу анлары,
күнләри,
даныр мәним.

Саатымын эгрәби
Јалныз сәнин башына
Дөнүб доланыр мәним.
Сәнә көнүл верәли,
Мәним үчүн

бу көһнә
вахт өлчүсү позулду,
Сәнин мәһәббәтинин
Дәрәчәси, өлчүсү
Мәним вахт өлчүм олду.

Бир шахталы гышдајам,
Мәнә әлван баһары
Унутдуран сән олдун.
Анчаг һәр күн баһары
Мәндән соран сән олдун!

Үмманам.
саһилими
Унутдурдун сән мәнә.
Гарлы дағам,
селими
Унутдурдун сән мәнә.

Кечәјәм,
күндүзүмү
Унутдурдун сән мәнә
Инсанам,
өз-өзүмү
Унутдурдун сән мәнә

Бу дүнјада һәр шеји
Унутдуруб сән мәнә
Чәкдирмисән көз дағы,
Әвәзиндә өјрәтдин
Сәни унутмамағы! . .

1965

НӨГТЭЈЭ ДӨНДЭРИРЭМ

Мэн бурдајам, сэн орда . . .
Јенэ һичран, јенэ гэм . . .
Јердәјәмми?—билмирәм,
Көјдәјәмми?—билмирәм . . .

Арамызда сәдд кими,
 учрум кими дајанан.
Бу узун јоллар дејил,
Күлүм, замандыр, заман! . .

Мәһәббәтимиз гәдәр
Эзабымыз вар бизим.
Арамызда дајанмыр
Бу узун јоллар бизим! . .

Арамызда дајаныр
Нечә-нечә ил, күлүм,
Нечә-нечә ај, күлүм!
Бу ајлары, илләри
Фикримин сүр'әтилә
Нечә удум, ај күлүм! . .
Бизим истәјимизлә
Гара дөнүб ағ олмур!
Јолу ғысалтмағ олур,

Бахты ғысалтмағ олмур.
Узун јоллар, долајлар
Әкәр олсајды дәрдим,
Мән онлары кәмәртәк
Белимә доландырыб
Нөгтәјә дөндәрәрдим!

Август, 1965

■
Билмирәм, тәк гојуб сәни шәһәрдә
Нијә узаглара кедирәм һәрдән?

Онсуз да ајрыјыг

Кечәбәкүндүз

Кечир өмрүмүз

Аһда-аманда.

Мән өз комамдајам, сән өз команда.

Онсуз да ајрыдыр талеләримиз.

Бу, бәс дејилми ки,

Мәсафәчә дә

Ајры дүшәк биз?

*Мәрдәкан,
јанвар, 1967*

СӘН КЕТДИН

Сән кетдин, елә бил дүнја бошалды
Јаз да көчүб кетди, јери бош галды,
Баһар үрәјими сәнсиз гыш алды,
Мән јаза вурғунам, гышы нејләрәм?

Ешгими апарыб сән кетдин демәк,
Ешгсиз бир көнүл нәјимә кәрәк?
Сојуг даша дөндү о күндән үрәк
Синәмдән асылан дашы нејләрәм?

Һәмишә ајрыјыг, кечә-күндүзүк,
Биримиз тәпәјик, биримиз дүзүк.
Үстүнүн гашыјла танынар үзүк,
Әкәр үзүк јохса, гашы нејләрәм?

Нијә јашајырам, мән нијә сәнсиз?
Нә јерә бахмарам, нә көјә сәнсиз.
Мән ки, кор олмушам һәр шејә сәнсиз,
Кор көзүн үстүндә гашы нејләрәм?

Март, 1967

"СОН КӨРҮШ" ПОЕМАСЫНДАН ПАРЧАЛАР

1. ДӘНИЗӘМ, БЕЗМИШӘМ ТЭЛАТУМҮМДӘН

Севирәм!
Һәмишә нараһатам мән.
Нә дост таныһырам, нә һәмдәм, күлүм,
Дәнизәм, безмишәм тэлатумүмдән.
Мәһәббәтим гәдәр бәдбәхтәм, күлүм!
Әмзијә алданан бир ушаг кими
Сәадәт санмышам мәһәббәтими . . .

Бу истәк, бу севки нә верди мәнә?
Бош үзүнтүләр? . .
Дәрдим истәјимлә һәмјашдыр мәним,
Јаныб јахылырам истәјим гәдәр.

Мән көнүл верәли бу ширин дәрә
Бир үзүм гарадыр,
Бир үзүм ағдыр.
Бу һагсыз ешгимин өмрү гәдәр дә
Мәним бәдбәхтлијим узанагадыр.

Вурушду,
Каһ ашкар,
Каһ да кизличә,
Ахыр мәһәббәтим гәләбә чалды;

Билмирәм сүканы нә заман, нечә,
Ешгим, тәләјимин әлиндән алды.

Инди билмирәм ки,
мәһәббәтимдән,

Јохса . . . тәләјимдән киләјләним мән?!
Дәрдимдән баш ачар ахы ким мәним?
Ешгим, дөнүб олмуш тәләјим мәним.

1966—1967

2. ЕШИТДИМ СӘСИНИ . . .

Ешитдим сәсини телефонда мән,
Јердәјдим . . .
Елә бил учалдым көјә . . .
Кечдијим јоллары кечиб тәзәдән,
Бир анда гајытдым он ил керијә.

Сајрышды көзүмдә јенә улдузлар,
Гәлбим өтәнләрә мин сәчдә гылды.
Елә бил јаз кәлди,
Әриди бузлар . . .
Донмуш дујғуларын дону ачылды.

Бу сепрә,
Бу сиррә сөјлә, нә дејим,
Нә дејим хәјали сәрзәнишинә?
Телефонда
Чохдан ешитмәдијим
Көзәл бир маһныны ешитдим јенә.

Елә бил јох олду һәр дәрди-сәрим,
Үрәјим јенә дә гымышды, күлдү.
Елә бил дағылмыш хатирәләрим
Сәсинин сапында сәфә дүзүлдү.

Декабр, 1960

СОН КӨРҮШ

1

Га ыт дыг гәтәнә, гајытдыг јенә,
Азы, кечи-тези гајытмалыдыг.
Биз јенә гымадыг өzkәләринә,
Гыјдыг өзүмүзә . . .
Ah! . . . нечә гыјдыг! . . .

Күлүм, јадындамы о сон кечәмиз?
Илдырым чахырды, көј курлајырды.
Онда унутмушдуг бу дүнјаны биз.
Көј дә о вүсалы уғурлајырды.

Нә көј курултусу, нә шимшәк, сәни,
Ојнада билмәди бир ан јериндән.
Шимшәк дә алмышды өз атәшини
Сәнин һәрарәтли өпүшләриндән . . .

Елә бил кәлмишди чана тәбиәт,
О бизә борчлујду, јохса биз она?
Санки дәм тутмушду ана тәбиәт
Бизим руһумузун чылгынлығына . . .

Гајытдыг . . .

Гатарда биз хысын-хысын,
Данышыб јад етдик о хош дәмләри.
Вүсалдан сонракы һичранымызын,
Илк кечәси јазды бу гәмли ше'ри,

2

Һичрин илк кечәси . . .

Сән тәк . . . мән дә тәк . . .
Јенә көј курлајыр, илдырым чахыр.
Сәнин көзләриндир чахан о шимшәк
Мәним отағыма көјләрдән бахыр.
Бакыда илдырым, көј курултусу?
Илк дәфә көрүрәм . . . нә демәкдир бу?

Курлајан о көјләр, о шимшәк әлбәт,
Бизә хатырладыр сон кечәмизи.
Вүсала әл чалан ана тәбиәт,
Дејәсән инди дә данлајыр бизи.

Јерләри, көјләри, титрәдиб тир-тир.
Тәбиәт аглајыр бу анымыза.
Гүрбәтдә вүсала әл чалан көјләр,
Вәтәндә аглајыр һичранымыза.

Бизим ки, ешгимиз башдан-бинадан,
Ахы ајдан ары, судан тәмиздир.
Көр нечә бәдбәхтик, вәтәндә һичран,
Гәриб елдә вүсал, гисмәтимиздир.

Август, 1962

4. ИНАМ—ШҮБҲӘ

Шүбһә јејиб төкдү ичимдән мәни,
Таныја билмирәм инди мән, мәни...
Һагг илә һаһаггын арасындајам,
Билмирәм дүнјанын һарасындајан ...
Һавадан тутмушам, суланырам мән,
Бир јолу нечә јол доланырам мән.
Шүбһәләр одуна инам јаныбдыр,
Үмидим, инамым оғурланыбдыр,
Дүшүб чығырлара, дүшүб изләрә
Ону ахтарырам, күмана имдад! . .
Јахшы дејирләр ки, итән бир јерә,
Күманса мин јерә кедәр һәр саат.

Һәр сөз тә'нә олуб дәјәр гәлбинә,
Әмәлләр, арзулар сәндән јан кәзәр
Шүбһә јол тапыбса әјәр гәлбинә
Инамын јолларда сәркәрдән кәзәр.

Инамым!

Бәс һаны бизим әһдимиз?
Әјилән белимин дајағы сәндин.
Шүбһәнин өнүндә әјилиб нә тез,
Гул кими,
Чул кими јерә дөшәндиң!

Шүбһә, үрәјими аз кәмир мәним,
Хејрим, зәрәrimi өдәмир мәним.

Сәни һәгигәтин јолу саныб мән,
Изини изләдим, јолуну тутдум.
Дөнүб инамымдан—һәгигәтимдән,
Доғру јолуму да аздым, унутдум.

Долашыг, гарышыг һәјатдыр мәни,
Шүбһәләр ичиндә говуруб јахан.
Шүбһә, һәгигәтә ја чатдыр мәни,
Ја да үрәјимдән чых, сәндән аман! . .

Аман истәјирәм хош әмәлләрә,
Голлары зәнчирли әсиринәм мән.
Мин ачы һәгигәт хошдур мин кәрә,
Бир кичик шүбһәнин әзијјәтиндән.

Шүбһә, ән ағрылы, ән мүбһәм, дәрин,
Мүдһиш јараларын јарасысан сән.
Бүтүн бәлаларын, бүтүн дәрдләрин
Ағыры, сағыры, гарасысан сән.

Сәнә дүчар олан, јола көз диқән
Һичран ағрысына неч вах сәрт демәз.
Сәнин әзабыны бирчә күн чәкән,
Јүз иллик дәрдинә сусар, дәрд демәз.

Үрәк нараһатса ... о, сәнин дејил.
Фикрин бир нөгтәјә чаланыр анчаг.
Дүнја өз охундан чыхыб елә бил,
Дәрдинин башына доланыр анчаг.

Үрәк нараһатса ... мин јердәсэн сән
Мин фикрә дүшәчәк көнүл һәр саат.
Үрәји ичиндән јејиб кәмирән,
Фикир дә нараһат, сөз дә нараһат.

Үрәк нараһатса ... шәкәрин зәһәр,
Севинчин гәм, кәдәр, хејирин зәрәр.
Бирин јүзә дөнүр, јүзүн бир олур.
Өз фикрин, өзүнә дөнүб сирр олур.

Үрәк нараһатса ... саатлар бүтүн,
Тәрсинә доланыр, вурур баш-ајаг.
Дүнја шүбһән гәдәр кичилир сәнин,
Шүбһән, дүнја гәдәр бөјүјүр анчаг.

Шүбһә јејиб төкдү ичимдән мәни
Таныја билмирәм инди мән, мәни.
Билмирәм дүнјанын һарасындајам
Һагг илә һаһаггын арасындајам.

Декабр, 1965

■
Бу күн сәнин ад күнүнмү?
Хејр! Бу күн,
Доғулдуғун күндү сәнин.
Севән күндән јашамаға башламысан,
Бу күндән дә һесабланыр тәвәллүдүн.
Ешгимизин он јашы вар,
Дәрја гәдәр көз јашы вар.
Һәсрәт ахыр арамыздан бир чај кими,
О саһилдә сән дурмусан,
Бу саһилдә мән дурмушам.
Мәһәббәтин бадәсини
Мән бу чајдан долдурмушам . . .
Бу чај бизим көз јашымыз,
Дибиндәки сал дашлары
Гәмхарымыз, сирдашымыз.
Бу сөвдаја дүшән күндән,
Бу дүнјанын һәр дәрдинә, һәр гәминә
Сирдашам мән!
Демәјин ки, гырх јашым вар,
Һәсрәтимлә һәмјашам мән.
Һәсрәт ахыр арамыздан
Бир чај кими . . .
Кечә-күндүз
Фәганда мән, һарајда мән.
Бу һәсрәтлә бирләширик,
Дајансаг да
О тајда сән, бу тајда мән! . .
1965

ТЭЗЭДЭН

Бу ширин севдаја дүшэндэн бәри
Нечә јол ајрылдыг бир-биримиздән.
Ајрылыг күнләри, һичран күнләри
Узанды ...

Өмрүнә өмр алды биздән.

Биз ки, өјрәнмишик һичрана артыг.
Чөврү јадда галыр, гәм унудулур.
Севән көнүлләрчүн, күлүм, узаглыг
Ән бөјүк, ән көзәл јахынлыг олур.
Јағыш дајандымы?

Галын булуддан

Сыјрылыб јенидән тәзә күн доғур.
Һәр узун ајрылыг, һәр гыса һичран
Сәни мәним үчүн тәзәдән доғур.

Өтән күнләримиз дүшсә дә јада
Тәзәдән севирәм, тәзәдән сәни.
Елә билирәм ки, бу күн дүнјада
Илк дәфә көрүрәм, күлүм, мән сәни.

Ајрылыг күнләри дүзүлүр сәфә,
Һәр күн көзләјирик, һәр күн, бир күнү,
Ајры бир адамсан, күлүм, һәр дәфә
Вүсәлын әввәли, һичранын сону.

Телеграф кағызы ... кичик бир вараг.
Алышан көнлүмә су сәпир јенә
Сәндән ајрылдығым он күндүр, анчаг
Милјон илләрдир ки, һәсрәтәм сәнә.

Он күндә әзабла нечә-нечә мин,
Дәгигә, санијә јола салдыг биз.
Бу узун анларын, дәгигәләрин
Һансыны јашадыг бир-биримизсиз?

Сәнин дә јеринә данышырам мән,
Гој олсун, гәлбимиз ајры дејилдир!
Биз ики олсаг да вүсәл күнләри,
Ајрылыг күнләри бир олуруг, бир!

Һәсрәт, үрәјимдә галадан мөһкәм,
Һичран чөпләриндән бир јува гурмуш.
Сәнин јанында да сәнә һәсрәтәм,
Һәсрәт, ајрылыгдан узун олурмуш ...

Көрүш гышдан сонра кәлән баһардыр,
Ајрылыг, көрүшлә битир... тез олур.
Еһ! . . Она нә вар ки, мүддәти вардыр,
Һәсрәтсә өлчүсүз, мүддәтсиз олур.

Бил, јаман күндә дә, јахшы күндә дә,
Истәрәм говушам, мән јетәм сәнә.
Көзүм көзләринә дикилиндә дә
Һәсрәтәм, һәсрәтәм, һәсрәтәм сәнә!

Гусар,
ијул, 1965

Өзүмлө, сөзүмлө, хасијјәтимлә
Өјүнмәк јарашмаз һеч заман мәнә.
Һамынын өнүндә мәнәббәтимлә
Өјүнмәк кәтирәр шәрәф, шан, мәнә!

Өлмәкчүн јашарыг ...
Бәс һәјат буму?
Мәнә бу һикмәти дејән сән олдун.
Заман бөјүтдүсә бөј-бухунуму,
Сән мәним гәлбими бөјүдән олдун!

Ешгим—көнүл ағрым,
Ешгим—көз јашым!
Мән она бахмырам күнаһым кими.
Өзүм јер оғлујам, көјдәдир башым,
Мән сәни севирәм аллаһым кими.

Август, 1965

МӘНӘББӘТӘ ГЫЈМАДЫН

Ачыб кәдәрләримин
Јумулу көзләрини
Севинчими кор етдин ...
Сән мәним ешгим илә
Өз көнлүмү кор етдин ...
Өз ичимдә гырылдым,
Көнлүмдә басдырылдым.

Сән өјрәтдин, сән мәнә
Һарда дүјүн дүшүбдүр,
Арзуларын илмәји,
Сән өјрәтдин, сән мәнә
Көзләримин јашыны
Кизли-кизли силмәји.

Бир саатлыг көрүшдә
Бир күнлүк кәдәр вериб
Јенә кедирсән, јенә
Өтән севинчләримә
Кәдәрлә бахмағы да
Сән өјрәтдин, сән мәнә!

Гулағларым тутулду
Өз көнлүмүн сәсиндән
Һәр шејә гыјдын, анчаг,
Мәнәббәтә гыјмадын,
Апардын өзүңлә сән!

Јанвар, 1966

БИЗ ЈЕНӘ ДӘ СӨЗӘ НӘЛДИК

Биз јенә дә сөзә кәлдик,
Тез кејиндим пенчәјими.
Кетмәк үчүн ...
Донуб галдым,
Өз ичимдән мән асылдым.
Куја мәним мәһәббәтим
Асылымыш пенчәјимдән.
Ону кејсәм,
Мәһәббәти сојунарам үрәјимдән.
Нә асанмыш ...
Донуб галдым
Мән гапынын кандарында,
Јох, дурмушам үрәјимин јарасында,
Јох, дурмушам
Мән нифрәтлә—мәһәббәтин арасында.
Нечә дәфә мән кетмишәм,
Кетмәмишәм, сүрүнмүшәм ...
О сүрүнән ајагларла
Јенә-јенә мән дөнмүшәм ...
Чәтин-чәтин! ..
Кәлмәк—асан,
Кетмәк—чәтин ...
Демә, демә бу кедишләр,
Давамыш мәһәббәтин ...
Дәли көнлүм бир гов кими
Мәни атды, мәни тутду.

Истәдији јерә сүрдү...
Бу кедишләр нифрәтимди,
Јеримирди, сүрүнүрдү ...
Кәлишимсә—мәһәббәтим,
Онда гүдрәт, чәсарәт вар,
мәтанәт вар.
Өз-өзүмдән кен дүшмүшәм ...
Инди мән өз тәлҗими
Ики тәлҗ арасында
бөлүшмүшәм.
Кечә-күндүз, сәһәр-ахшам
арасында вурнухурам
Мән һиссимлә—дүшүнчәмин.
Инди мөндән гачыр дәрд дә,
гачыр гәм дә.
Мән һиссимдә сәни тапыр,
Итирирам дүшүнчәмдә ...

Март, 1966

■
Мэн гүрбэтдэ,
Сэн вэтэндэ ...
Арамызда нечэ дэниэ,
нечэ дэрэ, нечэ даг вар.
Сэни мэндэн,
Мэни сэндэн
Ажыраммыр фэгэт бунлар ...
Ачылыбса бир-биринэ
Үрэкдэки пэнчэрэлэр,
Ики гэлби бир-бириндэн
Ажыраммаз бу дэи излэр,
Бу тэпэлэр, бу дэрэлэр ...

Бир отагда оlanda да
Мэкэр бизим арамызда
Дажанмырмы уча даглар?
Гэлбимизин арасында
Каһ о гэлбэ,
Каһ бу гэлбэ,
Бахыб долан бир үрэк вар ...

Жалта,
апрел, 1966

■
Узаг бир сэфэрэ чыхмысан, узаг!
Көзлэрим јолуна дикилиб анчаг
Көзлэрим гапыда,
Бир ајдан бэри.
Көзлэрэм,
Көзлэрэм сэни дэмадэм
Мэн јола салдыгча сэнсиз күнлэри,
Һэсрэтин јүкүндэн јүнкүллэширэм.

Ајрылдыг меканча, һәм дэ заманча.
Бу ики нөгтэдэ көјнөјир јарам,
Сэн кетдин, узанан јоллар бојунча.
Мэн вахты өлдүрүб јол гысалдырам.

Заман даим ахыр...
Көј јерэ енсэ,
О галмаз бир анлыг өз сэфэриндэн.
Сэн јоллар бојунча сэфэрдэсэнсэ,
Заманын бојунча сэфэрдэјэм мэн.

Апрел, 1966

Сәнә мәктүб жазырам,
бир сөзү ширин,
бир сөзү ачы.

Сөзләр

Арамыздакы мәсафәни анбаан
гысалдан верст ағачы ...

Чүмләм баша чатанда,
Мәнә елә кәлир ки, баша чатыр һәсрәтим.
Мәктүб—

Јоллар бојунча сүрүнән мәнәббәтим ...

Еләјсә ... зәрфин үстә

Бәс сәнин үнваныны

Нијә јаздым, мән нијә?..

Лүзум вармы билмирәм,

Үрәкчүн бәләдчијә?..

Мәнә елә кәлир ки,

Көврәлдиб ағ күл кими

Чохдан интизар сәни.

Сөзләрим

Һарда олсан ахтарыб тапар сәни.

Ијул, 1966

Ај бәлалы башымын бәлалы мәчәрасы,
Ај мәним ағлар галан үрәјимин парасы,
Мән әләчсыз, сән ағлар,
Көнүл ағлар, чан ағлар,
Нејләмәк?..

Сән өзүн де!

Нөгсан мәним, һагг сәнин.

Һаггын,

Һаглар өнүндә күчсүздүр анчаг сәнин!

Ағла, еј күлүм, ағла,

Ағла, еј көнлүм, ағла!

Ағламагдан нә фәјда!..

Инсан илә арзунун арасында дајанан,

Дағы

Дәлә билмәмиш көз јашлары һеч заман.

Ијул, 1966

АҢ КЕЧЭЛЭР

Итирмишәм ...
Севкилими итирмишәм.

О кетмәҗиб,
Өз әлимлә көндәрмишәм.
Һәсрәтимин торпагына
Мән күл әкиб, ваҗ дәрмишәм.

Шахта вурду,
Арзу күлүм донду аҗаз кечәләрдә.
Өзүм—зүлмәт кечәләрдә,
Фикрим—бәҗаз кечәләрдә ...

Јатаммырам ...
 Һәсрәт чәкир
Синәм үстә даҗ кечәләр,
Мәнә зүлмәт кәтирдиниз,
Севкилими гучаглаҗан аҗ кечәләр...
Мәним ешгим, мәним дәрдим
Ағызларда мин сөз олду.
Бурда мәним күндүзүм дә гара кечә,
Севкилимин кечәси дә күндүз олду.

Иҗул, 1966

АЗАДЛЫҢ

Азадлыҗ истәҗирдин ...
Инди мәндән узаҗда
Азадсан, чисмән азад.
Инди буҗур, севкилим,
Мән дустаҗам, сән азад! ..
Беләми?
Инанмырам.
Биз бир шәһәрдә икән,
Дәгигәни, аныны,
Сапа дүзүб инчитәк,
Изләҗирдим сәни мән.
Инди мәндән узаҗда
Изләмир һеч кәс сәни.
Анчаҗ, азад деҗилсән,
Изләҗир, өз көксүндә
Алдыҗын нәфәс сәни.
Орда пәрәстишкарын
Бир деҗил, мин-мин олсун.
Горхмурам, җох, горхмурам,
Мән җох, сәнин өз һиссин,
Сәнин көзәтчин олсун!
Сән севән бир үрәҗин
Өзү боҗда даҗысан!
Мәним дустаҗым деҗил,
Һиссинин дустаҗысан,
Гәлбинин дустаҗысан.

Нуха,
иҗул, 1966.

■
Нәгмә олуб кечәләр
Сәнә лајла чалајдым,
Дөнүб јухун олајдым.
Ајагларын алтына
Сәрәјдим күл-чичәкли
Чөлү мән, чәмәни мән.
Нағыллар дүнјасына
Апарајдым сәни мән.

Чыхыб чәрчивәләрден
Көјләрә баш вурајдыг.
Вахты да дондурајыг.
Ганунлара од вуруб
Сәрһәдләри гырајдыг.
Ешгимизин одуна
Дүнјаны јандырајдыг..
Биз мәнәббәт үнванлы
Тәзә дүнја гурајдыг.

Сәни һәр ан, һәр саат
Көрмәк үчүн, севкилим,
Кечәләр ај олајдым,
Күндүзләр күн олајдым,
Сәнин көзәллијиндән
Сәһәр-ахшам һәзз алан
Дилсиз күзкүн олајдым.

Күзкүн олсајдым әкәр.
Гәм јемәздим јенә мән;
Сәни, өз диләјимчә
Көстәрәрдим сәнә мән.

Сентјабр, 1966

■
Һәмишә һәсрәтәм, мән сәнә һәсрәт.
Мән сәни өмрүмдә бир јол көрмүшәм
Бир гәриб јолчујам, Вәтәнә һәсрәт,
Мән сәни, јашымдан әввәл көрмүшәм.

Октјабр, 1966

СӘФӘРӘ ЧЫХМЫШЫГ

Һәр көрүш, бизимчүн бир һичран доғур,
Күманлар, үмидләр чаһанымыздыр ...
Һәр күнүн әввәли вүсәлымызса,
Һәр күнүн ахыры һичранымыздыр,

Ағырдыр, әзабдыр бу да бизимчүн,
Ајрылыг наминә чох көрүшмүшүк.
Бири-биримизи тапдығымыз күн,
Бири-биримиздән иткин дүшмүшүк.

Сәфәрә чыхмышыг, узун сәфәрә,
Бири-биримизи ахтарырыг биз.
Дүшүрәм изинә күндә јүз кәрә,
Јенә итирирәм хәбәр-әтәрсаз ...

Јүз јолдан өтүрүк бә'зән бир күндә.
Јоруб усандырмыр бу јоллар бизи.
Көзүн көзүмдәдир, көзүм көзүндә,
Јенә ахтарырыг бир-биримизи,

Октјабр, 1966

Евинизин кандарында
Итиб мәним изим артыг.
Гуруча бир „салам“ галыб
Арамызда бизим артыг
Мән ешгсиз даша дөндүм,
Лохдур сәнә сөзүм артыг.

Мән бојнунда мәрчан идим,
Пәрән-пәрән позулмушам,
Уча-уча бир дағ идим,
Әримишәм, тоз олмушам
Мән бир јанар вулкан идим,
Јана-јана буз олмушам.

Нојабр, 1967

мәктәб шә'рләри

МЭКТЭБ ЖОЛЛАРЫ

А мектэб жоллары, мектэб жоллары!
Сизи бир ан белэ унутмадым мэн.
Көнлүм мин һәсрәтлә титрәйиб әсир
Һәр дәфә, һәр дәфә кечәндә сиздән,

Ушаглыг күнләрим дүшүр јадыма,
Мектәбә апармыш мәни бу жоллар.
О көзәл күнләрдә һәр кичик анын
Севинчләрлә долу бир аләми вар!

Һәр күн ики дәфә кечирдим сиздән
Кәссә дә јолуму гар, боран, сазаг.
Кедишим јүнкүлдү, кәлишимдә мән
Һәр дәфә бир пиллә артырдым анчаг.

А мәним ушаглыг достум, һәмдәним!
Сән билсән нә гәдәр мәнә әзизсән!
Һәр кичик дашынын үстүндән азы
Адлајыб кечмишәм минбир дәфә мән.

Камалым күн-күндән пәрвазланараг
Бүтүн каината ачырды ганад.
Елмин сирләрини дудугча мәнә
Даһа да мә'налы кәлирди һәјат.

Жарараг кечмишәм сәнин үстүнү
Бүрүјән думаны, бүрүјән сиси;
Сәнсэн өмрүм боју, һәјатым боју
Кетдијим јолларын ән шәрәфлиси!

Инди нә дәрдим вар, нә дә бир гәмим.
Ачылыб өмрүмүн гызыл баһары.
Мәни сәадәтә сиз апардыңыз,
А мәктәб јоллары, мәктәб јоллары!

1947.

ГЫЗЫЛ МЕДАЛ

Орта мәктәби гызыл медалла
гуртаран кәнчләрә

Бах. гузум, алдығын о гызыл медал.
Чичәкдир, дәрмисән зәһмәт бағындан,
Онун шәфәгиндә күлән истигбал
Сәни хошбәхтлијә апарыр һәр ан.

Һаггын вар, әзизим, һаггын вар өјүн
Камалын чичәкләр ачан бу күндә.
Илләрлә китаблар үстә төкдүјүн
Көзүнүн нурудур јаныр дөшүндә.

Һәјат јолларына дүшмүсән артыг.
Ғабагдадыр бөјүк гәләбән сәнин.
Медалында јанан о парлаг ишыг
Рәмзидир ишыглы кәләчәјиңиң,

1947

МЭНИМ ДОСТЛАРЫМ

Мэн өз чарпајымын баш тәрәфиндән
Асмышам достларла биркә шәклими.
Сејр едиб һәсрәтлә һәр күн онлары
Чырпыныр, чырпыныр көнлүм гуш кими.

Мәни ғынамајын, бу садә шәкил
Бу евдә һәр шејдән әзиздир мәнә.
Һәр она баханда гонаг кедирәм
Өмрүмүн ән әзиз, хош илләринә,

Севимли, меһрибан мүәллимләрим
Одур сыра илә башда дүзүлмүш,
Кимиси зилләмиш бахышларыны,
Кимиси ғымышыб бир азча күлмүш.

Отурмуш достларым, дәрс јолдашларым
Ашағы чәркәдә будур јан-јана,
Онлара бахдыгча дүшүнүрәм мән,
Бөјүк бир аләмдир бу һал дујана.

Бәли, бу гајғысыз, бу шән ушаглар
Бир вахт бир синифдә охујурдулар.
Ешги, һәвәсләри, арзулары бир,
Һәр шеји бир көрүб, бир дујурдулар.

Онларын һәр бири чәкилиб инди
Кениш вәтәнимин бир кушәсинә.
Арзулар, диләкләр башга олса да
Бир мәгсәдә кедир һамысы јенә.

Һәрдән көрүшәндә јолдашларымла
Мәктәб илләрини јад едирик биз.
Бу ани сөһбәтдә мәктәб зәнкинин
Јекнәсәг сәсини ешидирик биз.

Мәним ән меһрибан чан сирдашымды
Будур, сол јандакы бу назик оғлан.
Һәмишә бир јердә һазырлашырдыг,
Гардаш биләрдиләр бизи чох заман.

Јаманча севәрди о, тәбиәти,
Јајларда дағларды онун мәскәни.
Инди агрономдур узаг бир кәнддә,
Һәрдәнбир мәктубла јад едир мәни.

Бу да чох чәлд иди, чох дирибашды,
Идман ојнамагды бунун пешәси.
Көнүллү ордуја јазылды ахыр,
Кәлди дөјүшләрдән бир заман сәси.

Бу исә, бу исә, бүтүн өлкәдә
Инди ән танынмыш бир бәстәкардыр.
Ширин нәғмәләри дилләр әзбәри,
Өлкәмиздә бөјүк шөһрәти вардыр.

Еј мәним достларым, дәјишмиш бүтүн
Әввәлки зөвгүмүз, һиссимиз артыг.
Дүнән һәр шеј үстә күсән, барышан
Ушаглар дејилик инди биз артыг.

Инди сиз нэ гэдэр учалсаныз да
Мэн демирим һэр күн, бары бир кэрэ
Бахыныз, бахыныз бу шәкилдәки
Башыныз үстдәки мүәллимләрә.

Биздән чох учадыр онларын јери,
Достларым, нэ гэдэр учалсаг да биз;
Һәр заман онларын шакирдләријик
Сабаһ онлар кими гочалсаг да биз.

1948.

ИЛК ЧЫҒЫР

Јаваш-Јаваш сөкүр дан,
Шәһәр галхыр јухудан.
Дарвазалар ачылыр,
Јенә чыхыр јоллара
Зәһмәтин өвладлары.

Онлар ачыр илк чығыр
Тапдајараг ахшамдан арамсыз Јаған гары.
Бир аз кечир . . . Онларын далынча чыхыр чөлә
Ушаглар сәһәр-сәһәр.
Ачылмыш чығырларла онлар да күлә-күлә
Мәктәбләрә кедирләр.

Кет, ај гузум, гәлбини хош зәһмәтә багла сән,
Ушаглыг, һәјатынын ән севимли чағыдыр.
Ачылмыш чығырларла бу күн дәрсә кедирсән,
Сабаһ сән ачагагсан бу јолларда илк чығыр.

1950.

ЈАЗЫ ТАХТАСЫ

Битирдим мәктәби бу күн, мән демәк,
Алдайыб јухусуз кечәләримдән.
Он ил бу тахтада јазыб силәрәк
Нә гәдәр тәбашир ишләтмишәм мән?!

Ај јазы тахтасы, јазы тахтасы,
Мән сәндә нә гәдәр јазы јазмышам?
Һәр кичик рәгәми, һәр кичик сөзү
Синәндә мин дәфә азы, јазмышам

Лакин һеч бири дә бурда галмамыш,
Тахта тәмизләнмиш башгаларыјчын...
Јаздығым рәгәмләр, јаздығым сөзләр,
Мәкәр из салмамыш һеч јердә бу күн;

Достлар, инанмајын, инанмајын сиз
Онларын әбәди силиндијинә.
Силиб тахтадакы јазыларымы
Бир кичик вәсигә вердиләр мәнә;

Санки вәсигәмә јығылыб күлүр
Бүтүн о рәгәмләр, бүтүн о сөзләр.
Өмрүмүн јолуну көстәрир мәнә
Бу күн о рәгәмләр, бу күн о сөзләр.

1952.

ЗӘНН ЧАЛАН ГАРЫ

Јохдур вәзифәнин, ишин, сәнәтин
Бөјүјү, кичији, дејирәм, биздә
Вәзни, дәрәчәси һәр бир һөрмәтин,
Зәһмәтлә өлчүлүр Вәтәнимиздә.

Лајигдир һөрмәтә, шөһрәтә, ада
Көрдүјү иш гәдәр һәр кәс дүнјада
Мәним кәнч охучум, буну јахшы бил,
Шөһрәт дә зәһмәтдән гүввәт алмалы!
Вәзифә инсана шан-шөһрәт дејил,
Инсан вәзифәјә шөһрәт олмалы!

Һеч вахт алдатмасын алгышлар сәни
Зәһмәтлә шөһрәтә чатар һәр инсан
Ән ади, ән кичик бир вәзифәни
Истәсә зәһмәтлә бөјүдәр инсан!

Инсандыр һәр шеји мә'наландыран
Саат нә кәрәкдир заман олмаса?
Бир дағын, бир чајын көзәллијини
Қим дујар, нә дујар инсан олмаса?

Биздә ады, саны дилләрдә кәзән
Алим дә, шаир дә, бәстәкар да вар.
Анчаг сәнәтинә додаг да бүзән,
Она һәгарәтлә баханлар да вар.

Биздә чобан вар ки, ашыб илләри
Кәләчәк күнләрә „бу күнүм“—дејир.
Алим вар, бу күндән бојланыр кери
Бурнундан узағы көрә билмәјир.

Биздә фәһлә вар ки, алын тәрилә,
Учалдыр адыны өз, пешәсинин.
Мүдир вар, өз алчаг әмәлләрилә,
Алчалдыр адыны вәзифәсинин.

Биздә тәләбә вар, одлу көзләри
Мә'налар ичиндә мә'налар көрүр.
Мүәллим дә вар ки, чансыз сөзләри
Үрәк буландырыр, додаг бүздүрүр.

Тарзән вар, басараг көксүнә тары
Көһнә навалара тәзә чан верир;
Бәстәкар вар, көһнә бајатылары
Тәзә ады илә бизә једирир.

Бөјүк вәзифәми сәнчә, еј чавак,
Бир кәнд мәктәбиндә зәнк чалан олмаг?
Лакин о гарынын гәлбиндә јанан
Бөјүк дујгулары атәшинә бах.

О билир чалдыгы зәнкин сәсиндә,
Инсанын идракла үлфәти вардыр.
Јүзләрлә гөнчәнин јетишмәсиндә
Онун да азачыг хидмәти вардыр.

О, зәнки тез чалса әкәр бир гәдәр,
Шакирд бир мисалы һәлл едә билмәз,
Ил боју јығылан бу дәгигәләр
Башга бир күн илә әвәз едилмәз.

Көзләри өнүндә һеј узун-узун
Шитилләр бој атыр, севинир гары.
Һәр учалан бојда учалыр онун
Көзәл дујгулары, хош арзулары.

Сөјлә, чаван оғлан, бир сөјлә, сән дә,
Дуја билмисәнми өмрүндә буну—
Ачыбмы көнлүндә күлләр, көрәндә,
Дүнәнки гөнчәнин күл олдуғуну?

Онун дујгулары көјә учалмыш
Гушлар учан заман өз јувасындан.
Ана гушлар кими, о да әл чалмыш
Пәрваз едәнләрә бахдыгы заман.

О көрүр дүнәнки көрпәләр бу күн,
Һәрәси бир јердә јурд-јува салмыш.
Вахтилә чалдыгы зәнк сәсләриндән
Һәр кәнддә, шәһәрдә јүз сәс учалмыш.

1954

СЭНЭ ҮЗҮК НЭ КЭРЭКДИР...

Мэктэбли гыз, эјиндэки
Нэ шифондур, нэ күлмэхмэр.
Лакин көзэл көрүнүрсэн
Бу палтарда сэн нэ гэдэр.

Бу мэктэбли палтарында
Нэ көзэл бир садэлик вар.
Дэрс охујан гызчыгаза
Јарашармы неч модалар?

Гој палтарын дејил, сэнин
Эглин, фикрин гат-гат олсун.
Бүсатсыз да кечэр эјнин,
Үрэјиндэ бүсат олсун.

Бир кејимдэ, бир бичимдэ
Сиз мэктэбэ кедэн заман.
Елэ бил ки, сэф дүзүлүб
Көјдэ дурна гатарындан.

Сэн көзэлсэн, нэ даш-гаш вар,
Нэ бэзэк вар фэгэт сэндэ.
Инан ки, бу садэликдир
Сэни көзэл көстөрөн дэ.

Эјлэшдијин о парта да
Тутулмамыш зинэтлэрэ,
Анчаг јумшаг диванлардан
Мэ'налыдыр о, мин кэрэ.

Елмин јохуш јолларыны
Бу партада кечэндэ сэн,
Чох диванда эјлэшэнлэр
Гијбэт гырыр өзкэсиндэн,

Һэлэ елмин јолларында
Јеријирсэн, мин арзун вар,
Јохуш чыхан ајаглара
Нэ кэрэкдир дикдабанлар?

Сэн мәсэлэ һэлл едэндэ
Тэр үзүндэн ахыр дэн-дэн.
Бу данэлэр гијмэтлидир
Мин пај сојуг мирваридэн.

Сэнэ үзүк нэ кэрэкдир
Һэлэ дејил онун јери.
Бармағынын үзүјүдүр
О мүрэккэб лэкэлэри.

Мэктэбли гыз, эјиндэки
Нэ шифондур, нэ күлмэхмэр.
Анчаг көзэл көрүнүрсэн
Бу палтарда сэн нэ гэдэр!

Феврал, 1955

ГИЈМӘТ

Гијмәт дәфтәринә бахырам сәнин,
А гызым, нә җахшы гијмәтләрин вар.
Һәр бешин, һәр дөрдүн үстүндә җәгин
Нә гәдәр зәһмәтин, алын тәрин вар.

—Бар верән ағачы—сәјләди—бағбан
Кәнардан сәјр етмәк нечә шириндир.
Сәнин чәдвәлиндә дүзүлүб җатан
Бешләрин, җухусуз кечәләриндир.

Онларын һәр бири дөнүб чыраға,
Өмүр җолларына ишыг тутачаг.
Дөнәчәк үрәјин фәрәһдән даға,
Өз гијмәти вардыр һәјатын анчаг.

Даим ирәлидир җолумуз бизим,
Будур гәлбимизин ешги, нијјәти.
Мүәллимин дејил, сабаһ, әзизим,
Һәјат верәчәкдир сәнә гијмәти:

Феврал, 1955

ОҒЛУМА

Ана дили! Бир дил ки, меһри-
бан бир вүчуд мәһәббәтини... сәнә
бу дилдә бәјан едир, бир дил ки,
сән һәлә бешикдә икән бир лај-
лај шәклиндә өз аһәнк вә ләтафә-
тини сәнә ешитдириб руһун ән
дәрин кушәләриндә нәгш бағла-
ыбдыр.

Н. НӘРИМАНОВ

Бешијин башында һәр ахшам, сәһәр,
Анан лајла чалыр ана дилиндә.
Руһуна ахдыгча доғма кәлмәләр,
Гымышыб күлүрсән җухуда сән дә,

Бу сәсдә торпағын әзәмәти вар,
Руһуна атәшләр галаныр сәнин.
Сабирләр, Вагифләр, гоч Короглулар
Бешијин башына доланыр сәнин.

Маһнынын одуна гајнајыр ганын,
Чичәкләр ојнашыр көзүндә мин-мин,
Ананын дедији ширин лајланын—
Һавасы руһундур, сөzlәри ешгин.

Тәзә дил ачырсан, елә бил гушлар,
Сәнә дил кәтирир өз ләһчәсиндә.

Көзүмдө эл чалыб, рэгс едир баһар,
Сәсими дујурам сәнин сәсиндә.

Мәним ата гәлбим даға дөнүр,
сән,
Сөзләри јарымчыг кәкәләјәндә,
Сән мәним чаныма чан кәтирирсән,
„һаны“ әвәзинә „аны“ дејәндә.

Даныш, чәһ-чәһ вуран дилинә гурбан,
Гој сәнә дил версин бу торлаг, бу су,
Өз ана дилиндә сән дил ачырсан,
Сәнинчин ән бөјүк һәдијјәдир бу.

Бу дилдә сәсләнмиш диләкләримиз,
Бу дилдә анд ичдик доғма Вәтәнә.
Бабамыздан галан бу мирасы биз
Ананла бирликдә веририк сәнә.

Бу диллә бәрабәр әчдадымызын,
Адыны, саныны веририк сәнә,
Нәбијлә Боз атын, ашыгла сазын,
Әһди-пејманыны веририк сәнә.

Даныш, дилиндәки оддан, аловдан,
Әрисин шахта да, боран да буз да.
Халгын гүдрәтини јашадаг һәр ан,
Ана дилимиздә, өз руһумузда!

1956

БАБАНЫН АДЫ

(Гызым Кулзарын мәктәбә кетмәси мүнәсибәтилә)

Сән дәрсә кедирсән бу күн илк дәфә.
Ачылыр гаршында јени сәһифә.
Шылтаг ушаглығын галыр архада,
Күл ачыр атанын ешги, мурады.
Сәнә доғуларкән, верилән ада
Гошулур бу күндән бабанын ады.

Гызым, нәслимизин үнваныдыр бу,
Мән дә өз атамдан алмышам ону.
Бу ада мәнимлә шәрик олдун сән,
Бу ад тәзәләнсин әмәлләриндә.
Бил ки, чавабдеһсән, гызым, бу күндән
Бу адын шә'нинә мәнимлә сән дә!

Унутма, бу ада һөрмәт кәрәкдир.
О бизә шәрәфдир, биз она өвлад.
Адынла бәрабәр чәкиләчәкдир
Јүз ил еһтирамла чәкилән бир ад.
Мүәллим чәкәндә бу ады һәрдән,
Бабана һөрмәтчүн ајаға дур сән!

Август, 1959

ЧАНТА

Ај мәним көјәрчиним,
Бу күн дәрсә кедирсән.
Өзүн бојда чантаны
Сағ-сола јелләдирсән.

Китаблардыр бу күндән
Сәнин өмүр јелкәнин.
Ојунчағын гәләмләр,
Јүкүн китабдыр сәнин.

Бу күн сәнин үзүндән,
Көзүндән фәрәһ јағыр;
Дәрсә кедән көјәрчин,
Чантан өзүндән ағыр.

Китаблардан бејнинә
Дамла-дамла нур дүшәр;
Бир ил кечәр, ахырда
Чантан да јүнкүлләшәр.

Сентјабр, 1959

СИНИФ—ҲӘЈАТ

Садә синиф отағы,
Өмрүмүзүн илк чағы
Гојнунда кечир сәнин.
Јолу сәндән башланыр
Ән бејүк диләкләрин.

Сән елә учасан ки,
Башын дәјир булуда.
Сәнин гојнундан кечир
Улдузлара учалан—
Кәмиләрин јолу да.

Өјрәниб илк сиррини
Көјүн, анамыз јерин.
Әјләшсә дә гојнунда
Јол кедир сакинләрин.

Јол кедир... һеј ирәли,
Бу јол керијә дөнмүр.
Бу јол гәрибә јолдур,
Бу јол көзә көрүнмүр.

Бу јол сонсуздур, анчаг
Зирвәләрә учалыр.
Бу јол көзә көрүнмүр,
Бејинләрдә из салыр.

Сән еј синиф отағы,
Беш-он ушағын дејил,
Сән нечә минләринсән.
Сән бу садәлијинлә
Һәм көзәл,
Һәм дәринсән!

Сарајлардан көзәлдир,
Диварлары әһәнкли
Бәрбәзәксиз бу отаг.
Кәләчәк хош күнләрин
Бәзәјидир,
Гојнунда—
Пәрвазланан һәр ушаг.

Јурда шәрәф верәнләр
Сәнин өз синәндәдир.
Арзуларла дөјүнән
Балача үрәкләрин
Дөјүнтүсү сәндәдир.

Мән дә јолчусу олдум
Мин арзунун, нијјәтин
Сәнин гојнунда кечдим
Ағ сачлы тарихини
Бүтүн бәшәријјәтин...

Фәзаларын гојнуна
Каһ галхыб, каһ енмишәм,
Дүшүнмәји, дүмағы
Мән сәндән өјрәнмишәм.

Лөвһәнин габағында
Бә'зән вәчдә кәлмишәм,

Бә'зән карыхмышам мән.
Сәнин гојнунда илкин,
Фүзулинин, Сабирин
Әлини сыхмышам мән.

Даһиләрин өнүндә
Әјилмиш башларымыз.
Илк дәфә бу отагда
Чатылмыш гашларымыз,

Өјрәндикчә аләми
Өнүмүздә дајанды
Јығын-јығын суаллар
Һәр чавабын өзүндә
Нечә-нечә суал вар.

Суал доғду суалдан,
Дүшүндүк заман-заман.
О чәтин суалларын
Чавабыны биз анчаг
Ала билдик һәјатдан.

Феврал, 1962

ГУТГАШЕН МӘКТӘБИ

(Гутгашен мәктәбинин 75 иллији мүнәсибәтилә)

Гутгашен мәктәби, јетмиш беш илдә
Нечә мин шакирди сән јола салдын.
Сәндән ишыг алыб нечә нәсил дә
Учалды,
Онунла сән дә учалдын.

Көрпә балалары кәтирдин дилә
Онларын көзүндә уча дағ олдун
Учгар бир дијарда о заман һәлә
Гаранлыг ичиндә илк чыраг олдун

Ишыг пајламысан сән әгилләрә,
Әгли, камалыдыр һәр кәсин көзү.
Сәнинлә бәрабәр биринчи кәрә
Кәлди Гутгашенә дүнјанын өзү.

1963

БИРИНЧИ ЗӘНН

Балача Шәфәгә

Күл-чичәк сәпилсин јоллара бу күн,
Мәктәб кандарына сән ајаг басдын.
Зәнк вурду... гуш кими чырпынды көнлүм,
Бу сәсә илк дәфә сән гулаг асдын.

Сәни тәләсмәјә чағырыр бу сәс,
Дејир, тәләсмәјән учала билмәз.
Дејир, тәләсмәјән сајар јериндә,
Фырланар һәмишә өз мейвәриндә.

Дејир, бундан белә бирчә дәгигән
Унутма, кетмәсин кәрәк бош јерә.
Дејир, бундан белә бөлмәлисән сән:
Өмрүнү анлара, дәгигәләрә.
Дејир, бундан белә өмрүнә бир-бир
Өлчүләр, гајдалар, низамлар кәлир.

Бу сәс нөгтәсидир әјләнчәләрин,
Дејир, ат кукуланы, көтүр чантаны.
Ачылыр өнүндә тәзә јол сәнин.
Бу тәзә јол кими шанлы јол һаны?

Евдән мәктәбәдир сәнин илк јолун
Бу јол бөјүјәчәк, кенишләнәчәк.

Сәни галдырачаг көләрә бир күн,
Бу јола көләр дә баш әјсин кәрәк!

Уғурлар... бу јола мин-мин уғурлар!
Чәфасыз бир јолун сәфасы нәдир?
Бил ки, бүтүн јоллар, бүтүн чығырлар,
Мәктәб јолларындан ајрылыб кедир.

Биринчи зәнк сәси! Сәни индидән
Апарыр кәләчәк, көзәл күнләрә.
О сәни чағырыр сонунчу зәнкдән
Сонра башланачаг тој-дүјүнләрә!

Октјабр, 1963

ФӘРГӘ БАХ...

Тој мәчлисијди...
Гоча бир киши
Кирди отаға...
Галхыб ајаға
Јерими вердим
Мән она дәрһал.
Апарды мәни
Чох узаглара
Бир гәриб хәјал.

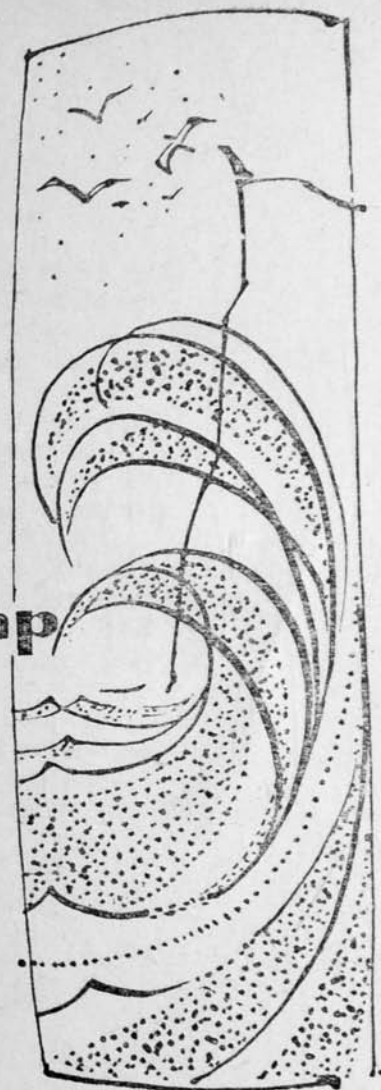
Дедим гәлбимдә
Өзүмә „әһсэн.“
Һамыдан әввәл
Кечдим онунчүн
Мән өз јеримдән...

Хошума кәлдим
Өзүм-өзүмүн.
Икинчи бир сәс
Деди астадан;
Дүшүн, сән дүшүн:
Отагда вердин
Сән өз јерини

Гочаја... анчаг,
Һәјатда верди
О өз јерини
Сәнә... фәргә бах!

Нојабр, 1966

манһылар

НЭГМЭЛЭР

Нэ гэдэр көзэлдир бизи бир анда
Далгадан-далгаја атан нэгмэлэр,
Чарпышыр, дөјүшүр бэ'зэн шир кими,
Бэ'зэн гузу кими јатан нэгмэлэр.

Кэзир јер үзүнү, кэзир бүсбүтүн.
Елимин шөһрәти, шаныдыр бу күн,
Јурдуму дүнјаја таныдыр бу күн
Эрзин о башына чатан нэгмэлэр

Каһ севинч, каһ да ки, гэм сарыр бизи,
Торпагдан ајырыб гопарыр бизи,
Сирли бир аләмә апарыр бизи
Кэдәри, севинчә гатан нэгмэлэр ...

Үмиддир, дајагдыр үрәјимизә.
Кәлир һәр мәгамда көмәјимизә.
Чәтинә дүшәндә анадыр бизә
Бизим әлимиздән тутан нэгмэлэр.

1965

ЈАҒМА, ЈАҒЫШ...

(Н. Нәсанов бәстәләмишдир)

Көҗләр чәнә бүрүндүкчә
Үрәјими бүрүјүр гәм.
Јағма, јағыш, јағма, јағыш,
Мән көрүшә тәләсирәм.

Мәним ширин севинчимә
Ачы зәһәр сән гатма кәл.
Көј чәмәндә јол көзләјән
Севкилими ислатма кәл.

Пәнчәрәмә һичран јағыр
Дамчыларын нахыш-нахыш.
Мән көрүшә тәләсирәм,—
Јағма, јағыш, јағма, јағыш.

Үрәјини бошалтмасын
Бу күн көҗләр инсан кими,
Мән ки, ачмаг истәјирәм
Севкилимә үрәјими.

Јағсан да мән кедәчәјәм.
Көрүшәндә јағышда биз;
Үстүмүздә ачылачаг
Чәтир кими өз ешгимиз.
1953

ЛАЛӘ

Дедим ки: „Лаләни чох севирәм мән“.
Дедин: „Кәлә билмәз лалә саз сән“.
Дедим ки: „Мәнимсән“, дедин ки: „Оғлан,
Лалә чох инчәдир, јарашмаз сән“.

Дедим: „Кәл тәрк ејлә бу шылтаглығы“
Дедин: „Мән ојнағам кәпәнәк кими“.
Дедим: „Јуван јохму?“, дедин: „Дујанын
Дөшүндә битәрәм мән чичәк кими“.

Дедим: „Мән дујурам“, дедин: „Көрмүрәм“.
Әсдин үрәјимдә бир күләк кими.
Дедин: „Инчимишәм“, дедим: „Наһагдыр,
Һавадан нәм чәкмә, сән ипәк кими“.

Сентјабр 1954

МЭНЭББЭТ

Эзэлдэн нэгигэт ашигијэм мэн.
Башга чүр јаратмыш тэбиэт мэни.
Эсэрэм, чошарам дэрјатэк, анчаг
Јашатмаз кин мэни, күдурэт мэни.

Нэ мурада јетди, нэ кама чатды,
Өзкэ гапысына ким ки, даш атды.
Өмрүмүн јолунда мәгрур јашатды
Эһдимэ, сөзүмэ сэдагэт мэни.

Буланыр, дурулур дағларда селлэр,
Дәјишир нәсиллэр, дөнүр нәсиллэр,
Горхмурам илләрдән, гој өтсүн иллэр,
Гочалтмаз дүнјада мәнәббәт мэни

1955

ДҮШӘ БИЛМӘЗ

Чан дүшсә дә, гәлб, севкилидән кен дүшә билмәз,
Дәрдсиз баша, гәмсиз баша бир дән дүшә билмәз.
Гәмдән ағарыр сач, ахы, көј олса булудсуз,
Тәр гөнчәләрин үстүнә бир чән дүшә билмәз.
Јаш өтсә дә, руһун дирәји ешгдир, анчаг
Ешг атәши вардырса чан әлдән дүшә билмәз.
Бағланды көнүл, телләринин бәндинә мөһкәм,
Кәссән дә, сән атсан да о, телдән дүшә билмәз.
Ендирмә сән өз нәғмәни, еј күл, бәмә, кечдир,
Наләм зилә галхмыш, даһа зилдән дүшә билмәз.
Мән Бәхтијарам, ајры да дүшсән нәзәримдән,
Ешгин ки, нә дилдән, нә көнүлдән дүшә билмәз.

1959

ВАРДЫР

Нәғмәндә сәнин гүссәли севда сәси вардыр
Ашиг үрәјин көр нә гәдәр наләси вардыр.
Чалдыгча әсир от кими, јарпаг кими көнлүн,
Һәр бир халынын мин сөзү, әфсанәси вардыр.
Чал, бармағын ағ дилләрә дәјмир сәнин анчаг,
Көнлүмдә дә һәр наләнин өз ханәси вардыр.
Чал нәғмәни, гәлбин оду гој гәлбимә ахсын,
Һәр нәғмәнин әсрар долу мин фитнәси вардыр.
Сәнсиз нәјә лазым мәнә дүнја, бир әлимдә
Нејлим ки, бир ешгин гоша пејманәси вардыр.
Еј Бәхтијар, әфсус ки, көзәл мусигинин дә
Өз досту, өз алудәси, диванәси вардыр.

1959

ЈАВАШ-ЈАВАШ

Өмрүн пајыз фәсли сыхды әлими,
Јохса гочалырам мән, јаваш-јаваш.
Пајызда јарпаға хал дүшән кими
Дүшүр сачларыма дән, јаваш-јаваш.

Ағачлар сојунур, јер хәзәлләнир.
Фикир думанланыр, көзләр зилләнир.
Күлләрин үстүнә енәнтәк енир
Мәним көзләримә чән, јаваш-јаваш.

Сојујур һавалар, сојујур бүтүн,
Гысалыр, гысалыр күнләр, күнбәкүн.
Ахы јахынлашыр гүрубү өмрүн,
Әјилир дағлардан күн јаваш-јаваш.

Саралыр кет-кедә чөл, чәмән, чајыр,
Көнүл һәр сааты өмүрдән сајыр.
Бир сәс гулағыма һеј пычылдајыр:
—Бәхтијар, көјләрдән ен, јаваш-јаваш;

Октјабр 1960

АҒАРМА, САЧЫМ, АҒАРМА

(Ә. Һабил бәстәләмишдир)

Баш көтүрүб күнләр ахыр,
Нә өмрә, нә ешгә бахыр,
Сачымызда из бурахыр.
Ағарма, сачым, ағарма!

Сары хал җарпаға дүшәр,
Биринчи гар даға дүшәр.
Өмүр дә сазаға дүшәр—
Ағарма, сачым, ағарма.

Үрәжимдә чох сөзүм вар,
Һәр кушәсиндә көзүм вар.
Мин диләжим, мин арзум вар,
Ағарма, сачым, ағарма.

Гоҗ дүшмәсин җашым җада,
Јетишәрми җаш имдада?
Деҗәрәм, жүз җашымда да
Ағарма, сачым, ағарма.

Феврал, 1962

ЈАР, ЈАРА БАҒЛАР

Аҗырмаз өзүнү өз севдиҗиндән,
Көнүл телләрини җар, җара бағлар.
Ганатдын чөврүнлә көһнә җарамы,
Јар ачмаз җараны, җар, җара бағлар.

Көнлүмүн башында инләди бир саз
Нечә аҗ сөҗләдим: һардасан, еҗ җаз?
Гышын чәфасыны чәкән ғушчуғаз
Јенә үмидини баһара бағлар.

Хәҗал көһләнини чапараг кечир,
Көзүмдән җазылы мин вараг кечир.
Мәним үрәжимдән нечә бағ кечир,
Тохунур көнлүмдә бағлара, бағлар.

1962

ДОДАГДА КЭЗ

Көнүл, долан ел-обаны,
О дагда кэз, бу дагда кэз.
Лејлэк олуб јер ешинчө,
Сән бүлбүл ол, будагда кэз.

Һәр атәшә, ода јанма,
Сөзүн һагса ону данма.
Манат олуб хырдаланма,
Јагут кими бармагда кэз.

Әскик олма хејир-шәрдә,
Күнтәк көрүн сән һәр јердә,
Дујғу кими үрәкләрдә,
Нәғмә кими додагда кэз.

Сентјабр, 1963

Бу гәдәр салды мәни һәсрәт, амандан-амана,
Көнлүм ахырда мәним дүшдү күмандан-күмана.

Нечә алим јазыб өз дәрдини изһар еләди,
Ашигин дәрди фәгәт кечди замандан-замана.

Дәрди-гәмдән гуртарыб дүшдү көнүл һичр одуна,
Еләјәк инди шикајәтми јамандан-јамана?

Сәни көрдүкдә мән анчаг белә дил-дил өтүрәм,
Бошалыр көјдә булудлар да доландан-долана...

Көнлүмүн үстә дүшән көлкәләр әл'ан силинир,
Башымын үстүнә сән көлкә саландан-салана.

Нечә јол вә'дә вериб әһдә вәфа гылмады јар,
Бәхтијар! Гәлбин ахыр дүшдү таландан-талана.

Сентјабр, 1963

БИР ТЭРЭФДЭ

Каһ ағлыма ујдум, каһ да көнлүмә,
Үрәк бир тәрәфдә, баш бир тәрәфдә,
Гәлб ики гансызын арасындадыр,
Заман бир тәрәфдә, јаш бир тәрәфдә.

Өмүр көһләними дашлыға сүрдүм.
Каһ чошуб күкрәдим, каһ көкс өтүрдүм.
Һәмишә дүнјаны мән белә көрдүм,
Иштаһ бир тәрәфдә, аш бир тәрәфдә.

Эзәлдән гајғысыз доғула инсан.
Ја да гәм чәкмәјә дағ ола инсан.
Каһ саға бојланыр, каһ сола инсан,
Баһар бир тәрәфдә гыш бир тәрәфдә.

Бир јаным кечәдир, бир јаным сәһәр.
Бир әлимдә шәкәр, бириндә зәһәр.
Дејирәм, нолајды бүтүн тәрәфләр,
Һамысы олајды каш бир тәрәфдә.

Февр.л, 1965

НЕЈЛӘРӘМ

Ачмышкән көнлүмдә ал-әлван күлләр,
Бағчада ачылан күлү нејләрәм?
Көнлүмдә әбәди одум вар мәним,
Очагда гаралан күлү нејләрәм?

Көнлүм ки, тутулду јазда да гышам,
Ајлары, илләри гарышдырмышам.
Тәгвимдә сабаһы бу күн чырмышам,
Мән ајы нејләрәм, или нејләрәм?

Көзләрим һәсрәтдир, һәмишә көзләр,
Һәмишә ахтарар, һәмишә изләр,
Көнлүмдә чахнашыр көлләр, дәнизләр,
Көрүнән дәнизи, көлү нејләрәм.

Башымда мин сәсли сөвдаларым вар,
Көнлүмдә мин рәнкли хулјаларым вар,
Јухумда мин дүрлү рәјаларым вар,
Дөвләти, сәрвәти, пулу нејләрәм.

Дүнја сала билмәз көнлүмү бәндә
Кечә дә мәнәдир, күндүз дә мәнә.
Сығыныб көнлүмә чөл дә, чәмән дә
Кәзмәјә чәмәни, чөлү нејләрәм.

Бәхтијар, шаирлик өз һәвәсимдир,
Ше'рчүн үрәјим әсим-әсимдир,
Дүнјадан көчәндә без дә бәсимдир,
Ипәји нејләрәм, түлү нејләрәм?

1964

КӨЛКӘМ ГӘДӘР ЈАХЫНСАН...

Ајрылығын ејләди
Көнлүмү дағ-дағ, [күлүм.
Гыш кими дүшүнчәли,
Јаз кими ојнаг күлүм:

Көлкәм гәдәр јахынсан,
Анчаг тута билмирәм.
„Унут“ демәк асандыр,
Мән унуда билмирәм.

Сојуглуғун көнлүмә
Салды гара хал, күлүм,
Дәниз кими далғалы,
Һејкәл кими лал күлүм.

Бәс нәјәдир күманын,
Ај күманлы күмансыз?
Көнүл кими вәфалы,
Ағыл кими амансыз.

Кечә кими фикирли,
Күндүз кими шән, күлүм
Ики һиссин әлиндә
Кәл ојнама сән күлүм.

Апрел, 1965

ДАИМ УЧАЛАГ БИЗ

(Р. Мустафајев бәстәләмишдир)

Күн доғду, күнәш санки саламлар бизи көјдән,
Бир шылтаг ушагтәк о күлүмсәр бизә шән-шән.
Көјдән нур әләнди,
Дүнја тәзәләнди.

Хошдур сәһәрин сәјринә далмаг, јенә далмаг,
Хошдур күнәшин ешгинә јерләрдән учалмаг,
Кәл-кәл сәһәрим, кәл!
Хош нәғмәләрим, кәл!

Кәлсин тәзә илләр, тәзә ајлар, тәзә күнләр
Мин арзу, мин илһам да кәтирсин бизә күнләр
Вахтдан күч алаг биз!
Даим учалаг биз!

1965

НАҒЫЛЛАР

Нағыллар көзәл,
Нағыллар ширин,
Көј кими сонсуз,
Көл кими дәрин...

Нағыллар арзум,
Хәјалым мәним.
Нағыллар ешгим,
Камалым мәним.

Нағыллар алмаз,
Нағыллар инчи,
Бабамын дәрди,
Гәми, севинчи.

Нағыллар елин
Үрәји, көзү.
Бу күнүн ешги,
Дүнәнин сөзү.

1965

мән һәмишә сәнинләжәм

(И. Топчубашев бәстәләмишдир)

Көнүл ки, вар, каһ ачылыр, каһ тутулур,
Ким дејир ки, севки сөнүр, унудулур?
Унут демә, севән дил, јох үрәјимдир,
Дилә нә вар, дилдә һәр шеј асан олур..

Истәрәм ки, симә дөнүб мән инләјәм,
Өз көнлүмү нәғмәләрлә сәнә дејәм.
Күман етмә мәнән гачмаг асан олар,
Ону бил ки, мән һәмишә сәнинләјәм...

Овчун олуб мән кәсәрәм бәнд-бәрәни
Долашарам о дәрәни, бу дәрәни.
Гачыб кирсән отағына күләк олуб,
Сәһәр-ахшам мән дөјәрәм пәнчәрәни...

Даға галхсан, булудлара дөнәрәм мән,
Јерә енсән, јағыш олуб енәрәм мән.
Нәғмә олуб бир додагда чичәк ачсан,
Каман олуб сәсин үстә динәрәм мән.

1965

нәл диләјим нәл

(А. Бәбиров бәстәләмишдир)

Бахырам, јел кими өтмүш о кечән илләрә мән.
Бахырам, мәнән узаг дүшмүш о саһилләрә мән.
Кәнчлијимдән узағам.
Елә билләм чаванам,
Мән ушағам,
Шириндир һәјат!

Кәнчлијимдән узаг олсам да јенә кәнч кимијәм.
Вахта мән гул дејиләм, вахтын әзәл һакимијәм.
Кәнчлијимдән узағам,
Елә билләм ушағам.
Шириндир һәјат!

Саатын әгрәби үстүндә долансам да бу күн,
Ону мән һәрләдирәм, ән кезәл амаллар үчүн.
Кезәл амаллар үчүн,
Шанлы, бөјүк јоллар үчүн
Шириндир һәјат!

1965

АЛМА АҒАЧЛАРЫ ЧИЧӘКЛӘНӘНДӘ

Өтән җаз көрүшдүк сизин бағчада,
Көнлүмә җаз көчдү о күндән бәри.
Ногултәк сәпилди башымыз үстә
Алма ағачынын ағ чичәкләри.

Көрүшдүк һәмишә сизин бағчада
Һәр көрүш, нечә җаш бөҗүҗүрәм мән.
Баһар палтар бичди бу мәһәббәтә
Алма ағачынын ағ чичәҗиндән.

Чәмәнләр, чичәкләр, мин әтир сачды
О вахт ки, мән тапдым өзүмү сәндә.
Бизим ешгимиз дә илк чичәк ачды
Алма ағачлары чичәкләнәндә.

1965

КЕЧӘЛӘР

Көйдә җаныр аҗпара
Ишыг дүшүр җоллара.
Бәнзәҗир нағыллара
Бизим улу кечәләр,
Гәлби долу кечәләр.

Сәсләҗиб һаҗлар мәни,
Улдузлу көҗләр мәни,
Јухудан еҗләр мәни.
Бу јухулу кечәләр,
Күл гохулу кечәләр.

Каһ сөнүр, каһ алышыр,
Өз рәнкинә гарышыр,
Бизә нағыл данышыр
Мин дуҗгулу кечәләр,
Гәлби долу кечәләр.

Дан улдузу—пәнчәрә,
Ишыг сачыр һәр јерә.
Кәсә билмир сәһәрә
Кедән җолу кечәләр,
Әсрар долу кечәләр.

1965

ХЭЈАЛЫМ

Будагдан-будаға гонур гуш кими,
Дајанмыр бир јердә бир ан хәјалым.
Һара баш көтүрүб учурсан јенә
Ај мәни өзүмдән алан хәјалым?

Вәтәндән од алыр һәр јанан үрәк,
Вәтәндән дөнәнә ар олсун кәрәк.
Дүнјаны кәзсән дә бир пәрванәтәк,
Вәтәнин башына долан, хәјалым.

Бир китаба дөнүб ачыл, вараглан,
Күчүнү јердән ал, јерә дајаглан.
Гырылмаз телләрлә арзума бағлан,
Өмрә өмүр кими чалан, хәјалым!

1965

УЛДУЗЛАРА САЛАМ

Бабалар „аллаһ“ дејиб
Лал көјләрә вурулду,
Бабаларын нәвәси
Көјләрә һаким олду,

Көјләрин синәсиндә
Инсанын ајаг изи...
Мин һәсрәтлә көзләјир
Көјдә улдузлар бизи.

Бизим сизә, еј улдузлар,
Еј улдузлар,
Сөзүмүз вар...

Инди бизә сирр дејил
Улдузларын чилвәси;
Инсан улдуздан уча,
Зирвәләрин зирвәси...

1966

ДАН УЛДУЗУ

Дан улдузу, сәһәрләр
Саламларсан бизи сән.
Сән күнәшин елчиси,
Сән сәһәрин көзүсэн.

Кечәләрдән кизләниб
Доғулурсан сәһәрләр.
Сән сәһәри кәтириб
Јох олурсан сәһәрләр.

Көјләрин синәсиндә
Сән бир алмаз, бир инчи.
Үмидләрин күлүшү,
Арзуларын севинчи,

Мин-мин улдуз ичиндә
Сән һамыдан башдасан.
Милјон-милјон јашын вар,
Анчаг сәһәр јашдасан!

Март, 1966

ТӘЗӘ БАҢАР НӘТИР

Јенә баһар кәлди, јенә күл ачды,
Сусан лал чешмәләр тәзә дил ачды,
Јарпаглар күнәшә бахыб әл ачды,
Деди, нәғмә кәтир тәзә гушлара.

Севкилим, сән өзүн баһардан көзәл,
Бәзәнсин һүснүнлә бу чәмән, бу чөл,
Баһарын әлиндә илк бәнөвшәм ол,
Тәзә баһар кәтир көһнә баһара.

Кәл, күлүм, көзләјир бизи чөл-чәмән,
Дәрс алаг дағларын дик гамәтиндән.
Бизим ешгимизин тәрәвәтиндән,
Тәзә баһар кәлсин көһнә баһара.

Көһнә ағачлар да ојаныр бир-бир,
Тәзә јарпаглардан ачыр мин чәтир,
Көһнә севкимизә тәзә руһ кәтир,
Тәзә баһар кәлиб көһнә баһара...

Апрел, 1966

Күлэк дөјүр пәнчәрәни, гапыны,
 Лухум гачыб дағлара.
Күлэк гырыр хәҗалымын сапыны,
 Луху һара, мән һара.

Өзүм сакит узанмышам јеримдә,
Хәҗалларым мин будағы силкәләр.
Хәҗал белә иришмәјән дағлара
 Ләпир салды „бәлкәләр“.
Шүбһә нәдир?
 О көрүнмәз көзләрә,
Салар анчаг үрәкләрә
 гара-гара көлкәләр.

Март, 1966

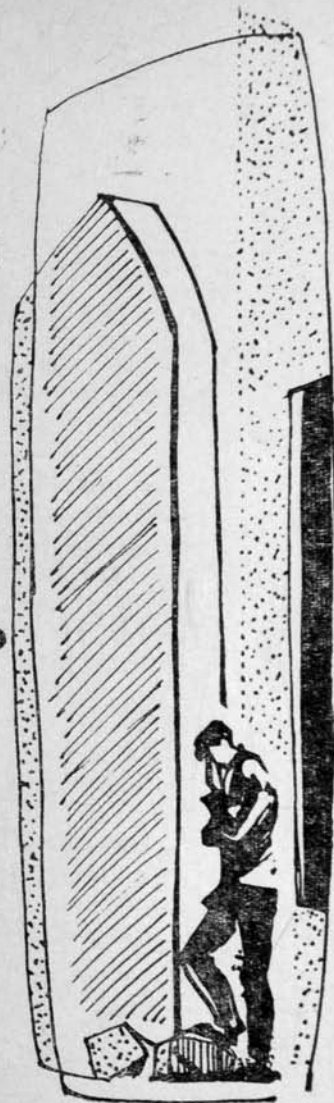
Сән ахшамын гәриблији
Сән сәһәрин дан јерисән.
Көһнә, гәдим бир маһнынын
Унудулмуш сөзләрисән.

Булудларын сәрт көлкәси,
Јерә дүшүр, көјә дүшмүр.
Көздән узаг дүшән арзум,
Бәс көнүлдән нијә дүшмүр?

Чыхмаг олмаз бу сәһрдән
Де чых, көрүм, бу мән, бу сән.
Көнүл дејил сәнсиз көнүл,
Сән көнлүмүн өз көнлүсән.

Ијул, 1966

поемалар

Е'ТИРАФ

ПРОЛОГ

Тохуму көнлүмө дүшдү,
Жашанды.
Жазмаға чагырды „Е'тираф“ мәни.
Көрөн нә дүшүндү, көрөн нә анды,
Охучум көрүнчө бу сәрлөвһәни.

Е'тираф! Бу сөздә үрәк сәсләнәр,
Бу сөз башдан-баша һәгигәт, ишыг.
Е'тираф—чәсарәт, е'тираф—һүнәр,
Е'тираф—тәмизлик, паклыг, учалыг!

Е'тираф едәнин һәр сөзү мин-мин,
Сәһәр күнәшинин илкин нурудур.
Бурда нә рија вар, нә бөһтан, нә кин,
Сөзләр ајдан ары, судан дурудур...
Һәр чылгын нидада чан кизләнибдир,
Сөз, үрәк ганыјла тәмизләнибдир.

Е'тираф—вичданын нәғмәси, неји,
Һәр кәсин өзүндән өч алмасыдыр,
Гәлбин һәм кичилиб, һәм бөјүмәји,
Инсанын алчалыб учалмасыдыр.

Дүнја гәрибәдир даһиләр белә
Һәјат сәһнәсиндә јолуну азмыш.

Эн бөжүк үрөклөр гэлбин дилилэ
Өмрүн сон чагында е'тираф жазмыш.

Үрәјин үрәјә өз итһафыны,
Ајры бир мөтлөбө јозмаг олармы?
Үрәјин сөзүнү, е'тирафыны
Үрөксиз, ду'ғусуз јазмаг олармы?

Дејирәм, нолајды танымајајды
Нә горху, нә дә бир һәдә е'тираф.
Јох!.. Инсан инсаны гэлбән дујајды,
Нә күнаһ олајды, нә дә е'тираф!

Дәрк етмәк һәвәси!.. Үрөкләримиз
Гој хилас олмасын бу дәрди-сәрдән,
Кәлин, шәраб ичиб мәст олмајаг биз,
Мәст олаг мә'налы дүшүнчәләрдән.

Биләк, өз рәнkini һардан алыр ган,
Нечин јатанда да дөјүнүр үрәк.
Чичәјин әтрини биләк тумундан,
Чешмәнин көзүнү сујунда көрәк.

Биләк, һара кедир әмәлләримиз,
Нечин өмрүн јолу дүјүн-дүјүндүр.
Биләк, дүнја үчүн јаранмышыг биз,
Јохса дүнја өзү бизим үчүндүр?!

Нијә, көнүл јахан нәғмәнин, сазын
Јанғысы көрүнүр, көзү көрүнмүр,
Нијә ағлымызын, идракымызын
Әмәли көрүнүр, өзү көрүнмүр?

Биләк, бу дүнјада дүнја јарадан
Өмүрләр дүнјаны нијә тәрк едир?
Көјләри, јерләри дәрк едән инсан
Бәс нијә өзүнү чәтин дәрк едир?

Инсан каһ даш олур, каһ од, каһ да су;
Каһ севинир,
Каһ да пешиман олур.
Бир анын ичиндә каһ сакит гузу,
Каһ да чалхаланан бир үмман олур.

Бир рәнkdә дејилдир инсан фитрәти
Гузујкән гәфләтән о дөнүр ширә.
Бу күчү, һүнәри, бу чәсарәти
Инсан һардан алыр бәс бирдән-бирә?

Торпаға бәнзәјир инсан да бә'зән
Көксүнүн атәши үздән дујулмур—
Чох заман өзүнүн
Ичиндән кечән,
Гызыл дамарындан хәбәри олмур.

Бә'зән бир чичәјин, күлүн ијиндә
Бөјүк бир аләми көрүб дујуруг.
Анчаг гәлбимизин дәринлијиндә
Јатан дујғулардан хәбәримиз јох.

Мә'надан, мөтлөбдән халидир, сөзләр
Ағыздан чыхмајыб сөјләнилмәмиш.
Бизә каинаты көстәрән көзләр
Һәлә өз-өзүнү көрә билмәмиш!
Кәлин, өзүмүзү көрә биләк биз,
Ачылсын китабтәк үрөкләримиз.

Өмүрдөн кетмәсин ан да бош јерә,
Кәлин, тохунмамыш динән сим олаг.
Еһтијач галмасын мәһкәмәләрә
Һәм мүттәһим олаг, һәм һаким олаг.

Үрәкдән кечәни өзкәси билсә
Нә олар?..
Бәс нијә кизли сахланыр?
Әкәр үрәјимиз чиркин дејилсә
Өзкәләр өнүндә нијә бағланыр?

Е'тираф еләјән бир дил јорулмаз,
Данышан дил дејил, чүнки үрәкдир;
Е'тираф! һамыда бу үрәк олмаз,
Е'тираф—өзүнү көрмәк демәкдир!..

І ФӘСИЛ

Бу күн көнүл ачан бир тәнтәнә вар
Шәһәр клубунда ахшамдан бәри.
Јубилеј кечәсидир... Сонсуз алгышлар...
Титрәјир салонун пәнчәрәләри...

Баш учда әјләшиб һәким Чаһанкир;
Сағында, солунда достлар, танышлар.
Истәјән сөз алып данышыр бир-бир,
Зилләниб һәкимә бүтүн бахышлар.

Бүтүн бу бахышлаа санки бу ара
„Елин хидмәтиндә белә дур“—дејир,
Бүтүн бу бахышлар, о ағ сачлара,
О солгун чөһрәјә тәшәккүр дејир.

Өмрә өмүр гатыб илләрдән бәри,
Өлүмүн бағрына о, мин дағ вуруб.
Онун о шәфалы, хырда әлләри,
Гуру ағачлара чох чалаг вуруб.

Нечә мин һәјатын, өмрүн сонундан,
О, һәмән әлләрлә позуб нөгтәни.
Еј ағ сачлы һәким, еј көзәл инсан,
Инди алгышласын гој әлләр сәни.

Залы титрәтдикчә алгыш сәсләри
Утаныр, сыхылыр һәким, јериндә
Нәсә фикирлидир... Бајагдан бәри
Бир аләм чанланыр нәзәрләриндә.

—Отуз ил онунла һәмкарыг—дејә
Ағ сачлы бир һәким галхыр күрсүјә—
—Јахшы таныјырам Чаһанкири мән,
Хошланмаз һеч заман, о мәдһләрдән.

Она фикир верин, данышдыгча биз
Тәр төкүр, сыхылыр, утаныр һәр ан.
Һәлә тәләбәјкән мәчлисләримиз
Тә'рифсиз кечәрди о олан заман.

Тост дејә билмәздик онун шә'нинә
О саат мәтләби дәјишдирәрди.
Јаманлыг етмәзди о дүшмәнинә
Һамыја биринчи салам верәрди...

Садә јашамышдыр өмрү бојунча
Онун зинәтидир өз әмәлләри
Зәһмәти һәр шејдән о тутуб уча
Чәрраһ бычағыны тутандан бәри.

Бу күн бу фүрсәти вермәйиб әлдән,
Көнлүм истәјәни дејәчәјәм мән.
Салонда гәһгәһә, салонда алгыш
Чәрраһын гашлары јенә чатылмыш.

Башыны тәрпәдир астача һәрдән,
Дејән бу сон нитгә дөзмәјир артыг.
Курлајан сүрәкли гәһгәһәләрдән
Онун додағы да гачмыр азачыг.

Нәсә нараһатдыр... Бајагдан бәри,
Ејнәјин алтындан онун көзләри,
Дикилмиш солдакы габаг чәркәјә—
Дүшүнүр: „Бу одур, өзүдүр“—дејә.

„Бәлкә јанылырам... Дәјишир инсан...
Ијирми ил кечиб ахы о вахтдан...
Бәли, о өзүдүр бајагдан бәри,
Онун да көзләри көзләримдәдир.
Бу күн јад еләјиб өтән илләри
Бәс бура кәлмәкдә гәрәзи нәдир?...
Бәлкә дә...

Ичиндә гырылыр сәси.
„Көр нечә тутгундур онун чөһрәси...
Баһадыр, Баһадыр!... Бу күн өнүмдә
О адам дејилсән, сән дүзәлмисән.
Ијирми илдән сонра јубилеј күнүмдә
Биләјдим сән бура нијә кәлмисән?

*Кечән күнләrimi јад еләдикчә,
Дурур көзләримдә бир о, бир дә сән;
Чамаат шә'нимә тә'риф дедикчә
Јәгин ки, ичиндә мәнә күлүрсән.

О күндән чәкмишәм кизли-кизли аһ...
Билмирәм синәмдә алышан нәдир...
Күнаһда дејилдир ән бөјүк күнаһ,
Ону адамлардан кизләтмәкдәдир.

Бир тәгсир үстүндә сәни өзкәси,
Данлајыб сөјәрсә јүнкүлләшәрсән;
Кимсә билмәјәндә, вичданын сәси
Раһат бурахмајыр сәни һәшрәчән.

Өзкәнин данлағы хошдур мин кәрә
Вичдан данлағындан, өз данлағындан.
Хошбәхтдир ујмајыб өзкә сәсләрә
Вичданын сәсини динләјән инсан...“

Залы титрәтдикчә алгыш сәсләри.
Утаныр,
Сыхылыр һәким јериндә,
О чох нараһатдыр,
Бајагдан бәри
Өтәнләр чанланыр нәзәрләриндә:

И Ф Ә С И Л

Баһадыр илкијди Рүстәм кишинин
Гамәтдә, чүссәдә санки өзүјдү.
Ушаг, гајғыларла бәсләнди мин-мин
О, бөјүк күлфәтин ики көзүјдү.

Бу илкин мејвәни бирчә јашындан.
Гоһум да, гардаш да чох әзизләди.
Бығ јери тәзәчә тәрләјән заман
Рүстәм Баһадыра „гардашым“—деди.

Он дөрдчө жашында бир ушаг икән,
Башга дујгуларла чошуб чағлады.
Дэбли костјум кејди о—„үч-мин үчдән“*
Голуна гызылдан саат бағлады.

Танынды маһалда он беш жашындан,
Баһадырын ады дилләрде кэзди.
„Көзүм дәјәр“—дејә ата чох заман
Оғлунун далынча баха билмэзди.

Елә билирди ки, атасы шәксиз
Маһалда оғлуну һамы чох сеvir.
Һәрдән арвадына дејәрди:—Ај гыз,
Ушағын башына үзәррик чевир,

Беш чаһыл ичиндә чәкилли ады,
Өтдү атасыны бојда Баһадыр;
Ат сүрдү, күләшди, мејдан сулады
Шәнликдә Баһадыр, тојда Баһадыр,

Бахыб көркәминә о, күнү-күндән,
Өзүнә күвәнир, ловғаланырды;
Јоллара сығмырды тәкәббүрүндән.
Өзүнү һамыдан үстүн санырды.

Һәлә „дава-дава“ ојнајанда да
О, „башчы“ оларды һәмишә анчаг.
„Мән кимдән“..., „Мән кимдән“... демәзди әсла,
„Ким мәндән...“ дејәрди бу чылғын ушаг.

Даим нараһатды, һәлә ушагкән
Онун үрәјиндән нәләр кечирди.

* Чох гијмәтли јун парча.

О өзү-өзүнә һәлә чох еркән
„Рүтбәм олмалыдыр“—дејә сөз верди.

Орта тәһсилини битирән кими,
Һүгүг шө'бәсинә верди имтаһан.
Һәмән јај сарсылды, о силкәләнди,
Рүстәмин гәфләтән тутулмасындан.

Анбар мүдиријди колхозда Рүстәм
Наразы дејилди күзәранындан.
Шүкр едиб худаја дејәрди; һәрдәм,
Кәрәк гул олмаја нәфсинә инсан.
Еллијин малына кәм бахмазды о;
Кимсәни анбара бурахмазды о.

Савадсыз олса да Рүстәм бүсбүтүн
Анчаг е'тибарлы јаддашы варды.
Кәлир-чыхарыны анбарын һәр күн,
О, сүр тәсбәһилә һесаблајарды.

Дүнјанын малында јохду һеч көзү,
Өзү дә дүзкүндү, сөзү дә дүзкүн.
Анчаг садәләвһдү...
Сәдрин бир сөзү
Мүгәддәс ганунду Рүстәм кишијчүн...

О, бир күн сәдринин көстәришилә
Биринә ики тон тахыл бурахды...
Дүшдү бу әһвалат ағыза, дилә...
Имзасыз кағызлар һәр јана ахды...

Анбардан чатмајан о ики тончун,
Ондан гәбз истәди лап сәдрин өзү.
Нә гәбз? Нә сәнәд?

Мәжәр онунчүн
Ганун дежилдими сәдрин бир сөзү?

Сәдр өз сөзүнү кери көтүрдү.
Бәс сөз, бәс е'тибар нарада галды?
Нәрә өз атыны бир јана сүрдү,
Рүстәм ики тонла арада галды.

Киши анд да ичди, инанмадылар.
Кағыз истәдиләр ондан, бир кағыз.
„Үз нечә дөнәрмиш...
Бәс намус, бәс ар?
Инсан да бу гәдәр олармы гансыз?

Е'тибар, сәдагәт нә күнә галды?..“
Дејә чох дүшүндү, дашынды Рүстәм.
Бүтүн тәлашлары өзүнә галды,
Дост-дүшмән ичиндә чох сынды Рүстәм.

Рүстәм билмәди ки, дүзүлүб чин-чин,
Сөjlәнир һаваја мәкәр азмы сөз?
Јалһыз өз нәфсијлә јашајан кәсин
Өзү алчаланда алчалмазмы сөз?

Рүстәм билмәди ки, надан јанында
Ағыла нә һачәт, көзә нә һачәт.
Нәјатын долашыг бурулғанында
Кағызлар вар икән, сөзә нә һачәт.

Истинтаг гуртарды, диван гурулду,
Јејән ким, тәләјә дүшән ким олду.
Ачылды, төкүлдү дүр дә дүјүн дә.
Јыхыб тапдадылар,
Һагг әзилмәди.

Сөзүнү данаилар һаггын өнүндә
Өзүнү кизләдиб дана билмәди.

Сағ јанда прокурор, сол јанда вәкил,
Һаким ишә бахыр...
Лал кәсилиб зал.
Рүстәм елә бил ки, о Рүстәм дејил,
Сәрчәјә дөнүбдүр о гоча гартал.

Дили топуг чалыр, динир биртәһәр,
Сөзү каһ чејнәјир, сөзү каһ удур.
Икид атасыны бу вахта гәдәр
Белә көрмәмишди һәлә Баһадыр.

Һаким үстүнә дә ғышғырыр һәрдән
Рүстәмин горхудан әсир дизләри.
Кишини бу һалда көрүнчә бирдән,
Оғлунун гәһәрдән долду көзләри.

Һәлә истәди ки, галхыб јериндән,
Һакимин үстүнә чума, дајанды.
Рүстәмин рәһм уман нәзәрләриндән,
Чанына од дүшдү, јандыгча, јанды...

Гырылды ичиндә гәлбинин сәси,
Ахды јанағына көз јашы дән-дән.
Вәкилин һәр сөзү, һәр ибарәси
Бир тикан чыхарыр онун гәлбиндән.

Вәкилин тутарлы дәлилләрини,
Ешидиб аз галыр галхыб әл вура.
Ипәк јајлығыјла силиб тәрини,
Каһ һакимә бахыр, каһ прокурора.

Јенидән сөз алып прокурор Ејваз,
Од-алов төкүлүр онун дилиндән.
Дејир:—Чинајәтә көз јуммаг олмаз,
Чәза истәјирәм она, чәза мән!

Әли олмасајды бурда Рүстәмин
Нијә көз јумурду бәс јејәнләрә?
Она да бығ јағы дүшүбдүр јәгин,
Јохса, о сусмазды ахы бош јерә.

Әкәр јемәјибсә о вахтдан бәри,
Евиндән тапылан он пуд дән хардан?
Оғлунун күндә бир кејиндикләри,
Мејдан суладығы о көһлән хардан?

Сахлаја билмәди бурда өзүнү
Баһадыр јериндән ғышгырды:—Алчаг!
Прокурор јарымчыг кәсиб сөзүнү
Архаја бојланды.
—Сән бир буна бах!
Иланын баласы, илан олачаг!

Анбарын кәлири гудурдуб сәни,
Инди билдирәрик сәнә һәддини.
Дөвләтин һөкмүдүр мәним бу нитгим
Бурда сән нәчисән?
Ушағын бири!
Мән тәләб едирәм, мөһтәрәм һаким,
Чәзасыз галмасын онун тәһгири.

Һаким залы сүзүб ајаға галхды,
Гапыда дајанан милисә бахды.
Милис ишарәни анлады дәрһал,
Тутуб Баһадырын голундан еһмал

Истәди астача чыхара залдан,
Тәклиф Баһадыры чыхартды һалдан.
О деди, бу деди...
Јалварды Рүстәм,
Сахлајыб өзүнү Баһадыр бу дәм
Деди:—Мән чыхырам, зора нә һачәт,
Биз дә танынарыг кәләр бир мәгам,
Анчаг Ејваз киши, атама лә'нәт
Әкәр бу һајыфы мән сәндә гојсам!

Һаким гәзәбләнди,
Чыхды Баһадыр,
Үзүндән-көзүндән од-алов јағыр!
Чәк-чевир узанды,
Ахыр мәһкәмә
Ики ил иш кәсди гоча Рүстәмә.

Сынды, Баһадырын вүғары сынды,
Танышдан кизләнди, достдан јајынды.
Кечә дә, күндүз дә олмады раһәт,
О, бир күн Бакыја кәлди нәһајәт.
Али мәһкәмәјә әризә верди.
Әдаләт наминә иши битирди.
Тәзәдән бахдылар бурда һәр шејә
Шәрти иш кәсдиләр Рүстәм кишијә.

III ФӘСИЛ

Беш дәфә дәјишди чөлләрин дону,
Баһадыр битирди дарүлфүнуну.
О, мүстәнтиг кәлди рајонларына,
Чамаат һөрмәтлә јанашды она.

Јенә баш галдырды көһнә тәкәббүр,
 Кејинди-кечинди күндә чүрбәчүр.
 О шишди фәрәһдән, гүрурдан јенә,
 Бир аја сығмады өз дәрисинә.
 Өзүнү аллаһы санды бу јерин.
 Саламы бир гәдәр ләнк верәнләрин
 Вурду синәсинә дағы дағ үстә.
 Һәр күн мәчлис ачды бир булаг үстә;
 Һәр күн бир „афәтә“ көз-гаш атды о,
 Мәнсәбин күчүнә ат ојнатды о.

Елә ки прокурор гојдулар ону,
 Гудурду, даһа да азды јолуну.
 Наразы галмады бир ан өзүндән
 Баһадыр рајона кәлдији күндән
 Гојду гаршысына бир мәгсәд анчаг,
 О көһнә һајыфы Ејваздан алмаг!..

Ејваз гочалмышды, дүшмүшдү әлдән,
 Прокурор дејилди о, кечән илдән.
 Өтән илләрини салдыгча јада
 Өзү дә дүшүрдү өз нәзәриндән.
 Чешид базасында мүдүр олса да
 О, ишә чыхмырды күнләрлә бә'зән.
 Үрәк ағрысындан кәлмишди зара,
 Евдә гол чәкирди кәлир-чыхара.
 Анбардар севинәр, әл-гол ачарды,
 Мүдир хәстәләниб евдә јатанда.
 Чиркин әмәлләрә мин јол ачарды
 Бирчә сыфыр илә о, бирчә анда.

Баһадыр рајона кәләндән бәри,
 Ејвазын бахдығы көһнә ишләри,
 Төкүб габағына јохлады бир-бир

Јох!.. Фајда вермәди анчаг бу тәдбир,
 Һирсиндән башына дүнја дар олду,
 Једији-ичдији зәһримар олду,
 Ачды өз башына өзү мин ојун,
 Дүшүндү-дашынды,
 Кағызлар онун
 Су сәпә билмәди јанан гәлбинә,
 Анчаг инадындан дөнмәди јенә.
 Маһалда чохуна о, гују газды,
 Олмады һәддини билдирән она.
 Имзасыз, бир кизли мәктуб да јазды.
 Көндәрди почт илә өз үнванына.
 Дәстәвуз еләјиб буну әлиндә,
 Базаны јохлатды о, бирчә күндә.
 Барама аз кәлди өз гәдәриндән,
 Баһадыр мөһкәмчә тутду бу јердән.
 Ејваз анламады бу нечә ишди,
 О ки, бир хәјанәт еләмәмишди.
 Лап јеринә дүшдү дејәсән гисас.
 Итирди өзүнү горхудан Ејваз.

Билди, Баһадырын фикрини билди,
 Кишинин јухусу әршә чәкилди.
 Јаман һала дүшдү дәрлдән-фикирдән,
 Хәстәлик күч кәлди кишијә бирдән.

Кимсә бәд ајагда кәлмәди һаја,
 Ахыр Ејваз дүшдү хәстәханаја.
 Баһадыр рајона салды бир аваз:
 „Вуруб хәстәлијә өзүнү Ејваз.
 Базаны јејирмиш...“
 Буна рајонда
 Инанан да олду, инанмајан да...

Иши тез ахыра јетирмәк үчүн
 Баһадыр зәнк чалды һәкимә бир күн:
 „Јаланчы хәстәни бурахын“ дејә.
 Јаман гәзәбләнди бу зәвзәклијә
 Баш һәким Чаһанкир чыхды өзүндән:
 —Јолдаш прокурор, утан сөзүндән,—
 Дејә о, дәстәји асды јеринә;
 Баһадыр сәһәри зәнк чалды јенә.
 Деди:—Баш апарма, јолдаш Чаһанкир,
 Сәндәки бу гүрүр, бу әда нәдир?
 Ганунун һөкмүнү јада сал бары,
 Оғрунү нә јаман әзизләјирсән.
 Базаны дағыдан чинајәткары
 Ганадын алтында нә кизләјирсән?
 Чаһанкир һирсләнди, деди:—Бир кәрә
 Кәлин нөгтә гојун бу һәдәләрә!
 Мүгәссир олса да бу ишдә Ејваз
 Ону бу һалында бурахмаг олмаз.
 Әкәр тәрпәнәрсә бир аз јериндән
 Киши өлә биләр.
 —Әмәлләриндән
 Горхуб кизләнибдир.
 —Инсафын олсун!
 —Мәнимчүн һәр шејдир әдаләт, ганун!
 —Бәс инсан? Бәс онун һәјаты?
 —Јетәр!
 Мәнә кәрәк дејил бу әфсанәләр.
 Ону бурахыңыз хәстәханадан.
 —Бу мүмкүн дејилдир, јох, јох, һеч заман!
 —Ганунун һөкмүнә зидд кетмәјин сиз,
 —Дејән әмр етмәјә өјрәнмишсиниз?
 Унутма, бизим дә ганунумуз вар.
 —О һансы ганундур?
 —Ганун-гајдалар

Инсана хидмәтчин јараныб анчаг.
 Инсанын тәлеји дејил ојунчаг!
 —Јахшы һеч ејби јох, бахарыг,—дејә
 Баһадыр инди дә кечди һәдәјә.
 һәким мөһкәм дурду,
 О карыхмады!
 һәдә-горхудан да бир шеј чыхмады.
 Прокурор гәзәблә асды дәстәји.
 Деди:—Даш гајаја раст кәлиб дејән!
 Көтүр-гој еләди бир дә һәр шеји,
 һәлә утанды да ачизлијиндән...

„Нечә? Мән прокурор, ади һәкимлә
 Бачара билмәјим?
 Бу нә демәкдир?
 Ешидән нә дејәр? Бу нәдир, һәлә
 Чамаат архамча күлүшәчәкдир...
 Биринчи дүшмәни сусдурмамыш мән
 Газандым өзүмә икинчи дүшмән?...“

Көзләри өнүндә ојнады шимшәк,
 Ејваз јалан олду, Чаһанкир керчәк...
 Күндә өз-өзүнә мин һөкм верди,
 Анчаг гулаглара чатмады сәси.
 Чаван прокурора ағыр кәлирди
 Сөзүнүн, әмринин јерә дүшмәси.

Бир һәфтә көзләди,
 Нәһәјәт бир күн
 Өзү дуруб кәлди истинтаг үчүн.
 Чаһанкир јох иди хәстәханада,
 Јетишә билмәди һеч кәс имдада.
 Бачылар чох деди, о ешитмәди,
 —Мәни палатаја апарын,—деди.

Ејваз ону көрүб галхды јериндән.

—Салам.

Көкс өтүрдү киши дәриндән.

—Салам!

„Аһ, бу мәнә салам да верди.

Бу салам салама бәнзәмәјирди.

Көр о нә күндәдир, көр мән нә күндә,

Бу салам гәләбә, бу салам зәфәр.

Бу салам мәглубун башы үстүндә

Галибин дедији рәчәзә* бәнзәр.

Јохса... заман өзү бу һөкмү вермиш,

Мәнимки дејәсән бура гәдәрмиш...”

Дүшдү әл-ајаға бачылар һәмән,

Бири баш һәкимә зәнк чалды дәрһал.

Суаллар ағырды бири-бириндән,

Кишинин үстүнә јағды далбадал.

Јаман гәзәбләнди бу суаллара

Ејваз әсди, чошду, чыхды өзүндән.

Деди:—Ејваз һара, оғурлуг һара,

Гисмәтә шүкр едиб јашамышам мән.

Зәһәр ичирмәјиб һәјат, аз мәнә

Јахдығын гараса јапышмаз мәнә

—Онда һара јазаг бу сәккиз тону,

Базанын мүдири сәнсэн, јохса мән?

Әсил мүгәссирин ким олдуғуну

Баһадыр билмишди биринчи күндән.

О, јахшы билирди, кәләк һардадыр

Дүјүмүн ачары анбардардадыр,

* Кечмишдә мәғлуб олмуш гәһрәманын башы үстүндә галибин сөјләдији нитг, һәрбә-зәрбә.

Анчаг онунла ки, иши јох онун.
О јахшы билир ки, бу сәккиз тонун
Ады вар, өзү јох... Һавадыр јалныз.
Алынан, сатылан кағыздыр, кағыз,
Ејвазын бәдәни тир-тир әсирди,
Бу заман Чаһанкир ичәри кирди.

Һамы өз јериндә дурухду бир ан,
Чаһанкир саламсыз тутуб голундан
Чәкди Баһадыры дәһлизә бирбаш
Јалныз буну деди:—Кединиз, јолдаш!

Баһадыр динмәзчә чыхды гапыдан,
Бу дәм архасынча гызлар күлүшдү.
Мәһкәмә залында онун бир заман
Тәһгир олундуғу јадына дүшдү.

Бу күлүш, јаманча дәјди һәдәфә,
Дала да бахмады о, һиккәсиндән.
Дүшүндү: „Бунунла икинчи дәфә,
Тәкәббүр учундан говулурам мән.“
„Бу нәдир?“

Өзүндән хәлвәти сорду.

„Онда Ејваз,

Инди һәким говурду.

Бу нәдир?

Јенә дә мән һагсыз олдум,

Кимләрин өнүндә лаға гојулдум?!

Мәни русвај етди кәдәнин бири.
Һеч киши дәјиләм, о Чаһанкири
Өнүмдә гул кими диз чөкдүрмәсәм,
Өләрәм, бу күнү әјәр көрмәсәм...”

Рәгибин күчүнә бәләд олмамыш,
Өзү дә бәјәнди ичдији анды.
Биринчи гисасы һәлә алмамыш,
Икинчи гисасла алышды, јанды.

О күнүн ахшамы хәстә Ејвазын,
Гәфил үрәјинин санчысы тутду.
Елә күч кәлди ки, она ағрылар
Күнүзкү дәрдини тамам унутду.

Елә бил гәфләтән атдылар ода,
Гыврылды јериндә о, илан кими.
Үрәјиндән тутан бу ағрыны да
Күнүзкү сарсынты кәтирмәдими?

Ијнәләр вурулду һәр ахшам-сәһәр,
Һәким бурахмады,
Таныш билишләр,
Кәлсә дә јанына дәстәбәдәстә.
Јатды дүз ики ај архасы үстә...

Тәрпәнә билмәди Ејваз јериндән,
Һәкимләр доланды онун башына.
Һәјаты јатагда дујду дәриндән,
Һәр шеј ајры чүрә көрүндү она.

Инсан гәрибәдир,
Саламат икән
Гоһум да, гарлаш да јада дүшмәјир.
Елә ки, јатаға дүшдү гәфләтән,
„Филанкәс јаныма кәлмәди...“—дејир.

Јатагда үрәк дә көврәлир јаман,
Һамыдан инчијир, һамыдан умур.

„Зәһримар“ дедији адамларындан
Инди гајғы умур, инди „чан“ умур.

Бурда јада дүшүр јахын, узаг да,
Һәр кичик нөгтәдә бир чаһан көрүр.
Бу нијә беләдир?... Адам јатагда
Һәјаты, өлүмү јахындан көрүр...

О бурда јүз иллик бир өмрү кечди.
Һәјат нә? Өлүм нә?
Дүшүнмәмишди
О, өмрү бојунча һәлә бу һагда.
Дәрк етди:
Инсана, демә, јатагда
Өлүм көз бәрәлдиб јахындан бахыр,
Бир чанын ичиндән нечә чан бахыр.

Иттиһам нитгини охујан анда
Ејваз да чох „мәнәм, мәнәм“,—демишди.
Өмүрдән илләри кәсиб атанда
Бәс нијә бунлары дүшүнмәмишди?
Инди јада дүшүр јахын, узаг да,
О, кичик дамлада бир үмман көрүр.
Бу нијә беләдир?
Адам јатагда.
Һәјаты, өлүмү, јахындан көрүр.
Дүшүнсәк бунун да өз мә'насы вар.
Ахырда бирләшир гара да, ағ да
Гајдасы будур ки:
Ахы адамлар
Доғулур јатагда, өлүр јатагда.
Фикрин вараглары ачылыр гат-гат,
Јухуда күл ачыр чох вахт арзулар:

Јатагда бирләшир өлүмлө һәјат,
Јатмағын өзү дә өлүмә охшар.

Көзләди Баһадыр бир нечә һәфтә,
Иши дајандырды,
Чыхмады Ејваз.

О јахшы билирди иши бу гәдәр
Чәк-чевирә салыб узатмаг олмаз.
Әсил мүгәссири биләнләр дә вар.
Шајәләр кәзирди:

Куја анбардар

Чохдан сөвдәләшиб прокурорла.
Белә дејилдирсә, бәс нијә зорла
Ејвазын үстүнә јыхылыр күнаһ,
Бу ишә бир дөфә вурулмур күтаһ!
Шајәләр бөјүдү, һәддини ашды.

Ағызда долашды, дилдә долашды.
Рајонда сөјләнди нәләр, аһ нәләр,
Шајәләр, шајәләр, јалан шајәләр,
Һәгигәт кәтирди ағ јаланлара.

Јалан да јаланы чәкирмиш дара.

Баһадыр сарсылды,

Јанды, јахылды.

Әдаләт наминә, ишә бахылды.

Баһадырын әли үзүлдү јаман
Алмаг истәдији илк интигамдан.
Биринчи сојуду, икинчи јанды,
Өзүнү өзүнә о борчлу санды.
Елә бил сојунду көһнә либасы,
Өлдүрдү гәлбиндә гисас гисасы.
Күн-күндән гәлбини кин једи гурдтәк,
Ејваз јалан олду, Чаһанкир керчәк.

Әзаб чәкди Чаһанкир, о сарсылды бүсбүтүн,
Баһадыры гован күн...

Јазығы кәлди она.

О ки разы дејилди онун алчалмасына,
—Мәнлијини танымыр „мәнәм, мәнәм“

дејәнләр,

Чох уча олдуғуну көстәрмәк истәјәнләр
Даим белә алчалыр.

Өзүнү үстүн тутан, һамыдан далда галыр...

О гызды прокурорун һагсыз һүчумларына
Инсана зүлм ејләмәк

Нечә сығышыр онун,

Намусуна, арына?

Һајыф алыр јохса о?..

Хәстә бир гочаданмы?

Ахы онда нә галыб?

Интигам!.. Јә'ни инсан бу гәдәрми алчалыб?

Өзкәсинин чәкдији әзабдан, изтирабдан

Нечә зөвг алыр инсан?

Мәнимчүн бу дүнјада

Инсан әзабларына

Бахмаг гәдәр әзаб јох.

Баһадырын ганы бәс нијә бу гәдәр сојуг?

Рәјасәт учан гушу көјдән јерә ендирәр...

Рәјасәт гәлби даша, ганы буза дөндәрәр...

Мәнсәб ешги онун да көзләрини кор етмиш,

Гулағыны кар етмиш,

О ешитмир, о көрмүр,

О, Ејвазын өзүндән бәс нијә дәрс көтүрмүр?

Ејваз өзү дә бә'зән, һаглыны инчидәрди,

Чох заман сол кедәрди.

Бир вахт ганун адына чохларыны әзди о,

Һәјатын ганунуну анчаг дүшүнмәзди о,

Бәс ахыры нә олду?

Агибәти будур, бу!
Рәјасәт пәрдәсини бир ан атыб көзүндән,
Нијә, нијә Баһадыр

Дәрс көтүрә билмәјир
Бу Ејвазын өзүндән?
Чавандыр, чох чавандыр,
Һәлә һөкмү рәвандыр
Гулаг аса билмәјир

О, үрәјин сәсинә,
Күвәнир рүтбәсинә,
Инсанлыға дејил о, вәзифәјә чан атмыш,
Анчаг...

О билмәјир ки,
Рүтбәни дә, чини дә
Инсан өзү јаратмыш..."

■
Һәмән күн Чаһанкир хәстәханадан
Чыхыб дүз Әлјарын кәлди евинә.
Хәјалы пәришан, һалы пәришан
Сөјләди: —Бир јахшы маһны чал мәнә.

Әлјар скрипка мүәллимијди
Кечән ил кәлибдир о, бу рајона.
Чох һәссас, чох јуха үрәји варды,
Гәлбән бағланмышды Чаһанкир она.

Ијирми беш јашлы бу чаван оғлан,
Тәпәдән-дырнаға нәғмәјди анчаг.
Елә бил ахырды бахышларындан
Мусиги нотлары һеј вараг-вараг...

Маһны сәсләријлә о учалырды,
Нәғмәјди дәвләти дүнја варындан.
Онун дујғулары ганад алырды
Шубертин, Шуманын дујғуларындан.

О чалдығы заман јашајыр анчаг,
Севир бу һәјаты, сефир инсаны.
Гышда да күл ачыр бу гара торпаг,
Тапылыр һәр дәрдин илкин дәрманы.

О, једди пәрдәјә көнлүнү верди,
Јашатды сәсләри үрәкдә, чанда.
Бу сирли һәјаты дәрк еләјирди
О, јалныз „Do“ илә „Si“ арасында,

Једди сәс онунчүн дүнја өзүјдү—
Онун һәм кечәси, һәм күндүзүјдү,
Һәјатын одуна о јана-јана
Сәсләрин көзүјлә бахыр чаһана.

Бәли, Әлјар үчүн көјү, јери дә
Сәсләр јаратмышдыр, анчаг једди сәс!
Һәјатын гәми дә, фәрәһләри дә
Сәсләрдән кәнарда јашаја билмәз.

Тәмиз һиссләрлә јашадығындан
Үрәкдән сефирди Чаһанкир ону.
Бә'зән саатларла ајрылмаз ондан,
Динләрди достунун маһныларыны.

Нәғмә чалындыгча Чаһанкир сусар,
Даларды сәсләрин ше'ријјәтинә.
Һејран кәсиләрди о тәкрат-тәкрат
Инсан дујғусунун гүдсијјәтинә.

Дејерди:—Нә дејәк сәнәткарлара
Нә пак дујғуларла јашамыш онлар,
Көр һара галдырыр бизи, көр һара,
Телләрдән сүзүлән аһлар, аманлар.

Әлјар Чаһанкири гәмли көрүнчә
Көтүрдү әлиһә скрипканы.
Телләр инилдәди һеј инчә-инчә,
Хәјаллар долашды бүтүн дүнјаны.

Сонсуз арзуларла јашајыр инсан,
Һәр нәфәс дүнјадан бир дүнја диләр.
Арзунун заманла тоггушмасындан
Јаранмыш симдәки бу инилтиләр.

Фикир вер симдәки о нәфәсләрә!—
Әридәр шахтаны, әридәр гары.
Сәнәткар гәлбиндә дөнүр сәсләрә
Инсанын мә'нәви изтираблары.

Доғрудан хошбәхтдир сәнәткар олан,
Дујғулар селиндә чағлајыр һәр ан.
Төкүр кағызлара дәрдини бир-бир,
Гәлбиндән кечәнләр гәлбини дешмир.

Гәлбә јанғы салан хош тәрәнәләр
Бармағын алтында гузутәк мәләр.
Бизи јашамаға чағырыр һәмән—
Һәр бәми, һәр зили көнүл сәсидир.
Бу маһны киминдир, киминдир көрән?
Бәлкә дә Әлјарын өз нәғмәсидир?!

Маһны инилдәјир, һәким динләјир,
Бу чансыз сәсләрә көнүл баш әјир.

Маһны нурландырыр өмүр јолуну,
Һәјатын фөвгүнә галдырыр ону.

Дејир: уч, ганадлан, даим ганадлан!
Хошбәхтдир маһныјла өмүр сүрәнләр.
Сәни горхутмасын, сәни һеч заман
Һәјатын дибиндә бал сүмүрәнләр.
Анлајыб јашамағ демә, чәтиндир,
Дејир:—Сон тәнтәнә һәгигәтиндир!
Хырда дујғулардан узағ ол, узағ,
Бөјүк дујғуларла јаша, кичилмә.
Һәр шејин сонун вар... һәјата дүз бах,
Кечәни, зүлмәти әбәди билмә!

IV ФӘСИЛ

Баһадырса о күндән
Интигам алмағ үчүн
Фүрсәт, мәгам көзләди.
Һәр јердә Чаһанкири
Көлкә кими изләди.
Хәстәләри товлајыб
Рүшвәт көндәрди, рүшвәт
Чаһанкирин евинә.
Бир шеј чыхмады јенә.
Рүшвәтләр кери дөндү,
Прокурор Баһадыр
Кечә-күндүз дүшүндү.
Әл атды, мин һијләјә,
Әл атды јүз тәдбирә.
Әли һавада галды,
Илишмәди бир јерә

О, чэрраһ Чаһанкирин
 Полад ирадәсини
 Бир ан гыра билмәди.
 Долашдыра билмәди,
 Долашдыра билмәди.
 Дә'ф олунду...
 Чанавар гәзәбләнди даһа да,
 Ов әлинә кечмәди,
 Мырылданды каһада
 Үч ај кечди...
 Нәһајәт фырылдаглар һижләләр
 Көрдү һәдәрди, һәдәр.
 Көрдү һәким Чаһанкир
 Дүзлүјү, паклыгыла
 Мәғлуб едибдир ону.
 Әјри мәһв едә билмәз
 һәгигәти, доғруну...
 Прокурор өзүнү
 Салды јаман дүјүнә,
 Гәзәбләнди инди дә
 һәкимин дүзлүјүнә.
 Раһат ола билмәјир
 О нә күндүз, нә кечә,
 Үрәјини гурд јејир
 Прокурорун кизличә.
 Күндүз тутдуғу ишләр
 Кечә илана дөнүр,
 Јатағында сүрүнүр.
 Ону чалыр кизличә
 Ган гаралыр кизличә,
 Јума билмир көзүнү,
 Јата билмир кечәләр,
 Долашыр бәдәниндә
 Гәрибә вичвичәләр.

О, јаса, тоја кетди,
 Һәр јердә Чаһанкирин
 Тә'рифини ешитди.
 Гәзәбләнди—
 Һәкимин үнванына дејилән
 Ширин-ширин сөзләрә
 Гәзәбләнди јүз кәрә!
 Баш тутмады кәләкләр
 О, үмидсиз галынча
 Налајиг сөзләр деди
 Чаһанкирин далынча:
 —Таныјырам,—деди,—мән
 Ону тәләбәликдән.
 Јаман садәләвһсүнүз,
 Јаныр сизә үрәјим.
 Гузу чилдинә кирмиш
 Чанавардыр о һәким,
 Онун иблис ганы вар;
 Јахшы демиш аталар:
 „Бу дүнјада адамын
 Горх јерә баханындан,
 Сујун лал аханындан“.
 Бу лајигсиз сөзләрә
 Гәзәбләнди бир нәфәр
 Деди:—Өз көзләриндә
 Тири сечә билмәјән
 Јад көзүндә түк сечәр.
 Сәс вердиләр бу сәсә,
 Һарај дүшдү мәчлисә.
 Баһадыр тәкләнсә дә
 Дөнмәди инадындан,
 Анчаг алдығы дәрси
 О чыхара билмәди
 Өмрү боју јадындан.

Бир күн тој мәчлисиди,
 Чалан ким, чағыран ким,
 Хәстәси олдуғундан
 Бир аз кеч кәлди һәким,
 О, ичәри кирәндә
 һамы галхды бир анда,
 Һәкимә јер вердиләр
 Лап мәчлисин башында,
 Јанды јенә гәзәбдән
 Баһадырын көзләри,
 Ону көзләјирдиләр
 Демә бајагдан бәри.
 Бир ағыздан һәкими
 Масабәји сечдиләр
 Илк гәдәһи галдырыб
 Сағлығына ичдиләр.
 Прокурор тутулду:
 „Јох, бу даһа ағ олду...
 Онлар гәсдән һәкими
 Белә әзизләјирләр,
 Бәли, бәли, гој мәнә
 Ачыг олсун дејирләр...“
 Дејә мәчлис гызмамыш
 Чыхыб кетди,
 О, јенә
 Бир дүнја гәм апарды
 Мәчлисдән евләринә.
 „Ахы, мәним өнүмдә
 Анламырам о, кимдир?
 Мән һөкм саһибјәм,
 о, ади бир һәкимдир.
 Иш һөрмәгә кәләндә

Анламырам, бәс нәдән
 Јухарыдыр о мәндән?
 Нәјә кәрәк билмирәм
 Бу мә'насыз суаллар?
 Мәним дә ел ичиндә
 Ахы өз һөрмәтим вар.
 Анчаг... бу һөрмәт дејил...
 Бәс бу нәдир, бу нәдир?
 Һөрмәт мәнә дејил ки
 Мәним вәзифәмәдир
 Онунса... нә һөкмү вар,
 Нә рүтбәси, нә чини...
 Севир бүтүн чамаат
 Онун инсанлығыны,
 Онун тәмизлијини.
 Зәһмәтин атәшинә
 Өмрү боју о јанмыш,
 Һөрмәт мәнә верилмиш,
 Оса өзү газанмыш...“

Әјләшиб идарәдә...
 Фиқирлидир Баһадыр
 Бу күн јенә сәһәрдән...
 Гапы ачылды бирдән
 Башында шәлә папаг,
 Әлиндә узун чомаг.
 Горха-горха бир гоча
 Ичәри кирди.
 —Салам!
 —Нә сөзүн вар, ај атам?
 —Танымырсан мәни бәс?
 —Сөзүнү де, әлгәрәз!
 —Дедин ки... сабаһ кәлим,

Будур...

Кәлмишәм, оғул,
Көйдә аллаһ, йердә дә
Балама сән көмәк ол.
Әтәжиндән тутмушам,
Гадан алым тәк сәнин,
Әл мәним, әтәк сәнин!
—Кет, а киши, сабаһ кәл.
—Йенә сабаһ? Ај оғул,
Сәнин гурбанын олум.
Бу кет-кәлдән йорулдум.
—Йорулдун, даһа кәлмә...
—Ахы...
—Узатма, гоча
—Оғул, өмрүм бојунча
Сәнә дуачы оллам
Чәк бу ишә бир әнчам.
—Сабаһ кәл.
—Еһ!.. Ејби йох...
Аллаһын сабаһы чох.
Јапышмышам мән һагдан—
Дејә чыхды отагдан.

Ахыр вахтлар Баһадыр
Һәр шеј үстә һирсләниб
Тез-тез чыхыр өзүндән,
О һагг-һесаб истәјир
Кечәләр, күндүзүндән.
Күндүзкү ишләринә
Ирад тутур кечәләр,
Бә'зән сабаһа гәдәр
Јума билмир көзүнү.

Чаһанкирлә о һәр күн
Тутушдурур өзүнү.
Үстүн тутур Баһадыр
Каһ өзүнү, каһ ону.
Дүшүндүрүр кечә дә,
Күндүз дә чәрраһ ону.
Ојаг галыб йенә дә,
О, кечәни сүбһәчән
Ишә кәлиб әлачсыз,
Бу күн лап сәһәр еркән.
Өз-өзүлә данышыб
Кәзинир отағында,
Кәләчәк арзулары
Сәсләнир додағында
Диксинир өз сәсиндән.
Ачыг пәнчәрәсиндән
Бахыр јол өтәнләрә.
Хәјалы, дүшүнчәси
Чәкир ону јүз йерә,
Бирдән көрүр гочаны
Дуруб јолун сағында—
Бинанын габағында.

Сүзүр бир дә гочаны
о, тәпәдән-дырнаға
Бахыр кечә көјнәјә,
Бахыр шәлә папаға.
„Һәлә... јамаг-јамагдыр
Әјниндәки архалыг,
Нијә белә кејиниб
Бу истидә о јазыг?
Бәс әлинә нә олуб,
Нијә сарыјыб көрән?
Бу күн көрдүјүм кими

Нијә керә билмәдим
 Бу гочаны мән дүнән?..
 Елә бу вахт Чаһанкир
 Чыхды тинин учундан.
 Гоча кечиб ирәли
 Кибрит истәди ондан.
 —Өзүн јандыр, ај оғул,—
 Дејә архалығындан
 о чыхартды кисәни—
 —Бағышла сәһәр-сәһәр
 Јолдан еләдим сәни.
 —Ејби јохдур ај ата,
 Бәс әлинә нә олуб?
 —Фәләклә чарпышырам,
 Мән јорулмадым анчаг,
 Дејәсән о јорулуб.
 —Мән һәкимәм, гој бахым,
 —Зәһмәт чәкмә...
 —Нә зәһмәт
 Борчумуздор, ај ата.
 —Кимдир борчуну верән
 Ај бала, бу дүнјада?
 Бунлар кечәр...
 Адамын
 Үзү гара олмасын!
 Әл јарасы нәдир ки,
 Үрәк јара олмасын!..
 —Бу дүздүр... анчаг... кәрәк
 Дәрман олан дүнјада
 Биз дәрдә чан вермәјәк...
 Кедәк һәкимханаја,
 Тез сарыјым јараны,—
 Дејә голуна кириб
 О апарыр гочаны.

„Бу һәкимә нә дүшүб
 Чәкир хәстәханаја
 Ким дәјирсә көзүнә
 Денән, а залым оғлу,
 Јарасы вар сәнә нә?!
 Кәрәк елә һамыја
 Чанфәшанлыг едәсән?
 Мат галмышам буна мән...
 Сәнәтидир бу онун,
 Еј Баһадыр, бир ојан,
 Сән јара вурансан аһ!..
 Оса јара бағлајан?
 Дүшүндүкчә о, буну
 Јенә дәјишди һалы...
 Артды фикри, хәјалы...
 Бүтүн күнү Баһадыр
 Каһ һагг верди өзүнә,
 Каһ да өзүнү данды...
 Гајыдынча евинә
 Чөрәк белә јемәмиш
 Чарпајыја узанды.
 „Мән һәлә ушаг икән
 Өз-өзүмә вурулдум,
 Ушагкән әдәбаздым.
 Бөјүдүм, худбин олдум?...“

Үрәк таб кәтирмәди,
 Нәбзи галхды, каһ енди.
 Бир гарлы гыш ахшамы
 Ејваз киши кечинди.
 Бу гәфләти хәбәрдән
 Нә гәмләнди Баһадыр,

Нэ дэ бир аз шад олду.
 Бирчэ буну билди ки,
 Ёйваздан алачагы
 Гисасдан азад олду.
 Нэлэ дэфнэ дэ кетди
 Ёйвазын арвадына
 „Башын сағ олсун“—деди,
 Чохлу сэбр дилэди.
 Гэбр үстүнэ кедэндэ
 Чаһанкири көрдү о,
 Бир дэриндэн-дэринэ
 Көксүнү өтүрдү о,
 „Аһ, нэ һалдыр бу, мэндэ?
 Итирирэм өзүмү
 Нијэ буну көрэндэ?
 Нэ истэјир бу мэндэн
 Јох, о, һеч нэ истэмир,
 Мэнэм ону излэјән
 Елә бил бу һарифдән
 Горхурам, горхурам мән...
 Горхурам?
 Күлмәлидир!
 Нәјиндән горхачағам?
 Нејлэјачэк о, мәнэ?
 Нијэ баха билмирэм
 Бэс онун көзләринэ?
 Бир бах... көр нечэ бахыр,
 Мэнэ кизличэ бахыр,
 Гэзэблэ долү көзлэр
 Тәһдид едир, горхудур
 Јохса... мәни о көзлэр.
 Билэјдим инди онун
 Үрәјиндән кечәни.
 Јохса...

Мүгәссир билир
 Бу өлүмдә о мәни
 —Ахы, нијэ?
 —Нэлэ сән,
 Бир „нијэ“дә дејирсән?
 Дүзү күнаһкарам мән.
 Хәстә икән нечә дэ
 Нүчүм чәкдим мән она.
 Оғурлуг јыхмадыммы
 Заваллынын бојнуна?
 Дејирләр о күн ахшам...
 Үрәји кетмиш... тамам,
 Бүтүн күнү Баһадыр
 Каһ һагг верди өзүнэ,
 Каһ да өзүнү данды.
 Гэбр үстүндән дөнүнчә
 Чөрәк белә јемәмиш
 Чарпајыја гапанды:
 „Мән нијэ бирдән-бирә
 Өз-өзүмә вурулдум?
 Ушагкән әдәбаздым,
 Бөјүдүм, худбин олдум...“
 Үрәјиндә ики сәс:
 Каһ бу, каһ о дилләнир;
 Горхудуб инчитдији
 Бәдбәхт „күнаһкарларын“
 Көзү она зилләнир.
 Көзләр, бу јашлы көзләр
 Мин бир тәләшлы көзләр
 Ода дөнүб јандырыр
 Кечә ону јатагда
 Төкдүјү көз јашлары
 Селә дөнүб апарыр
 Нечә ону јатагда.

„Мән күнаһа батмышам
 Бир илдә нечә кәрә,
 Анам гәнимми доғмуш
 Мәни бу бәдбәхтләрә?
 Мәнә нә олуб бу күн?
 Өз одума јанырам.
 Нијә өзүм өзүмдән
 Мән бу күн хофланырам?
 Јохса... адәт етдијим
 Бир вәрдишдән усандым—
 Өзүм өзүмү дандым?
 Көрән бу нә фикирдир
 Бејнимә долмуш мәним.
 Өз фикрим, өз дүшүнчәм
 Дүшмәним олмуш мәним!
 Бәс Чаһанкир? О инди
 Раһат јатыр јериндә,
 Ахы бир ләкә јохдур
 Онун әмәлләриндә.
 Ah!.. Нечә хошбәхтдир о,
 Бу дүнја не'мәтләри
 Өмрүнә јүк олмамыш
 Мән дүшдүјүм дәрәсләрә
 О дүшүб говрулмамыш.
 Бәс мән нијә?
 Дүнјаны анлајырам белә мән;
 Бу беш күнлүк һәјаты
 Нијә верим јелә мән?
 Ахмагдыр, бәли, ахмаг,
 Өмрү кечириб һәдәр,
 Кәләчәјин наминә
 Бу күнүндән кечәнләр!
 Јаша, јаша! һәјатдан
 Интигам ал мүттәсил,

Кәләчәк јохдур,
 Нијә?
 Чүнки, о мә'лум дејил!
 Бир шеј ки, нисјәдир,
 Сән,
 Нијә онун дәрдини,
 Гајгысыны чәкәсэн?
 Ахмаглар нәш әләнсин
 Дүнјанын әзабындан,
 Говуб атмаг кәрәкдир
 О кәләчәк заманы
 Сәрф-нәһв китабындан.
 Гој Чаһанкир кимиләр
 Гачсын онун далынча
 Өлүм даһа јахшыдыр,
 Дүнја не'мәтләринә
 Бахыб һәсрәт галынча.
 О јатмады кечәни,
 Сәһәр ишә кедәндә
 Јенә, јенә Баһадыр
 Раст кәлди Чаһанкирә,
 Тутулду бирдән-бирә.
 Салам верди Чаһанкир
 О, саламы алмады.
 Рәғибинин үзүнә
 Нәзәр белә салмады.
 Һәсәд дәлди бағрыны...
 О, бир даһа бу күн дә
 Көрдү кичиклијини
 Чаһанкирин өнүндә.

Сәһәр хәстәханаја
 Бир хәстә кәтирдиләр.
 Баш һәкимә кизличә
 Тапшырыг да вердиләр.
 —Сән бунун гуллуғунда
 Аҗрыча дурмалысан.
 —О нијә?
 —Прокурорун
 Гардашыдыр бу оғлан!
 —Буну өзүм биләрәм
 Дејә дәрһал Чаһанкир
 һәкимләри чағырыр,
 һәкимләр диггәт илә
 Бахыр хәстәјә бир-бир:
 —Бағырсағы кәсмәли,
 Өзү дә тәләсмәли!
 Әкәр елә бу саат
 Бычаг ишә дүшмәсә
 Хәстә мәһв ола биләр.
 Гәрары билдирдиләр.
 Рүстәм зәнк чалды дәрһал
 Прокурор оғлуна
 Баһадыр билдирди ки,
 „Тохунмасынлар она
 Бакыја зәнк чалмышам
 Профессор кәләчәк...“
 Чаһанкирин үзүнә
 Бу сөз дәјди силләтәк.
 Деди:—Бир дә зәнк чалын,
 Сиз ону баша салын,
 Көзләјә билмәрик биз,

Өлә биләр хәстәниз.
 О, буну билмәлидир,
 Инди кәсилмәлидир!
 Әсә-әсә әлләри
 Ата зәнк чалды бир дә,
 Чаһанкири һалындан
 Чыхартды бу хәбәр дә.
 —Оғлум дејир ки... дүзү...
 Дилим кәлмир.
 —Нә дејир?
 —О дејир ки... Чаһанкир
 Јахшы чәрраһ олса да,
 Инанмырам она мән.
 Чан оғул, бирдән... ахы...
 Балам кедәр әлимдән...
 О, нә дејир, гој десин,
 Баш гошмајын она сиз,
 О, гардашдыр, мән ата,
 Мәнимкидир әсил сөз.
 —Бәли, ата, Баһадыр
 Гој нә дејирсә-десин
 Гој мәнимлә ачыгча
 Дүшмәнчилик ејләсин
 Әдавәти атајды
 Бу ајагда о, кәрәк.
 Хәстә ким олур-олсун,
 Мәним борчумдур анчаг
 Ону хилас ејләмәк.
 Бәлкә дә бу дүнјада
 Чох шејдән кечмәк олар,
 Сәнәтин шәрәфини
 Нәјә дәјишмәк олар?
 Көзләрим баха-баха
 Нечә атым хәстәни

Өлүмүн пәнчәсинә?...
Анчаг сусур һәкимләр,
Сәс вермәјир һеч бири
Баш һәкимин сәсинә.
Онлар дејир:—Атыны
Кәл дашлыға сүрмә сән
Прокурорла амандыр
Тәрәзијә кирмә сән.
—Ахы өлүр...
—Сәнә нә!
—Нечә, нечә мәнә нә?
Бәс һарда галды, һарда
Сизин сәнәт ешгиниз?
Инди ки, белә олду,
Кәнара чәкилин сиз.
Инди әлач етмәсәм
Мән бу ишдә өзүмү
Бир кунәһкар сајарам,
Мән ишә башлајырам!
Бычаглар тәрашланыр.
Әмәлијјат башланыр.
Һәмән күнүн сәһәри
Чәрраһ кәлди Бакыдан.
Хәстәлији өјрәниб
Фикрә кетди о бир ан
Чаһанкири чағырыб
Деди:—Оғул, афәрин,
Изин вер һәмкар кими
Алнындан өпүм сәнин.
Прокурора чеврилиб
Деди:—Сизин инди ки,
Белә чәрраһыңыз вар,
Бакыја зәнк чаларлар?
Инанын, әмәлијјат

Кечиксәјди бир саат,
Хәстә мәһв олачагды,
Чәсарәт бөјүк ишдир.
Јахшы ки, лап јахшы ки,
Мәни көзләмәмишдир.
Прокурор динмәди,
Јерә дикди башыны;
Әјилиб чарпајыја
О өпдү гардашыны.
Көзләри бирдән-бирә
Саташды Чаһанкирә.
Елә бил Баһадыры
Ојнатдылар јериндән,
Ахы, о јаынырды
Һәкимин көзләриндән.
О бачара билмәди,
О јаына билмәди
Јана тутду үзүнү,
О көзләр,
Көзләриндән
Јаыныб чәкилмәди.
Гәлбиндәки гүруру
Гырмаг истәди, гырмаг!
Анчаг гыра билмәди,
Јох!...
О буну өзүнә
Сығышдыра билмәди!
Бурда долашды јенә
О, нәзакәт наминә
Тәшәккүр етмәлијди
Гардаш хиласкарына.
Сығышмады бу онун
„Кишилик вугарына“,
Ах, еј јаланчы гүрур,

Сәнсэн, сәнсэн кор едән
Инсанлыгын көзүнү,
Сән бөјүклүк наминә
Кичилдирсән өзүнү!
Хәстә бир сәгфә бахды,
Хәстә бир јерә бахды.
Бир кинли гардашына,
Бир Чаһанкирә бахды,
Баһадырын башында
Елә бил шимшәк чахыр,
Гардаш гаршыдан бахыр,
Гонаг архадан бахыр.
Хиласкар јандан бахыр.
Елә бил ки, бу көзләр
Онун өзүндән бахыр,
Һаггын көзүндән бахыр.
Бахышларын өнүндә
Онун башы һәрләнир,
Көзүн сәһри јамандыр,
Дејән о сәһрләнир.

О дөндү бирдән-бирә
Әл верди Чаһанкирә,
Һеч өзү дә билмәди
Нечин, нечә, нә заман,
„Сағ ол“ сөзү бир анда
Чыхды додагларындан

Ганы гаралды јенә
Ордан кәлди евинә.
„Дүшмәнимин өнүндә
Нә күнә галдым бу күн
Јаман алчалдым бу күн.
Һүчүм чәкди бахышлар

Һеч өзүмү билмәдим
Нечә олду ки, бирдән
Мән она „сағ ол“ дедим...“
Һејрәт едир, о һејрәт
Дөнүк ирадәсинә,
Јох! Көнүл тәслим олду
Һәгигәтин сәсинә.
Һәгигәт! Сәндән бөјүк
Сәндән күчлү де, нә вар?
Сәни ода атдылар
Од јандыра билмәди,
Рија—һаггын телини
Дартды, ғыра билмәди.
„—Сөзә кәлдик онунла...
Илләр кечир о күндән...
Мән... мән ону өзүндән
Оғурламағ истәдим,
О мәни оғурлады.
Ләкә вурмағ истәдим
Мән она...

О, күнәштәк
Күнү-күндән парлады.
О дондурду ағлымы,
Гамашдырды көзүмү
Алды, мәним әлимдән
Алды мәним өзүмү.
Ишығ олуб, нур олуб
Үрәјимә кирди о,
Демәк истәмәдијим
О „сағ олу“ көр нечә
Мәнә дедиртдирди о“.

VI ФЭСИЛ

Кечәдән хејли кечмиш,
 Телефон динди бирдән
 Чаһанкир тез көтүрдү
 Дәстәји...
 —Һә... мәнәм, мән...
 Нечә? Әлјар? Ганахма?
 Дајандырмаг чәтиндир?
 Бу дәгигә кәлирәм,
 Дејә галхды Чаһанкир
 Көрән нәдәндир?—дејә,
 О тәләсә-тәләсә
 Башлады кејинмәјә.
 О, хәстәјмиш?... Бәс нијә
 Билмәмишәм буну мән
 Ахы, ешитмәмишәм
 Балача бир шикајәт
 Һәлә онун дилиндән?!
 Бәс бу нәдир? Бу нәдир?
 Мин чүр гара фикирләр
 Һүчүм чәкир бејнинә
 Тахыр көјнәк јеринә
 Пенчәјини әјнинә.
 Саат вурур диварда.
 Һәр чыггылты бу саат
 Бир дамчы ган демәкдир!
 Бәли, гачмаг! Анлары
 Габагламаг кәрәкдир.
 Мүәјинә башланыр.
 Гызышыр һәкимләрин
 Мәшвәрәти, сөһбәти.

Ајдын олур нәһајәт
 Ганахманын илләти:
 Мә'дә хорасы вармыш
 Хәстәнин кечән илдән,
 Ган ачылыб гәфилдән.
 Ачыб тикмәк кәрәкдир,
 Буну ким едәчәкдир?

„Дост досту кәсә билмәз
 Бу чәтиндир мәнимчүн...
 Дүшүн, Чаһанкир, дүшүн!
 Бәс ким етсин, ким етсин?
 Јох, јох, тапшырмаг олмаз
 О тәзә чәрраһа да.
 Вахты итирсәк... фәсад,
 Дәринләшәр, даһа да.
 Бундан чәтин, горхулу
 Јаралары кәсән мән,
 Инди көмәк умурам
 Бәс нијә өзкәсиндән?
 Мән нечин ирадәми
 Һиссә гурбан вермишәм?
 Нијә, нијә өзүмү
 Бу гәдәр итирмишәм?
 Мән чәрраһам, ја нәјәм?
 Өзүм киришмәлијәм!..“
 Саат вурур чыггачыг,
 Јарым саат,
 Бир саат...
 Бу гапалы отагда
 Чарпышыр өлүм, һәјат.
 Галыб арада хәстә,
 Чәрраһын бармаглары
 Кәзир јаранын үстә.
 Чәрраһ һәјәчанлыдыр,

Бејни донуб елә бил.
Јох, бу о чәрраһ дејил.
Она елә кәлир ки,
Көзәрмә лампасынын
Ишығы да аздыр, аз!

—Ишығы јандан салын,
Белә ишләмәк олмаз!
Дејә әмрләр верир
Тез-тез көмәкчиләрә
Аләтләри о, һирслә
Гәзәблә атыр јерә.

—Пинсет!*

—Лансет!**

Пијане!***

Бир аз кечикән кими
Инди дејин мән кими
Көмәјимә чағырым
Ахы бу дар мачалда?—
Дејә дәрһал ғышгырыр.
Индијәдәк бу һалда
Баш һәким Чаһанкири
Көрмәмишди, һеч бири.
Дүшүнүр хидмәтчиләр,
„Бу күн буна нә олуб?
Дејә өз-өзләринә.
Пијанејә әл атыр
Навакајин јеринә.“
Топлајыб диггәтини
Бир дә бахыр јараја.

* Пинсет—тутан аләт.

** Лансет—кәсэн аләт.

*** Пијане—ған дамарыны тутан аләт

Нечә кәссин билмәјир,
Кими, кими чағырсын
Бу ајагда һараја?
Дајанмајыр ганахма.
Анчаг өзү өзүнә
Пычылдајыр: „Дарыхма:
Диггәтли ол, тәләсмә,
Бах белә... Јериндәдир.
Унутма ки... Ән әзиз
Бир адамын талеји
Сәнин әлләриндәдир.
Нијә әсир бычағым
Әлләримдә бәс мәним?
Бәлкә горхум, тәлашым
Әбәсдир, әбәс, мәним?
Һәр шеј јериндәдирсә,
Бу тәлашым бәс нәдир?“
Бир көзү јарадајса,
Бир көзү хәстәдәдир.
Агрынын дәһшәтиндән
Хәстә фәрјад гопарыр
Додағыны чејнәјир.
—Нә олду?
—Гуртармадын?
—Ахы мән өлдүм!—дејир,
—Јох, бир аз да сәбр елә.
—Ахы!.. Өлдүм...
—Тохта бир аз!
Ахы, белә јарамаз!
Агрынын дәһшәтиндән
Хәстә сыхыб дишини,
Додағыны кәмирир.
Чәрраһ дәгигә башы
Она тәсәлли верир,

Белә вахтларда әсла
 Фикир дә вермәзди о,
 Хәстәнин аһ-зарына.
 Инди дост дөзә билмир
 Достун әзабларына.
 Ијнәни бир нөгтәјә
 Дөнә-дөнә вурур о,
 Јох!.. Јараја вурмајыр
 Өз көнлүнә вурур о,
 Пучур-пучур тәр ахыр
 Үз-көзүндән хәстәнин.
 —Инсафын олсун сәнин!
 Чаһанкир!
 —Чан, чан, Әлјар!
 —Гуртар, сән аллаһ, гуртар.
 —Гуртарырам бах,—дејә
 О башлајыр тикмәјә
 Јенә, јенә бир ијнә,
 —Кохер һаны, сап һаны?
 Ачыб тикиб Чаһанкир
 Нечә белә јараны
 Ахы, он илдән бәри.
 Титрәмәјиб, әсмәјиб
 Неч бириндә әлләри.
 Инди она нә олуб?
 Нечин бу ади јара
 Кизләнибдир дәриндә?
 Нечин бу әмәлијјат
 Бөјүјүб көзләриндә?

 Әмәлијјат гуртарыр
 Дан јери ағаранда.
 О узаныр диванда,
 Мүркү дөјүр...—„Јох, олмаз“.

Јухусу гачсын дејә
 Галхыб чыхыр ејвана—
 Сәһәри сејр етмәјә.
 Көрүр, артыг ағарыр
 Гарлы башы дағларын,
 Чимир нур дәнизиндә
 Чатыг гашы дағларын.
 Сачларына тохунур
 Сүбһүн сәрин күләји,
 Јүнкүлләшир...
 Елә бил
 Пәрвазланыр үрәји.
 Пырылтыјла учан гуш
 Диксиндирир коллары,
 Бирдән јана чеврилиб
 Көрүр гоча бир гары
 Отурубдур сәкидә
 Гапыны күдә-күдә.
 „Әлјарын анасыдыр,
 О көзләмиш кечәдән
 Јазыг гары, билирәм,
 Бир кечәнин ичиндә
 Нә чәкмисән бурда сән...“
 О чағырмаг истәди,
 Бу заман күлә-күлә
 Хидмәтчи чыхды чөлә.
 Ана атды өзүнү
 Үстүнә хидмәтчинин:
 —Гуртарды!
 —Гурбан олум
 Гәдәминә мән сәнин!
 Нечәдир?
 —Лап јахшыдыр.
 —Чох шүкүр... Архајынам...

Элҗарымын талеҗи
 Көр кимин элиндәдир.
 Балам евинә дөңсүн—
 Муштулугун мәндәдир.
 —Бу нә сөздүр, аҗ ана
 Тәки бизим үзүмүз
 Јанынызда ағ олсун,
 Тәки балаң сағ олсун.
 —Демәк архаҗын олум?
 —Архаҗын ол сән,—деди.
 „Архаҗын ол“, —о буну
 Нечә үрәкдән деди,
 Бәли, үрәкдән деди.
 Белә дә олмалыдыр,
 Ахы, хидмәтчи гадын
 Ана үрәҗиндәки
 Арзулардан һалыдыр. . .“
 О, ананы чағырды,
 Ана кәлди ичәри.
 —Оғлум, бурда ачмышам
 Дири көзлү, сәһәри.
 Элҗар. . .
 —Ана, сәбр елә!
 —Ана сәбирсиз олар,
 Анчаг сәбирдән өзкә
 Мәним нә элачым вар,
 Синәм сүпәр олса да
 Мин бәланын охуна. . .
 Деҗиб нә дүшүндүсә
 Эл атды голтуғуна.
 Бир дәстә эзик-үзүк
 Кағызлары чыхарыб
 Чаһанкирә узатды.
 —Ахы Элҗар инишил,

Бир аҗ Бакыда јатды.
 Һәким кағызларыдыр
 Кәтирдим ки, бахасан.
 —Чох јахшы, вер бахарам,
 Деҗә Чаһанкир һаман
 Кағызлары көтүрүб
 Јан отаға чәкилди.
 Көзләри әҗри-үҗрү
 Јазыларә дикилди.
 Оху дугча алнында
 Дәринләшди шырымлар
 Шаггылдады башында
 Елә бил илдырымлар. . .
 Дәһшәтә кәлди бирдән,
 Гапады көзләрини,
 Демә јара икиҗмиш,
 Оса тикмиш бирини.
 Нечин, нечин ону мән,
 Јохламадым дәриндән?
 Дүшүндүкчә Чаһанкир
 Ләрзә дүшүр чанына
 Атыр өзүнү дәрһал
 О, хәстәнин јанына.

Чарпаҗыја әҗилир,
 Бахан кими, о билир
 Рәнки тамам саралыб
 Нәбзи итиб хәстәнин.
 Ахыр јенә ган јәгин
 Тәзәләнми ачмалы?
 Үрәҗи дә зәифдир,
 О буна дөзәрми бәс?
 Мән дә дөзә билмәрәм,
 Хәстә дә дөзә билмәз!

Нејлэмэк?
 Ган вурмалы!
 Ган вурулур Элјара.
 Бир аз өзүнэ кэлиб
 О дирчэлир бу ара,
 Чэрраһ буна севиниб
 Эмр еләјир о саат,
 —Һазырлашын, тэзэдән
 Башланыр әмәлијјат.
 Хидмәтчиләр чэрраһын
 Сәсинә сәс вердиләр,
 Апармагчүн хәстәни
 Хәрәји кәтирдиләр.
 Анчаг... һалы дәјишди
 Јенә дә бирдән-бирә,
 Суал долу бахышлар
 Дикилди Чаһанкирә
 —Дајанын!
 —Бәс нејлэмэк?
 Инди она нә кәрәк?
 Һәким әлач дүшүнүр,
 Ајры бир әлач јенә.
 —Ијнә вурун, тез ијнә!
 Инди әмәлли-башлы
 Дүшүнмәјә јох мачал.
 Ағ халатлы бачылар
 Ијнә вурур, далбадал.
 О, каһ өзүнә кәлир,
 Каһ кечинир аз гала,
 Дүшүр заваллы хәстә
 Бир анда һалдан-ала.
 „Тәзә әмәлијјата
 Башламаг олмаз даһа...
 Хејир, даһа кечди, кеч.

7
 Өзкә әлач јохму неч?
 Ахы, кеч олмаса да,
 Бу һалымда тәзэдән
 Киришә биләрәмми
 Бу үмидсиз ишә мән?
 Хидмәтчи дә анаја
 „Архајын ол сән“—деди,
 „Архајын ол!“—бу сөзү
 Нечә үрәкдән деди.
 Бәс мән нечә?

О јазыг,
 Анаја бу сөзләри
 Дејә биләрәмми, аһ?“—
 Чыхды һәдәгәсиндән
 Чаһанкирин көзләри.
 Дава-дәрманым дејил,
 Тәбиәтин өзү дә
 Элјара көз олајды!
 Каш, хидмәтчи гадынын
 Үрәкдән сөјләдији
 О сөзләр дүз олајды!...

VIII ФӘСИЛ

Сағ тәрәфдә анасы,
 Хәстә инилдәјәндә,
 „Мәнә кәлсин, ај бала,
 Чанындакы дәрд-бәла“—
 Дејә јорғанын үстдән
 Элјары гучаглајыр,
 Хысын-хысын аглајыр.
 (Бала әзабларына

Ана нечә дөзәрмиш. . .)
 Өлүм ганадларыны
 Элҗарын үстә кәрмиш,
 һәким өз көзләриҗә
 Көрүр бу ан өлүмү
 Чаванча бир һәҗаты
 Боғазлаҗан өлүмү.
 Анчаг гова билмәҗир
 һәким Чаһанкир ону.
 Хилас едә билмәҗир
 Өлүмдән өз достуну.
 Өлүм җаман җапышыб
 Боғазындан хәстәнин
 „Өлүм, нә тез кәлмисән
 Инсафын олсун сәнин.
 Онун сачына белә
 Дүшмәҗибдир дән һәлә“,
 Хәстә исә анбаан
 Җарпаг кими саралыр.
 һәким чарә дүшүнүр,
 һәким хәҗала далыр.
 „Бәлкә инсафа кәлди
 Өлүм чәкилди? Јох, јох!
 Өлүмүн гәлби сојуг!
 Бир өлүм ки,
 әлинә
 Гылынчы мән вермишәм.
 Чандан әзиз сандығым
 Инсанын һәҗатына
 Мән өзүм кәтирмишәм.
 Өлүмү бу җатаға
 Мәһәббәтим чағырмыш
 Бу дәрәд нечә әзаблы,
 Бу дәрәд нечә ағырмыш.

Өлүр көзүм өнүндә,
 Нечә имдада җетим?
 Кимдир көрән мүгәсир,
 Мәнәм, җа мәһәббәтим?“
 Ана сонсуз инамла
 Бахыр, бахыр һәкимә.
 һәким үмид сөзүҗлә
 Кимә бахсын, бәс кимә?
 Ана җахшы билир ки,
 һәким Элҗардан өтрү
 Әсиркәмәз чаныны
 Нәинки давасыны,
 Нәинки дәрманыны,
 Ахы, Элҗар һәкимин
 Ағзындакы дилидир,
 Ана нә биләҗди ки,
 Елә һәкимин өзү
 Элҗарын гатилидир,
 Ана бахыр һәкимә,
 Бу бахыш нәләр деҗир,
 Оғлунун тәлеҗини
 Чаһанкирин үзүндән
 О охумаг истәҗир
 Ана бахыр. . . һеҗ бахыр,
 Бу бахышын өнүндә
 Даш әриҗәр, су җанар.
 Бу бахышын өнүндә
 Инсан нечә даҗанар?
 Нечә тәсәлли версин
 Сөнән шамын җанында
 Пәрванәҗә о, нечә?
 Деҗә билмир дәрдини
 һәким җаныр кизличә.
 һәр дәрәд, һәр әзаба

Тәк даҗанмаг чәтиндир,
 Ашкар җанмаг нәдир ки,
 Кизли җанмаг чәтиндир.
 Чаһанкир һеҗ дүшүнүр,
 Үмид онун көзүндә
 Каһ алышыр, каһ сөнүр,
 Үзүлүр әли көҗдән,
 Үзүлүр әли җердән,
 Јапышыр иҗнәләрден
 О әләчсыз галынча.
 Иҗнә, иҗнә далынча
 Һеҗ вурулур хәстәҗә
 Бәлкә аҗылды деҗә
 О, хәстәнин нәбзини
 Тутуб баҗагдан бәри,
 Саҗыр деҗүнтүләри
 Саҗыр,
 Саҗыр,
 Саҗыр о,
 Өзүнү унудубдур
 Бу заваллы хәстәнин
 Нәбзиҗлә җашаҗыр о
 Инди, инди онунчүн
 Дүнҗә өзү бүсбүтүн
 Нәш'әсиҗлә, гәмиҗлә—
 Өз бөҗүк әләмиҗлә
 Тутдуғу бу нәбздә
 Гәрар тутубдур анчаг.
 Бу ан өз дүнҗасыны
 О унудубдур анчаг.
 Өзүндән аҗрылыбдыр,
 Саҗыр,
 Саҗыр,
 Һеҗ саҗыр.

Анчаг бу вурғулардан
 О һеч нә анламаҗыр.

„Ону хилас еҗлә“—деҗир вурғулар,
 „Сән, ахы, һәкимсән, һәкимсән, дүшүн“.
 Хиласкар демәкдир, бәли хиласкар,
 Әсил мә'насы да һәким сөзүнүн.

Бармағы алтында һисс едир мин-мин
 Тәмиз дуҗгуларын, аһу-зарыны—
 Бөҗүк арзуларла җашаҗан гәлбин
 Һәлә җаранмамыш маһныларыны.

„Јаратмаг ешгилә җанырды Әлҗар
 Дүшүнүб дәриндән, дуҗуб дәриндән.
 Һәлә... һәлә... дүнән мәнә о ки вар,
 Данышды кәләчәк әсәрләриндән.

Үзүндә, көзүндә һәҗат оғлунун
 Сонсуз арзулары чичәк-чичәкди.
 Бу күн радиода деҗәсән онун
 Тәзә маһнылары вериләчәкди...“

Бәли... дүшүндүкчә җаныр Чаһанкир,
 Чөкүр көзләринә бирдән гаранлыг.
 Сакит вурғулары о саҗа билмир,
 Сонунчу вурғуну көзләҗир артыг.

Дүшүнүр, дүшүнүр һәким анбаан,
 Артыг ешитмәҗир нәбзин сәсини.
 Гәлби дилә кәлир: „Бу вурғулардан,
 Сахлаҗа биләҗдим каш бирчәсини“.

Олсајды... олсајды мәнә о гүдрәт,
Дүшмәзди өнүмдә достум бу күнә.
О лә'нәт јағдырыр, мин дәфә лә'нәт,
Тәбабәт елминин күчсүзлүжүнә.

„Тәбабәт нејләсин?.. Мәнәм күнаһкар,
Бурда тәбабәтин нә күнаһы вар?!
Һәр шејә гадирдир, һәр шејә инсан
Идрак, өлүмдән дә интигам алыр.
Мәним кимиләрин нашылығындан
Елм көр нечә дә хәчаләт галыр“.

Ачды көзләрини јавашча Әлјар,
Бахды тәәччүблә јан-јерәсинә.
Ананын үзүндә галды бахышлар.
Инләди...

—Чан бала, гурбан сәсинә!...
Бахды матдым-матдым һамыја бир ан,
Титрәди астаха күл додаглары;
Әлини чыхартды јорғанын алтдан,
Узатды динмәзчә һәкимә сары.

Бу шүмшад бармаглар, бәли, нә гәдәр
Һәјат нәғмәләри бәстәләмишди.
Инсаны һәјата сәсләјән әлләр,
Һәјат истәјирди һәкимдән инди.

Бу заман узагдан маһны сәсләри
Ачыг пәнчәрәдән ахды ичәри:
Радио инләди... Јанды каинат,
Елә бил, көј јерә, јер көјә дәјди.
Нәғмә дејирди ки: „Шириндир һәјат!“
Бу дејән Әлјарын сон нәғмәсијди:

„Заман говур, өмүр гачыр, күн гачыр.
Заман бизә, јаман бизә сирр ачыр.
Арзу, диләк көнлүмүзә нур сачыр,
Арзу бөјүк, өмүр көдәк, күн көдәк,
Өтән күнү кәлән күнә бәнд едәк.
Гәдрини бил ахыб кечән күнләрин,
Һәјат ширин, өмүр ширин, күн ширин,
Бу дүнјаны дүшүн дәрин, дуј дәрин,
Ешг одуна јана-јана јашајаг,
Дуја-дуја, гана-гана јашајаг.

Һәр чәмәндә, һәр чичәкдә көзүм вар,
Һәлә мәним синәмдә чох сөзүм вар,
Гој дајансын, ишләмәсин саатлар,
Һәјат ешги! Баш әјирик өнүндә,
Ишығысан сән ајын да, күнүн дә...“

Симләр налә чәкди, алышды, јанды,
Ағлады интизар, ағлады һичран,
Јерләрин наләси әршә дајанды,
Симләрдә һөнкүрән гәлб арзусундан

Бу сәсләр һәјатын өмрүн сәсидир
Јаранмыш бағрында гејлү-галларын,
Һәр аһ, һәр һычгырты—бир пилләсидир
Бешикдән мазара кедән јолларын.
Нәғмә дејирди ки, „О чох чавандыр
Өлүм әлимиздән ону алмасын.
Һәким, өлүмү дә баша сал, гандыр,
Онун нәғмәләри јетим галмасын...“
Мусиги битинчә гара кејди күн,
Әбәди гапанды онун көзләри.
Демә бу дүнјаја вида демәкчүн,
Буну көзләјирмиш бајагдан бәри.

Нәғмәлә җашады иҗirmi беш ил.
Көз җумду нәғмәдән өзкә һәр шејә.
Бәли өләндә дә өлүмә дејил,
Нәғмәјә чан верди, анчаг нәғмәјә. . .

Думан, сис дағлара көлкә салмамыш,
Тапшырды өмрүнү ғыша илк баһар.
Бу ширин һәјатдан бир кам алмамыш,
Әлвида сөјләди һәјата Әлјар.

Әбәди җухуја кетди бир анда,
Күлләрин үстүнә шеһләр чиләнди.
Көзү гапананда, сол јанағында
Көрдүләр, бир дамла јаш киләләнди.

Бир фајда вермәди она сон тәлаш.
Ғырылды ичиндә гәлбинин сәси
Сон аһ, сон һычғырты, бу бир дамла јаш,
Өмүр китабынын олду нөгтәси.

Бүтүн әһвалаты о, дөнә-дөнә
Көтүр-гој еләјир бир дә дәриндән,
Чүрбәчүр фикирләр кәлир әглинә,
Диксинир өзү дә өз фикириндән.

Һеј өлчүр, һеј бичир, бир дә һәр шеји,
Фикирләр торунда о сәһирләнир.
Дәһшәтдән, горхудан ғызыр күрәји,
Көзү думанланыр, башы һәрләнир.

„Һәр шеј ачылачаг бу саат һејһат! . . .
Алныма дамға да вурулачагдыр.

Нечә ил маһалда газандығым ад
Бир анын ичиндә јох олачагдыр.

Амансыз олурмуш нечә дә инсан,
Чаһанкир, көр нәләр кәлир әглинә,
О өлүб, сән исә һеч утанмадан
Чанынын һајына галмысан јенә.

Нәләр дүшүнүрәм, сән бир ишә бах!
Чәһәннәмә галсын, адым, шөһрәтим,
Бәс мәним аиләм? Бәс арвад, ушаг?
Башсыз галачагдыр бәдбәхт күлфәтим . . .

Одур, прокурорун өзү дә кәлди . . .
О, белә фүрсәти верәрми әлдән? . . .
Бәли, експерт дә белә дүзәлди,
Һәр шеј ачылачаг бу саат һәмән . . .“

Мејити јармаға апаран заман,
Ана һөнкүртүјлә кирди гапыдан.
—Азмы јарылыбдыр?
Јох! Гојмарам мән
Мәним јазыг балам, бир дә јарыла!
Кәсдиләр гатбагат сәни диријкән
Өлүнү гојмарам јаралар, бала!
—Ана, бир дүшүнүн . . .
Өзүнүз кәрәк изин верәсиниз . . .
Бизә инанын
Чичәји бурнунда кедән чаванын
Нәдән өлдүјүнү билмәлијик биз.
—Јә’ни Чаһанкирдән чох билирсиниз?
Нәдән өлдүјүнү сорушун ондан!
Чәрраһын көзүндә гаралды чаһан,
Ај батды, күн батды, улдуз да сөндү.

Башыны ашагы дикиб дүшүндү:
„Баласы элимдө өлүбдүр Јенә
Бу бәдбәхт пир дејиб инаныр мәнә.
Ондакы үрәјә, нәчиблијә бах.
Мәнсә Көр нә гәдәр алчағам, алчаг!
Афәрин, афәрин!

Мөһкәм дур, ана!
Мәнә бу дәрдләри унутдур, ана!
Гојма јарылмаға гојма, амандыр!
Сән бу ганмазлары јахшыча гандыр!
Прокурор чох дејир, ешитмир ана.
— Чәкилин јана!

Әл чәкин, әл чәкин мәним баламдан!
— Чәк-чевир узаныр
Елә бу заман
Чатыб Чаһанкирә көһнә бир таныш
Дејир: — Нијә белә рәнкин ағармыш?
Дили топуг чалыр, тутулур јаман.
Итирир өзүнү гәфил суалдан
Динир аста-аста:

— Дүнәндән бәри,
Кетмир көзләримдән онун көзләри.
Һеч дөзә билмирәм бу иткијә мән
Дејә о һөнкүрүб ағлады бирдән.
Сәсиндән өзү дә диксинди анчаг
„Белә дә ағламаг оларды? Ах, ах! . . .
Гәрибә адамам

Дүзү көрәсән,
Она, ја өзүмә ағлајырам мән?
Јох! Јох! Доғрудан да јашармыш көзүм.
Бәс нијә сәсимдән диксиндим, өзүм?
Бәс нијә көзләрим зилләниб јерә?
Јох! Күл үфүрүрәм бәлкә көзләрә?
Бәлкә артист кими рол ојнајыб мән

Дедим ки, „көзләри кетмир көзүмдән?“
Мән јалан данышдым, бәли, ағ јалан,
Нијә утанмадым бәс вичданымдан?
Мән һара, гараја ағ демәк һара?
Мән ки, дүшмән идим ријакарлара?
Әсл үзүм бу имиш, бу имиш дејән
Индичә өзүмү таныјырам мән.
Нә гәдәр мүрәккәб олурмуш инсан,
Мәним үрәјимдә көр нәләр вармыш
Адамын әсл үзү демә, доғрудан,
Јалныз бәрк ајагда үзә чыхармыш

Чәкишмә узанды бир хејли мүддәт
Ана дедијини ахыр јеритди.
Һәким Чаһанкирин сәһви нәһајәт,
Әлјарла бәрабәр торпаға кетди.

VIII ФӘСИЛ

Бир сәфалы тәпәдә дәфн етдиләр Әлјары,
Ахды, ахды сел кими ананын көз јашлары.
Онун өз кәманыны өзүјчүн ағлатдылар,
Елә ки, сон торпағы гәбрин үстә атдылар,
Һәким синә долусу нәфәс алды дәриндән.
Елә бил ки, дағлары атды чийинләриндән.
О, елә зәнн етди ки, нәһајәт хилас олду,
Онун әзабларына бу андан сон гојулду,
Анчаг о билмәди ки,

Вичданы баш галдырыб
Она нә һазырлајыр.
Сән сај өз сајдығыны,
Көр бир фәләк нә сајыр

Бәли, о билмәди ки,
 Үрәжинин башында
 Бир амансыз од јаныр,
 Онун изтираблары бу андан да башланыр.
 „Басдырылды гуртарды,
 Артыг унутмалыјам“—
 Сөз верди өз-өзүнә
 Чаһанкир евә кәлди
 Күлүмсәмәк истәди
 Ушагларын үзүнә,
 Күлүмсәјә билмәди.
 Нијә беләдир нијә? . . . Бир шеј дејә билмәди
 Ахы, күлүмсәмәкчүн өзүнү зорламышды.
 Анчаг о билмирди ки,
 Онун күлүшләрини
 Вичдан оғурламышды . . .
 Чај истәди . . .
 Кәлди чај
 Гәлбиндәки ачыны бәлкә чај илә јуду.
 Анчаг ичә билмәди, чај габагда сојуду.
 Хәрәк кәлди . . .
 Бир тикә алыб јејә билмәди.
 —Ахы сәнә нә олуб?
 Арвадыны сүздү о,
 Бир сөз дејә билмәди,
 Билмәди ки, гәлбинин
 Ән инчә, ән кәрәкли
 Сапы бу күн гырылмыш,
 О елә билмишди ки,
 Әлјар илә бәрабәр
 Сәһви дә басдырылмыш
 Даһа јохдур бир хәтәр.
 Анчаг о билмәди ки,

Өзү дә басдырылмыш
 Әлјар илә бәрабәр.
 О күндән күнләр кечир,
 Јох, дирилмир, Чаһанкир
 Сучлу кими доланыр
 Ушагларын үзүнә
 Баха билмир Чаһанкир
 О күлмәк истәјәндә
 Вичданы баш галдырыб
 Күлүшүнү сахлајыр.
 Данышмаг истәјәндә—додағыны баглајыр.
 О јемәк истәјәндә—иштаһыны өлдүрүр.
 О һараја бахырса—јалныз Әлјары көрүр.
 Әлә алыр пинсети—үстүндә Әлјар көрүр.
 О, ајда Әлјар көрүр, о, күндә Әлјар көрүр.
 Ону говмаг истәјир
 Гова билмир . . .
 Чәкилиб
 Хәлвәти бир кушәјә
 Ағлајыр һөнкүр-һөнкүр.
 Әлјар чәкилмир бир ан
 Узун кечәләр онун
 Јатағынын башындан.
 Каманыны о, бә'зән
 Инилдәдир сүбһәчән.
 Әлјар әл чәкмир ондан
 Јапышыр боғазындан
 Ону боғмаг истәјир
 „Нә кунәһым варды ки . . .
 Мәни өлдүрдүн“—дејир.
 Әлјар дејил, өзүдүр
 Ону боғмаг истәјән,
 „Нә кунәһым варды ки . . .
 Мәни өлдүрдүн“—дејән.

Гачмаг, гачмаг истәҗир о, анбаан өзүндән
Онун өз варлыгында
Икинчи бир Чаһанкир
Баш галдырыр о күндән—
Тәҗиб едир дэмадәм Әлҗар өлэндән бәри,
Бу биринчи Чаһанкир икинчи Чаһанкири.

■

—Чаһанкир, бу ушағы сән бир көтәкләсәнә,
—Нә олуб ки?
—Бу кәдә бах, нә сәнә, нә мәнә
Мәһәл гоҗмур,
Әлиһә нә кечирсә туллаҗыр пәнчәрәдән,
Јаманча миндирмисән боҗнумуза буну сән.
Бу күн дә күлҗабыны атыб еҗвандан јерә,
Галмышам јана-јана,
Агасан, бир јахшыча гулағыны бурсана,
Чаһанкир истәди ки, бу дәм галха јериндән,
Анчаг... дәрһал вичданы чәкди этәкләриндән;
„Һара кедирсән, һара?
Неҗләҗиб јазыг ушаг?
Үч манатлыг күлданы гырыб... өзүнә бир бах,
Бәс сән! Сән неҗләмисән?“—
деҗә дилләнди вичдан
„Бир чаванын әлиндән һәҗатыны алмысан!
Чаһанкир: —Дүздүр, —деҗә башыны дикди јерә,
Чөкдү јенә гаранлыг, чөкдү јенә көзләрә.
О галхмады јериндән
Вичдан јенә дартыныб чәкди этәкләриндән:
—Дилин јохдурму сәнин?
Сөҗлә, сәнин күнаһын бөҗүкдүр, ја көрпәнин?
Суалларын өнүндә әриҗиб дөндү мума.

Чаваб верә билмәди...

Арвад кечди һүчума:
—Сәнә нә олуб ахы?
Бахан кими үзүнә
Тез башыны әҗирсән
Ниҗә данышмаҗырсан, ниҗә дилләнмәҗирсән?
Сусду, сусду јенә дә,
Арвад онун дәрдини
Нә һисс етди, нә билди.
Өз дәрдилә Чаһанкир јан отаға чәкилди.

■

Бир аҗ кечди беләчә,
Бир аҗ кечәбәкүндүз
О гырпмады көзүнү.
Оҗаг галды кечәләр, данлады өз-өзүнү,
Әзаблары дүҗүлүб үрәҗиндә даш олду.
Бир аҗ узун кечәләр, һәкимә сирдаш олду—
Бә’зән таныш-билишдән о јашына-јашына,
Күчәләрдә сүбһәдәк долашды тәкбашына.
Гачды өзү-өзүндән,
Гачды,
Гача билмәди,
Һеч олмаса биринә
Ачмаг истәди сирри
Анчаг ача билмәди.
„Кимә ачым бу сирри,
Ким анлаҗар мәни, ким?
Кимә ача биләрди
Ахы бу сирри һәким?
„Әлҗар сағ олаҗды каш . . .
Әлҗар? Јенә дә Әлҗар?
Ниҗә јапышыб, ахы,

Боғазымдан бу мәним?
 Әлjar!—Мәним jеканә һәм достум,
 һәм дүшмәним! . .
 „Мәни кәнддә-кәсәкдә jенә тә'рифләjирләр,
 Мәчлисләрдә шә'нимә көзәл сөзләр деjирләр.
 Неч лаjиг олмадығым
 Бу тә'рифләр, бу тостлар
 Үрәjими jандырыр,
 Мәни хәчаләт едир, нечә дә утандырыр.
 Ахы jазыг чамаат нә билсин ки, мән кимәм,
 Онлар нә билсин ки, мән чинаjәткар һәкимәм.
 Мән өзүм ки, билирәм...
 Билә-билә бәс ниjә
 Алчаглыға кедирәм?
 Бәс ниjә бу сиррими һамыдан кизләдирәм?
 Ниjә мәним шә'нимә о тә'риф деjәнләрә
 Мән демирәм бир кәрә:
 —Jетәр тә'рифләриниз, буна лаjиг деjиләм,
 Чүнки... мән... мән гатиләм.
 Jохса... хошума кәлир jалан тә'рифнамәләр?
 Бәли, хошума кәлир, әлбәттә хоша кәләр.
 Бәлкә дә горхурам мән?
 О гүдрәтим һаны ки . . .
 Зәһмли прокурорун
 Габағында дурам мән?
 Бәли, бәли, сөз будур, һамыдан горхурам мән.
 Өзүмдән дә горхурам,
 Сөзүмдән дә горхурам
 Күзкүдә көзләримә саташанда көзләрим.
 Көзүмдән дә горхурам.
 Һамыдан кизләтдиjим бәсдир чинаjәтими!
 Jашамаг истәjирәм мән дә бир инсан кими,
 Jашамаг истәмирәм мин дәфә өлә-өлә,
 Ја бир кәрә үзүлә, ја бир кәрә дүзүлә.

Сәһвимин чәзасыны мән чәкмәк истәjирәм.
 „Ахыр өзүм-өзүмдән хилас олум“,—деjирәм.
 Hej алдадыб өзүмү күл үфүрүб көзүмә,
 Һәләлик бу чәзаны верирәм өз-өзүмә,
 Белә jашаjанда мән
 Утанырам өзүмдән.
 Хеjр!
 Истәjирәм ки, өзкәләрдән утанам.
 Көjdән, jердән утанам.
 „Јахшы чәрраһам“—деjә
 Мәнә бир аллаһ кими
 Гоj һөрмәт етмәсинләр;
 Бу һөрмәтлә бир даһа мәни инчитмәсинләр.
 Һамы билсин бир дәфә мән кимәм,
 мән нәчиjәм.
 Ахы индики һалда
 Ел көзүндә мән бөjүк,
 Өз көзүмдә кичиjәм...
 Мәнсә истәjирәм ки, олмасын әзабларым
 Гәлбимдә дүjүм-дүjүм
 Ел көзүндә кичилим, өз көзүмдә бөjүjүм.
 Бу сирри ачарамса...
 Кедәр шөһрәтим, шаным.
 Анчаг, анчаг өзүмдән разы галар вичданым.
 Өзкәләрин көзүндә кичилсәм дә мән тамам,
 Өзүм ки, өз көзүмдә бөjүjәрәм, галхарам.
 Гачмаг олар өзкәдән, анчаг өзүм-өзүмдән
 Гача ки, билмирәм мән.
 Ниjә мәни горхудур елин муһакимәси,
 Өз ичимдә боғулур вичданымын һагг сәси?
 Нәһаjәт, тапдым!—деjә
 О әjlәшди күрсүjә,
 Прокурорун адына изаһат jазды һәмән,
 Разы галды өзүндән . . .

Женә далды хәҗала,
 Фикри доланды көҗү,
 Фикри доланды җери.
 Бу вахт гапы ачылды,
 Ушаг кирди ичәри...
 Ону көрүб Чаһанкир силкәләнди даг кими,
 Титрәди җарпаг кими,
 О бир җахына бахды, о бир узаға бахды,
 О бир кағыза бахды, о бир ушаға бахды.
 Бунун бири кечәдир, о бириси сәһәрди,
 Бунун бири шәкәрди, о бириси зәһәрди.
 Һансыны көтүрмәли?
 Әсир додағы, дили . . .
 Инсанлыгла аталыг
 Үрәјиндә тоггушуб
 Инди баш-баша кәлди
 Вичдан да аталыға гошуллуб гоша кәлди.
 Бир кизилти дуҗду о, зәиф дүшмүш чанында,
 Дејән җазыгы кәлди ушаға вичданын да.
 Гәлбиндәки сәсләрә хејли гулаг асды о,
 Дәрһал галхыб ушағы синәсинә басды о,
 Нәфәс алды дәриндән,
 Узун кирпикләриндән,
 Көз җашы сыза-сыза,
 Көзләрини зилләди өнүндәки кағыза.
 „Неҗләјирәм мән?“ — деҗә гурчаланды җериндә,
 Кағыздакы һәрфләр бөјүдү көзләриндә,
 Галхды, енди җазылар.
 Ахдыгча көз җашлары ләкәләнди җазылар.

IX ФӘСИЛ

Бир ил дә кечди белә,
 Вичтанынын аҗрысы
 Азалмады, чохалды.
 Үрәјиндә ики сәс!
 Кәһ бу гәләбә чалды,
 Кәһ о гәләбә чалды.
 Гыврылды, гәлбиндәки бурулғанлар ичиндә,
 О, илләри җашады бә'зән анлар ичиндә.
 Әзаблар килидиндә фәрәһтәр дустаг олду,
 Бирчә илин ичиндә сачлары дүмаг олду.
 Тапылмады дәрдинә, тапылмады бир чара,
 Нә бир мәчлисә кетди, нә бир тоҗа, мағара, —
 Кетдиҗи хәстәхана, кәлдиҗи дә ев олду.
 О, нәһәјәт җорулду,
 Сығынды вичданына
 Ишдән чыхыб о бир күн
 Кәлди башы аловлу
 Прокурорун җанына.
 Данышды әһвалаты, о данышды бүсбүтүн,
 Бирчә илин жүз иллик
 Сонсуз изтирабыны
 Тәмизләди бирчә күн.
 Прокурор динләди,
 Анчаг һеч нә ганмады.
 Дүшүндү,
 Дәрк единчә
 Ешитдиҗи сөзләрә
 Бир мүдләт инанмады.
 О дүшүндү анбаан
 Һәм дә . . . дәһшәтә кәлди бу бөјүк етирафдан,
 Һәлә бир аз горхду да.

Деди: „Бәлкә дәлидир?
Јох, јох!.. Бу күлмәлидир,
Мән көрмүшәм, көрмүшәм өзкәсини сатаны.
Анчаг мән көрмәмишәм

Фәлакәтин гојнуна
Өз-өзүнү атаны...

Нә гәрибә адамдыр неч гырпмадан көзүнү,
Сатыр өзү өзүнү...”

Прокурор дүз үч ил
Мәкәр чалышмамышды
Ону долашдырмаға?

Ов өз ајагларыла
Кәлиб инди... ишә бах
Өзү кечир гармаға.

Бәс инди о нејләсин?
Нә чаваб версин она—
Бу вичдан овчусуна?

Јорур, башыны јорур
Бизим кинли прокурор,
Нә гәдәр истәмиш ки,
Һәким онун өнүндә
Дурсун мүгәссир кими.

Будур кәлиб һәмән күн.
Тәһдид едә билмәјир
О бәс нечин һәкими?
„Мәндәки бу һал нәдир?
Инсан чох гәрибәдир“.

О, һәкимин өнүндә
Јумаг кими кичилир
Бир тәгсири вар кими.

Будур инди дајаныб
Күнаһкарын өнүндә
Өзү күнаһкар кими.

Прокурор дүшүнүр,
Һејрәтинин одуна
О алышыр, о јаныр.

Ағлы белә ишләмир,
Ағлы белә дајаныр.

Дүшүнүр јана-јана
„Инсана бах, инсана!
Көр нә гәдәр бөјүкдүр, онун гәлби, вичданы;
Бәс мән инсан дејиләм?

Бәс мәндә вичдан һаны?

Ахы... доғрусу... мән дә

Ејвазын өлүмүндә
Күнаһкарам беләчә

Күнаһкарам
Бәс нечә?!

Әкәр күнаһкарамса... бәс мән ни јә?..

Дајанды...

Фикринин атәшиндә сөзләр алышды, јанды
Дилләнди үрәјиндә тамам өзкә бир үрәк,
Јалныз инди өзүнү о көрдү олдуғутәк.
Чаһанкирсә данышыр

Вичданынын сәсиндән

Гүввәт алыр сәси дә.

Дејән күлүр көзләри, ачылыр чөһрәси дә.

Јүнкүлләшир елә бил,

Јох, бу о инсан дејил.

Ишыг кәлмиш көзүнә,

Тапыб артыг өзүнү, о гајытмыш өзүнә.

Прокурор дилләнир;

—Мә’нәви изтираблар,

Әзиз доктор, мәнә дә

Бир аз танышдыр, таныш,

Әзаблардан мәним дә чанымда һал галмамыш.

Досгум, сән дә өзүнү јаман әлдән вермисән,

Анчаг бу азаблары сәнә Әлјар верибсә,
Мәнә дә сән вермисән.
Һәким деди:—Билирәм, гәрибәдир бу иксан,
Чәкдијин азаблары һисс етмишәм узагдан.
Мән дә дүшдүм ахырда сәнин күнүнә... бир бах...

Бир фәргимиз вар анчаг:
Икимиз дә Јанырыг заман-заман, анбаан,
Сән гүрурун учундан, мән сәһвимин учундан.
Күнаһкарыг, күнаһкар биз дүнән дә, бу күн дә.
Сән Ејвазын өнүндә, мән Әлјарын өнүндә.
Сәни билмирәм... Анчаг мән чәза истәјирәм,
Мүгәдләс ганунларын өнүндә баш әјирәм,

Чәзамы вер амандыр,
Белә галмаг Јамандыр.
Өлдүрдү вичдан мәни,
Өлдүрдү үрәк мәни.
Мәһкәмәјә чәк мәни!
Вичдан мәһкәмәсиндән
Азад ејлә мәни сән!

Прокурор деди ки, көзләсин бир аз,
Бу ишдә тәләсик сөз демәк олмаз.
Елә ки, Чаһанкир чыхды гапыдан,
Баһадыр дәриндән бир нәфәс алды.
Тутуб әлләрилә башыны бир ан,
О, гәмләр ичиндә хәјала далды.

Чаһанкир дәрдини дејәндән бәри
Баһадыр көксүндә бир ағры дујду.
О баша дүшмүрдү,

Ешитдикләри,
Хәјалмы, доғруму, ја јухумујду?

Бир анда кичилди елә бил отаг.
Диварлар јыхылыб кәлди үстүнә,

Дәһшәтдән титрәди бәдәни зағ-зағ,
Сөјләди:—Мән кимәм?
Мәндә бу һал нә?

„Мән кимәм?...“
Дәриндән бир дә чәкди аһ,
Дејән өз-өзүнү тамам унутду.
Ајнаја чевириб гәлбини чәрраһ,
Демә, Баһадырын өнүндә тутду.

Баһадыр дүшүндү үч күн, үч кечә,
Ишә дә чыхмады, „Хәстәјәм“—деди.
Үз-үзә, көз-көзә дуруб кизличә,
Гәлбијлә нә гәдәр сөһбәт ејләди.

„Јаманча дәјишди көзүмдә аләм,
Елә бил дөшәјим тикан-тикандыр.
Мән нијә кечәләр јата билмирәм,
Һараја гачыбдыр бу јуху андыр?...“

Мән өз дүшмәними кәздим кәнарда,
Интигам ешгилә јаныб јахылдым.
Удуздум һәмишә бу говғаларда,
Ахырда гисасы өзүмдән алдым.
Дсјәсэн көзләрим ачылыр мәним,
Баһадыр! Јанылма, һәјата дүз бах!
Кәнарда дејилмиш демә дүшмәним,
Мәним өзүмдәјиш, өзүмдә анчаг!..“

Узаныб јатаға, о салыр јада
Јүз дәфә, мин дәфә бүтүн һәр шеји,
Дүшүр хатиринә хәстәханада
Ејвазын үстүнә һүчум чәкмәји.
Јаманча дәјишди көзүмдә аләм,

Елэ бил дөшәјим тикан-тикандыр.
Мән нијә, мән нијә јата билмирәм?
Һараја гачыбдыр бу јуху андыр!..
Дөшәјим, балышым јумшаг олса да.
Нијә јатаммырам?
Анладым даһа!
Дүңјада вичданын тәмизлијиндән
Јумшаг бир дөшәкчә танымырам мән...“

Чаһанкир көзләди,
Көзләди һәр күн.
Көзләди бир һәфтә һәр саат, һәр ан.
Анлаја билмәди, ахы бәс нечин
Бир хәбәр чыхмасын прокурордан?

Һәким чох дүшүндү...
Анчаг о күндән
Бир аз ачылмышды гашы-габағы.
Дәрдини Әлјара данышмаг үчүн
Кәлди гәбристана бир ахшам чағы.

Кәлди...
Бир кизилти дујду чанында
О кимдир?
Јериндә дајанды бирдән.
Диксинди,
Ејвазын гәбри јанында
Гаралты дәјинчә көзүнә кендән.

„Бәлкә гара басыр мәни дә?
Олар!
Чыхарыб јайлыгы көзүнү силди.
Јох, јох! Јанылмырам, өзүдүр ки, вар,
Бу одур!“...
Чаһанкир кери чәкилди.

Дуруб сејр еләди ону кәнардан,
Һәкими көјрәлтди көрдүјү сәһнә.
Бир сәс ганадланды гәлбиндән бу ан:
„Инсан нечә олса, инсандыр јенә...
Баһадыр, Баһадыр, ешг олсун сәнә!...“

Дөндү гәбристандан
О шад, о хәндан.
Хәјалы улдузла, ајла өпүшдү.
„Демәк е’тирафым јеринә дүшдү,
Е’тираф кәтирди өзкәсинә дә.
Алгыш тәмизлијә, алгыш јенә дә!...“

Бир хәбәр ешитди Чаһанкир сәһәр
„Бакыја көчүбдүр Баһадыр тамам...“
Јериндән ојнатды ону бу хәбәр.
Сорушду:— „Нә заман?“
Дедиләр;— Ахшам!

„Демәк дүнән ахшам, гәбри башында
Баһадыр Ејвазла видалашырмыш...
Вичданла гүрурун сон савашында
Зәфәр һаггын олду, һагга мин алгыш!...“

Бакыда
О кәлди дарүлфүнуна,
Тапды өз ағсачлы мүәллимини.
Бүтүн әһвалаты данышды она
Һакимин өнүндә мүгәсфир кими.
Бир шеј кизләтмәди Баһадыр ондан,
Гәлбини атәшә тутуб әритди.
Дәрс алыб чәрраһын е’тирафындан,
Бүтүн ишләрини е’тираф етди.
Ахырда башыны галдырыб гоча

Сүздү шакирдини, сүздү дојунча.
Деди;—Бу һәјата ачыб көзүнү
Һәр кәс өз-өзүнү дәрк етсин кәрәк.
Инди ки, сән көрдүн өзүн өзүнү,
Ислаһ јолундасан, оғлум, сән демәк.
Е'тираф ејләјән һәр шеји анлар—
Ондан да дәһшәтли бир чәза һаны?
Һакимин һөкмүлә чәза аланлар
Бә'зән дәрк еләмир өз кұнаһыны.

Јәгин чох дүшүнүб, чох дашыныб сән,
Нәһајәт, көнлүнү бүсбүтүн ачдын.
Дөвләт хәбәрсизкән әмәлләриндән
Һәр шеји апачыг сән өзүн ачдын.

Јахшыча дәрс вериб сәнә о һәким,
Унутма һеч заман бу гәзаны да,
Сән һәм һаким олуб, һәм дә мүттәһим
Һагг илә вермисән өз чәзаны да.

Мүәллим деди ки, оғлум, бу күндән
Сәни сахлајырам өз јанымда мән.
Тут елмин мүгәддәс, о пак јолуну
„Һүгүг вә е'тираф“—ишлә сән буну
Сән һалал зәһмәти сев индән белә,
Һавајы кечирмә бирчә аныны,
Јалныз зәһмәт илә, алын тәријлә
Гуртара биләрсән өз вицдһыны...

Нөгтә гојмаг үчүн изтираблара
О күндән бағланды о, китаблара
Елмин јолларында әзмлә дурду,
Охуду, охуду ...
Охудугча о,

Барыша билмәди әмәлләријлә,
Јуду кұнаһыны алын тәријлә.

Јазды, јаздығыјла алышды, јанды,
Гатлашыб әзаба илләрдән бәри.
Јаздыгча өнүндә кәлиб дајанды
Бүтүн әмәлләри, бүтүн ишләри.

Һавајы кетмәди онун әзабы,
Јазды.
Вараглара бошалды синә.
О, бир китаб јазды,
Һәмән китабы,
Һәср етди өз һәјат мүәллиминә.

ЕПИЛОГ

Бу күн көнүл ачан бир тәнтәнә вар,
Шәһәр клубунда ахшамдан бәри.
Јубилеј кечәсидир... Сонсуз алгышлар...
Титрәјир салонун пәнчәрәләри.

Ахыр јубилјара вердиләр сөзү,
Чәрраһа зилләнди һамынын көзү.
Чәлијини јерә о дөјә-дөјә
Аста аддымларла галхды күрсүјә.
—Гардашлар, бачылар, сағ олун сизи.
Үрәкдән сыхырам әлләриниз.
Мән, лајиг дејиләм бу тә'рифләрә.
Дејирәм, демишәм буну јүз кәрә.
...Бу бөјүк әзабдан, дејирәм, бәлкә
Гуртарам өмрүмүн сон чағларында.

Хошбәхт о кәсдир ки, јохдур бир ләкә
Өмүр китабынын варагларында.

...Өзкәнин данлағы хошдур мин кәрә
Вичдан данлағындан, өз данлағындан.
Хошбәхтдир ујмајыб өзкә сәсләрә
Вичданын сәсини динләјән инсан.

Һәким гуртарынча бу һекајәни
—Гардашлар, инди дә динләјин мәни
Мәним дә сизләрә сөзүм вар—дејә
Баһадыр инамла галхды күрсүјә.
Данышды,
Гајытды өтән күнләрә,
Сөзләр инчи кими дүзүлдү чин-чин.
Ағсачлы башыны әјди јүз кәрә
Өнүндә өз һәјат мүәллиминин.

Тез галхды ајаға бүтүн салон да,
Баһадыр баш әјди салона тәкрар;
Сыхыб Чаһанкирин әлини сонда,
Верди китабыны она јадикар.

*Һачыкәнд—Бакы
1961*

ГӘМ ИЧИНДӘ СЕВИНЧ

1

Атам чај ичирди,
О бирдән-бирә
Гопуб күрсүдән, јыхылды јерә.
Пәнчәрәләри, гапыны ачдым.
Тез гоншу һәкимин үстүнә гачдым.
Һәким чешмәјини көзүнә тахды,
Сәбирлә, диггәтлә атама бахды.
Башыны јелләтди,
„Үмид јох!“ деди.
„Үмид јох!“—О буну нә сојуг деди?..
—Ај һәким, доланым дөнүм башына,
Ахы, бирдән-бирә нә олду буна?
—Бејнинә ган сызыб, сағалмаз,—деди,
Бәлкә сабаһа да һеч галмаз,—деди.

О кетди.
Башыма учулду дүнја,—
Бир анын ичиндә һеч олду дүнја.

Көзүмүн өнүндә атам өлүрдү,
Она дар кәлирди санки чарпајы.
Атам бу дүнјада ахы нә көрдү
Гајыдан савајы, гәмдән савајы?
Өмрүнү, күнүнү о, мәнә верди,

Мәнимчүн јашады,
Чатды сон нәфәс.
Атам ағач әкди, мејвә јетирди,
Барындан јемәмиш һара кедир бәс?

Чәкдији әзаблар, гәмләр јандырыб
Зәррәчә кәлмәзди онун ејнинә.
Мәни һәјат үчүн ганадландырыб
Өлүм ганадыны тахды чийнинә.

Әзабла, зүлүмлә чан верир ата,
Боғуг хырылтылар кәсир сәсини.
Оғулса әлачсыз, әли гојнунда,
Көзләјир атанын сон нәфәсини...

Аја, улдузлара јердән тор атан,
Инсан бејниндәки тәзада бир бах.
Она бирчә дамчы ган сызан заман
Чансыз даша дөнүб һеч олур анчаг.

Көјләрин сиррини дәрк едир, јенә
Идракы өнүндә бир ан әјилмир.
Бу бојда каинат сығышан бејнә
Нијә бирчә гәтрә ган сыға билмир?
Зәррәдән көјләрә пәнчәрә ачдыг,
Јери өјрәнмәмиш көјләрә гачдыг.
Инсан, зәкасыјла учалды илкин.
Билдикчә билијә аз дедик анчаг.
Көјләри дәрк едән бир парча бејнин
Өзүнү дәрк едә билмәдик анчаг.

Һансы дүшүнчәдән, һансы гајғыдан
Бејнинә сычрады о бир дамчы ган?
Дүнјанын өзүндән ағыр дәрдини
Мәкәр чәкмәк үчүн доғулулур инсан?

Онун ган тәзјиги һәддини ашды,
Һәмишә фикри дә һисси дә кәркин.
Фәләклә әлләшиб чох давалашды
Тәзјиги алтында мин дүшүнчәнин.

Даша сычрасајды о бир гәтрә ган
Дашы јејәрди...
Даһыша билсәјди, гоча дүнјадан
Нәләр данышарды, нәләр дејәрди.

Бирдән кечән или хатырладым мән,
Онда да јыхылды атам гәфләрән.
„Тә’чили јардым“дан һәкимләр кәлди,
Мәчлис дүзәлди.
„Оксикен балышы“ вердиләр она.
Билмирәм, бу тәдбир гоншу һәкимин
Бәс нечин кәлмәди, нечин ағдына?

Дүз гоншу һәкимин үстүнә гачдым.
Гапыны ачдым.
Јеримдә дондум.
Кәлмәјимә дә
Пешиман олдум.

Әјләшиб оғлујла һәким үзбәүз
Сәбирлә, тәмкинлә шаһмат ојнајыр.
Өлүмлә ојнајыб о, кечә-күндүз
Јохса өлүмү дә бир ојун сајыр?
Нечин өзкәсинин дәрдинә инсан
Јад олур?

Бу гансыз сојуглуг нәдир?
О евдә бир нәфәр көчүр дүнјадан,
Бу евдә бир күлфәт өз келфиндәдир...
Көзүнү шаһматдан чәкмәјиб һәким,
Астача динди:

Һә, оғул, нечәдир?..

Лохса... кечинди?

—Лох, һәким, кечән ил...

бәли... о заман

Оксикен балышы...

—Оғул, онлардан...

Кечиб атанынки... гуртарыб даһа,

Чыхмаз сабаһа.

Дејә о, филини габаға чәкди.

Елә бил дүнјаны тәрпәдәчәкди...

Оғлуна „Шаһ“—деди,

Јаман тутулдум.

Оғлу мат олмады, мән лап мат олдум.

Дедим үрәјимдә,

Нә гәдәр варам.

Мән бу инсафсызы данышдырмарам“

Атам чан верирди,

Атам өлүрдү.

Чөлдә јаваш-јаваш дан сөкүлүрдү.

Үфүгдән бојланыб доғуланда күн,

Гаралды, күнәши батды бир өмрүн...

2

Дәфн мәрасими...

Бөјүк издиһам.

Евдән гәбристана

Баш алыб кедир.

Тохдаја билмирәм

Јох, бачармырам,

Долан көзләrimi

Јаш алыб кедир.

388

Мәрһума һөрмәтлә һамы бирбәбир,
Онун табутуна кирмәк истәјир.

Нөвбәләр дәјишир,

Дәјишмирәм мән.

Апармалыјам

Сон мәнзиләчән.

Достлар јахынлашыр,

—Бәсдир Јорулдун.

—Атам мәни јормаз, мән јордум ону.

Һәјатын чөврүлә дојурдум ону.

Дүзү дөнмәсәм дә өз дедијимдән

Табутун алтында бүзүшмүшәм мән.

Јумаға дөнмүшәм.

Ағырмыш атам.

Дүзү төвшүјүрәм,

Тәнкијиб нәфәс.

Онун табутуну чәкә билмирәм,

О мәним гајғымы нечә чәкиб бәс?

Сағымда, солумда кедән адамлар

Данышыр астадан,

Ешидирәм мән.

Һәрәнин мин сөзү, мин сөһбәти вар.

Чохлары матәмдә көрүшүр һәрдән:

Биринчи сөһбәт

—Бу һәфтә тојудур бизим оғланын,

Индидән дејирәм, Әли, сән чанын,

Тојун тојбәјиси оласан кәрәк.

Бу ахшам бизә кәл мәсләһәтләшәк

—Јахшы, гој олсун.

Тәки, тој олсун.

389

Икинчи сөһбәт

—Јенә дејинирди далынча Орхан,
Дил дә верән чохдур залым оғлуна.
—Ејби јох, ејби јох, кәләр бир заман
Мән дә кимлијими билдиррәм она.

Үчүнчү сөһбәт

—Салам!
—Салам, гардаш! Шәһәрдәсән сән?
Чохдандыр көрмүрәм.
—Валлаһи, ишдән
Көз ачмаг олмаыр... Вахт өтүр белә,
Беш ајдыр кетмирәм һеч анамкилә.
Јада да дүшмәјир гоһум, дсст, таныш
Сәһәр олмамыш
Бир дә көрүрсән ки, күн ахшам олду,
Өмүр тамам олду, вахт тамам олду.

Дөрдүнчү сөһбәт

—Тәзә вәзифәниз мүбарәк, тәбрик.
—Бала, нә мүбарәк, биз кичилмишик.
Әввәлки вәзифәм һара, бу һара?
—Инди јахын олун сиз адамлара.

Бешинчи сөһбәт

—Биртәһәр дәјирсән көзүмә чохдан
Хәстә дејилсән ки?
—Хәстәјәм јаман.

Мәни дилдән салыб даһа бу үрәк
Мүдафиәм гуртарсын, динчәлим кәрәк.

Чалышыр, чарпышыр лап сон анда да—
Әл чәкмәк истәмир һеч кәс арзудан.
Бирини торпаға апаранда да
Сабаһкы дөјүшү дүшүнүр инсан.

Мәндә дә, сәндә дә бу һәрислик вар,
Даими вурушда инсан јүксәлир.
Һәр күн ешитдијим бу данышыглар
Мәнә бу мәгамда гәрибә кәлир.

Кедир гәбристана, кедир издиһам,
Табутун алтында лап јорулмушам.
Јолун сол әлинә бахынча бирдән,
Дәјди көзләримә севкилим мәним.
Әввәл инанмадым, инанмадым мән.
Долашды ајағым, әсди бәдәнам.
Көр нә һалда көрүр мәни севкилим,
Јахшы, нејләјим?
Јаман күлмәлидир көркәмим инди.
Бәс достлар, танышлар һара кизләнди,
Кәлиб алајдылар табуту мөндән.
Бири дә көзүмә дәјмәјир нәдән?
Наһаг, чох наһаг,
Елә дедијимдән дөnmәдим бајаг.
Сағыма бојландым, солума бахдым.
Көзүмә дәјәнә јалвараचाгдым.
Гоншумуз һәкими көрдүм сағымда,
Бахдым үзүнә
Мән јазыг-јазыг.
Гәлбими охуду гаш-габағымда.
Кирди табута

Мәним җеримә.
Бир һава кәлди.
Тәзә бир һава
җиссләримә...
Дәриндән дәрин
Бир нәфәс алдым
Әҗними, башымы саһмана салдым,
Ширин хәҗалларын кирдим гоҗнуна.
Көзүмүн учуҗла бахырдым она.

Март 1966

УЧУН, НӘҖМӘЛӘРИМ

(Фашист зинданында өлдүрүлмүш гәһрәмән татар шаири
Муса Чәлилин хатирәсинә)

Фүзули, дәһрдән кам алмаг олмаз
олмадан кирҗан.
Сәдәф су алмаҗынча әбри нисандан
көһәр вермәз,

Өнүмдә „Моабит дәфтәри“,
Зинданда бөҗүҗән шаирин
Әзаблы күнләри.
Һәр күнү—бир ше'р, бир инчи,
Үрәҗин әзабы—
Илһамын күлүшү, севинчи...
Һәр ше'р—әбәди һәҗата бир гәдәм,
Китабын сонунда
Бу мәрһум шаирин
Өлүмү өлдүрән
Гәлбини көрүрәм...
Ипәкдән зәрифди о үрәк.
Әзаба дөзәрәк
Әзабдан күч алды.
Әзилди,
Бәркиди,
бөҗүдү,
учалды...

Эзаблар

үрәкдә мин арзу бәсләмиш,
илһамы сәсләмиш,
чағырмыш,

Эзаблы күнләрин чәкиси,
Бәхтәвәр илләрин

Үзүндән ағырмыш!..

Китабы гапайыб
Сигары сигара чаладым,
О гәлбин одуна
Гәлбими галадым:

I

Әйләшиб раһатча мәнзилимиздә
Җазырыг биз дә...
Бә'зән һәфтәләрлә динмәјир үрәк,
Күвәнир дүнәнки әмәлләринә.
Далғасыз өтүшән күнләримизтәк
Ше'римиз бәнзәјир бири биринә.

Беләчә өтүшүр гајғысыз һәјат
Мәнзилимиз раһат,
Гәлбимиз раһат.
Әсән күләкләрдән хәбәримиз јох,
Ев исти,
чан исти,

гәлбимиз сојуг.
Јазмаг хатиринә җазырыг чох вахт.
Дејирик, гајғысыз бу чағлар бизим "...
Синәмиз масаја дирәнир, анчаг
Дурур үзүмүзә вараглар бизим.
Гәләм сәтирбашы илишиб галыр,

Доғулан анда да „ше'р гочалыр.
Нә ағлы тәрпәдир, нә көнүлләри.
Зор илә, күч илә јаранан ше'ри
Гышгыра-гышгыра охусаг да биз,
Чатмыр бир гулаға сәтирләримиз.
Зинданын үстүндә дәмир әзилмәз
Алышыб очагда о говрулмаса.
Ше'р бир үрәји исидә билмәз
Шаирин үрәји көз көз олмаса.
Лампа ишығында јаранмыр,

хејр,

Гәлбин ишығында јараныр ше'р.

Јаратмаг ешгилә јашајан оғлан,
Демә, јаратмаға гәср кәрәкдир,
Үрәк долу олса дајанмаз бир ан,
Зиндана салсан да дилләнәчәкдир.

Долдур үрәјини долмуш көј тәкин,
Сүкансыз кәмидир мәсләксиз инсан.
Мүгәддәс әгидән, бөјүк мәсләкин
Кечирәр өмрүнү фыртыналардан.

Ағлајан ағладар,
Јахылан, јахар.
Јердән сорушурму күн доғуланда?
Дашын дибиндән дә көјәриб чыхар
Чичәјин тохуму долу оlanda...

Үрәк көјләр кими долубса, нә гәм
Јајда да,
Гышда да
бошалачагдыр.

Бош исә элинә көтүрмә гәләм,
Вараглар гәлбинтәк бош галачагдыр.

Дол ки, бошаласан!

Беләдир, бәли!

Көз јашы јараныр гәлб атәшиндән.
Дүнјанын ән көзәл сөз инчиләри
Гаранлыг зинданда јараныр бә'зән!

II

Әсир дүшдүсә дә—намусу, ары
Чәлил итирмәди дарда, чәтиндә.
Гул олду азадлыг нәғмәкарлары—
Марксын, һејненин мәмләкәтиндә...

Өлүм чәзасына мәһкум етдиләр,
Өлүмү өлдүрән өлмәз инсаны;
Зинданда өзүлә биркә сәрасәр
О тутуб сахлады вахты, заманы.

О ганлы, гадалы илләрдән габаг
Јазды... сечилмәди башгаларындан,
Чәллад балтасынын алтында анчаг
Јаздығы замана охуду мејдан.
Дүнәндән бојланды бу күнә шаир,
Учалды заманын фөвгүнә шаир.
Ешитди ше'рини
Күндә мин кәрә
Достларын атдығы топ сәсиндә о;
Анларын өмрүнү верди илләрә
Јаздығы һәр тәзә нәғмәсиндә о.

Дејирләр, дүшүнүб өз һәјатыны
Өлүм гаршысында гәһәрләнмәди.
Көзләркән зинданда сон саатыны
Бирчә јол гәмләниб кәдәрләнмәди.

О, јахшы билирди, онун кур сәси
Һаггын сәсијди.
Зинданда јаздығы һәр бир нәғмәси
Өлүмә вурдуғу бир зәрбәсијди.

Деди:—Сәздәтим азадлығымдыр,
Кәдәри һәјатдан демә чох мәнә.
Азадлыг әлимдән алыныб...

Демәк.

Варлыгла јохлуғун фәрги јох мәнә.

Она вә'д етдиләр азадлыг, хош күн,
Деди:—Исгәмирәм,
Дедиләр:—Дүшүн!
—Мәнә әл чалмасын,—деди,—дүшмәним,
Шәрәфлә өлмәјим сәадәтимдир.
Бәхшиш алачағым азадлыг мәним
Сәадәтим дејил, әсарәтимдир.

Он ики силаһдаш—он ики дустанг
Алышды бир күндә, сөндү бир күндә.
Он ики силаһдаш Вәтәндән узаг,
Јашатды Вәтәни үрәкләриндә.

Сән бу достлардакы бирлијә бир бах,
Көнүлләр бир јолда, бир амалдадыр.
Достлуг бәрк ајагда бәркијәр анчаг,
Ән бөјүк јолдашлыг чәтин јолдадыр.

Тоја кетмэк үчүн вә'дэләшсә дә,
Ики дост кедәммир бир јердә бә'зән.
Он ики јолдашса өлүмә кетди,
Бир јердә, бир күндә вә'дэләшмәдән!

III

О јазды зинданда бир илдән бәри,
Дүшүнүб сабаһы дәриндән дәрин;
Чөлдә көзәтчинин ајаг сәсләри
Вәзни, аһәнкидир онун ше'ринин.

„Мәһбус өз-өзүнә нә данышыр, нә?“
Дејә көзәтчи дә һәр күн дејинди.

.....
Чәлилин ше'рини охујур бәлкә
Һәмән бу көзәтчи һардаса инди...

Ган илә јазылмыш чанлы сәтирләр,
Ону өтәнләрә апарыр...

анчаг,
Көзәтчи билмир ки, һәмән ше'рләр,
Онун јанындача јаранмыш бир вахт.

Көзәтчи әлиндә зағлы автомат
Чәлили күдүрдү, гача билмәсин...
Көзәтчи билмәди, чәтиндир, һејһат,
Фикринә сәдд чәкмәк дүшүнән кәсин.

Көзәтчи билмәди, чәһди әбәсдир,
Бурда кешик чәкир о, һаһаг јерә,
Онун горудугу бир гуру сәсдир,
Чәлил чохдан гачыб узаг елләрә.

О, хилас олмағы һеч дүшүнмәди,
„Ше'рим хилас олсун зиндандан“,—деди.
—Үзүмә күләрми мәкәр тәләјим?
Мән дә јашајарам—әкәр тәләјим
Ше'римә зиндандан бир ничат версә...
Мән дә өләчәјәм, ше'рим өләрсә...

Учун, нәғмәләрим, тез атланын сиз,
Јелдән ганад тахыб ганадланын сиз.
Кәзин ана јурду, кәзин Вәтәни.
Учун, нәғмәләрим, јашадын мәни!
Үстүмә күлмәсин чох да дүшмәним,
Ах сизин өмрүнүз өмрүмдүр мәним!

Нәғмәләр долашды бүтүн дүнјаны,
Нәғмәләр дүшмәнин бағрыны дәлди.
Нәғмәләр көјләрин улдуз карваны,
Гатара дүзүлдү, Вәтәнә кәлди.

Чәлил, гаршыдакы мин сәһәр кими
Доғулур бизимчүн һәр тәзә күндә.
Дөјүшә јолланды бир әскәр кими,
Дөјүшдән гајытды нәғмәләриндә.

Өлдү...
Өлүмүјлә гоча дүнјага
Әлвида демәди,

О, салам,—деди.
—Дөнәрәм улдуза, дөнәрәм аја
Дөнәрәм јурдума һәр ахшам,—деди.

Феврал, 1966

ВАХТ, СҮР'ӘТ ФИКИР

1

Зәррэлэрин эн кичији *атомдур*—
Парчалады эсримиз.
Чәкилэрин эн кичији *грамдыр*
Парчаладыг ону биз,
Еләдик пара-пара,
Аҗырдыг эн балача
Миндәбир мисгаллара.
Гәдим заман өлчүсүнүн
Эн кичији *андыр*, ан!—
Даһа кичик өлчүләрә
Бөлүнәчәк нә заман?
Ракетлэрин сүр'әтиндән
Кери галдыг җохса биз?
Ан—гочалыб,
Ан—көһнәлиб.
„Анын өмрү узундур“—
Гышгырыр сүр'әтимиз.
Инди бизим космонавтлар
Һава кәмиләриндә
Үз-үз иллик җолу кедир
Анын жүздә бириндә...
Саат гәдәр узун кәлир

400

Инди артыг ан бизә.
Бир вахт она биз дејәрдик:

„Дајан!“
Инди әксинә.

Ан дејир:

„Дајан!— бизә.

Биз дајана билмәрик,
Дајансаг,
Вахтын өзү
Әл чалыб күләр бизә.
Бир кәрәксиз жүк олмушдур
Көһнә өлчүләр бизә!
Бизә тәзә өлчү кәрәк!
Сүр'әтимиз дағытды

Галыблары,
Һәдләри.

Бир саатда гоча әрзин башына
Дөврә вуран космонавтчын
Мәкәр вармы

Һөкүмәт сәрһәдләри?..

Сүр'әт—бүтүн һичранлара,
Сүр'әт—бүтүн фиргәтләрә,
Һәсрәтләрә
Сон гоҗачаг:

Бу һагдыр!
Демә о күн узагдыр!
Бизә—бүтүн улдузлары
Бирләшдирән
Ити сүр'әт кәрәкдир.
Сүр'әт—бирлик демәкдир,
Сүр'әт—вүсал демәкдир!

26 Бәхтијар Ваһабзаде

401

Бәшәријјәт та гәдимдән
 Заман-заман,
 Һарај чәкиб ајрылыгдан.
 Нәғмә јазды,
 Ше'р јазды,
 Китаб јазды јығын-јығын.
 Бу наләлар, бу фәғанлар,
 Јумшалтмады
 Фәрманыны ајрылығын.
 Инсан оғлу чыхды јола
 Јоллар салды
 Бу ојмагдан—о ојмаға.
 Бу аулдан—о аула.
 Идракымыз
 Чајлар үстә көрпү салды,
 Чапар олду
 Кәми олду,
 Гатар олду,
 Ганад ачды,
 Көјә учду,
 Бирләшдирди
 Шәһәрләри, гит'әләри
 Бирләшдирди көјү, јери.
 Анчаг јенә,
 Ајрылығын көз јашыны
 Силмәди о.
 Бир-биринә һәсрәт галан үрәкләри
 Бирләшдирә билмәди о.
 Кәлин бахаг
 Биз көјләрин о алышан көзләринә
 Улдузлар да көстәрмәкчүн
 Өзләрини бир-биринә—

Јаныр,
 Јаныр.
 Ајрылығын зүлмәтини
 Јармаг үчүн ишыгланыр.
 Әсрин оғлу
 Бу ишыгдан ибрәт алды.
 Кечәләрлә күндүзләрин арасына
 Көрпү салды.
 Аја дәјди арзуларын од нәфәси,
 Бошлугларда инсан сәси
 Курлар,
 Курлар,
 Каинаты бирләшдирди,
 Телеграфлар,
 Телефонлар,
 Теле-зорлар...

Вәтәнимдән чох узаг,
 Узаг бир шәһәрдәјәм.
 Һәсрәтдән пәжмүрдәјәм...
 Узанмышам јеримдә,
 Вәтәними кәзирәм
 Сәјјар фикирләримдә.
 Телефонун сәсинә
 Дәрһал галхдым јеримдән.
 Хәттин бир башында о,
 Хәттин бир башында мән.
 Данышдым севкилимлә
 Гүрбәтдә олдуғуму
 Мән унутдум бир анлыг.
 Бу сүр'әтин өнүндә
 Нә узаглыг, јахынлыг!..
 Һәсрәтим ан ичиндә

Мәнимлә бир отагда
Дөнүб үзбәүз олду
Сүр'әт—көрпүмүз олду.

Отағыма гајытдым,
„Саат нечәдир көрән?“
Јох!

Өлчмәк истәмирәм
Севинчими инди мән.

Буну билирәм јәгин,
Бакы вахты бир саат
Ирәлидир... Вахтындан
Мән олдуғум шәһәрин.
Анчаг... биз данышанда
Бизим үчүн бириди
Вахт да өзүмүз кими.,
Мән анлаја билмирәм,
Вахт өз өлчүләрилә
Кими алдадыр, кими

Бәли!
Биз данышанда
Вахт, бизә ишләјирди.
Дүшүнмүрдүк ону биз.
Заман, мәкан, ичиндә
Бәс нијә мәһдуд олсун
Фикримиз, дүшүнчәмиз?

Сиз мәнә сүр'әт верин!
Сүр'әтимин бојунча
Учалым, учалым мән.
Улдузлар арасында
Аны көрпү салым мән.

Сиз мәнә сүр'әт верин,
Чыхым чәрчивәләрдән,

Сиз мәнә сүр'әт верин,
Вахгы
доғулмамышкән
Өлән, әријиб келән
Һиссәләрә бөлүм мән!

4

Көјләр—кениш,
Көјләр—дәрин.
Дүзмү дедим?
Һәдди вар һәр кенишлијин!
Көјләринсә бир һәдди јох
Сәрһәдди јох!
Узагдан да чох узагдыр
көјләр бизә.

Бу сонсузлуг, бу дибсизлик
Нечә сығыр бејнимизә?

Паровозлар, тәјјарәләр,
Јел ганадлы кәмиләр
Бәс һардајды јүз ил әввәл?
Хәјалларда, арзуларда
Фикирдә!..

Арзу дедин, хәјал дедин,
Фикир дедин, еј гәләм,
Сән дајанма бу јердә!
Фикир, сәндән јазаркән
Сәндән кери галырам,

Мән сәндән јазанда да
Мәндән габагдасан сән!
Мән оланы јазырам,
Олан дуруб јериндә.
Анчаг елә бу анда да
Шимшәк чахыр
Фикрин үфүгләриндә.

Фикир гачыр,
 Фикир өтүр
 Нэлэр јатыр фикирдә.
 О, заманла јарышыр
 Заманын өзү кими
 Дајанмајыр фикир дә.
 Фикирдә нэләр,
 нэләр:
 Зөһрәдә кәзинтиләр,
 Планетләр арасында
 учушлар,
 Мәчһулларла вурушлар,
 Каинатын
 Заман, мәкан вәһдәти,
 Кәмиләрин мәсафәсиз сүр'әти,
 Сел-суларын
 Ашағыдан јухары ахары...
 Нэләр, нэләр...
 Сабанкы мө'чүзәләр...
 Фикир,
 Сән вахтдан гоча
 Сән һәм дә мән јашдасан
 Арзу, дујғу үрәкдә,
 Сән бејиндә, башдасан!
 Үрәк,
 Кечәләр белә
 Јатмајыб ишләјиркән
 Билмәсин јатмыш сәни.
 Бизим ана тәбиәт,
 Үрәкдән дә учада—
 Башда јаратмыш сәни...

Јалта, апрел 1966

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Мәним ше'рим

Мәним ше'рим	5
Нәсәнсә өзүн ол!	7
Дәмирјолчу	11
Јыхылмајасан	12
Ана дили	14
Чинар	16
Көрпә нәфәси	18
Сөрһәд ағачлары	20
Үрәк	22
Тәклик	24
Нә сән күлсән, нә мән бүлбүл	26
Ата вә оғул	29
Гара сачлар, ағ сачлар	31
Һәјат, сән нә ширинсән	32
Кағызлар	35
Ше'р вә мән	39
Өзүмдән наразыјам	41
Һәкимлә сөһбәт	43
Дағда шәләлә кими	46
Гағажы кими	49
Көрә билмирам	51
Вағзалы	52
Сүкут	53
„Чох ешит...“	54
Ана һәдијјәси	55
Итлә ат һаггында баллада	56
Һабил секаһы	57
„Өмүр бизә верилмир...“	60
„Китабдан гачырам“	61
Үзүк	62
Көзәллик—бәхшишдир	63

Мәним ад күнләрим	64
„Бу нә инилтидир, бу нә нәләдир“	66
Ал күнәшин сағлығына	67
„Сән бизи күлдүрүб өзүн дүшүндүн“	69
Ван Клибернә	70
Дөрд юлун аҗрычында	71
Гыз галасы	74
„Ачылыр сәһәр“	75
Ики юлдаш, ики һәмҗаш	76
Учалыг, узаглыг	79
Анам тәзәдән бөҗүҗүр	80
Гыҗхбиринчи дурачаг	81
Деирләр	83
Даг вә мән	85
Мән азәри оғлуҗам	87
„Бүлбүл“	92

Инсан вә заман

Кимдир мәним дүшмәним!	95
Тәләсирәм мән	97
Көзәллик өнүндә	100
Өзүмү ахтарырам	101
Вәтәндән-вәтәнә	103
Бармаглар	104
Өлчү	106
„Адамлар ичиндә дарыхырам мән“	107
Анам һаггында ше’рләр	108
Бизә елә кәлир ки	111
„Өмүр чох гысадыр“	113
Мән, ја автомат	114
Сәадәт һаггында дүшүнчәләр	115
Сүрәт	118
Дүнҗанын сәрһәдди	119
Мүбарәк	120
Некролог	123
Илләрә нә вар ки	124
Гәлбини кен сахла	126
Өзүмдән габаг	127
Бир бинада доғулдуг	128
Өзүмүздән өйрәнәк	130
„Гадир инсан“	133

Сөкүн чәпәрләри	134
„Фикирлисән?“	135
„Сөндүрмә чырагы“	136
Карусел	137
Итки	139
Һәҗаты җаша	140
Мешә юлу	141
Аҗ	142
Көһнә—тәзә	146
Горху	147
Үрәҗим аҗрыҗыр	148
„Өмрүмүз гысадыр бир нәфәс гәдәр“	149
Тәҗҗарәләр	150
О тәмиз изләр	152
Вәзифә	154
Тәкәрләр үстүндә	156
„Көрпүләр вар...“	159

Сәҗаһәт дәфтәриндән

Көзләрим	161
Әләддинин чырагы	162
Еһрамларын өнүндә	165
Өзүнә җалварсана	166
Тәсбех	167
Ачлардан тохлара	169
„Баба кур-кур“	170
Ачыг шәһәр	172
Мумија	174
Кәмиләрин дили	175
Атылмаҗан топлар	177
Фәрҗад	181
Бир үздә ики дүнја	184
Микел Анчелонун „кәдәри“ өнүндә	186
Ағла’ан пәри	187
Пантеонда	189
Бакы вахты илә	192

Һәсрәт һәғмәләри

„Хәҗалын елә галхыб көзүмдә јүксәлир ки“	194
Бир мәңәм, бир дә сүкут	197

Сән атдын јерә	198
Ғајыт	199
„Әкәр бу дүнјада сән олмасајдын...“	201
„Купе сыхыр мәни, јата билмирәм“	202
Һејиф	203
„Унутмағ истәмирәм...“	204
Ешгим	205
Јох, дүшмүрәм, ғалхырам	206
„Һирсимдән көр нечә әсир бәдәним...“	208
Унутдурдун сән мәнә	209
Нөгтәјә дөндәрәрдим	212
„Билмирәм...“	214
Сән кетдин	215
„Сон көрүш“ поэмасындан парчалар	216
1. Дәнизәм, безмишәм тәлатүмүмдән	217
2. Ешитдим сәсини	218
3. Сон көрүш	220
4. Инам—шүбһә	223
„Бу күн сәнин ад күнүнмү?“	224
Тәзәдән	226
„Өзүмлә“	227
Мәһәббәтә ғыјмадын	228
Биз јенә дә сөзә кәлдик	230
„Мән гүрбәтдә...“	231
„Узағ бир сәфәрә чыхмысан, узағ...“	232
„Сәнә мәктуб јазырам“	233
Ај бәлалы башымын мәчәрасы“	234
Ағ кечәләр	235
Азәдлығ	236
„Нәғмә олуб кечәләр“	238
„Һәмишә һәсрәтәм“	239
Сәфәрә чыхмышығ	240
„Евинизин кандарында	240

Мәктәб ше'рләри

Мәктәб јоллары	243
Ғызыл медал	245
Мәним достларым	246
Илк чығыр	249

Јазы тахтасы	250
Зәнк чалан ғары	251
Сәнә үзүк нә кәрәкдир	254
Ғијмәт	256
Әлифба китабы	257
Оғлума	259
Бабанын ады	261
Чанта	262
Синиф—һәјат	263
Гутгашен мәктәби	266
Биринчи зәнк	267
Фәргә бах	269

Маһнылар

Нәғмәләр	273
Јағма јағыш	274
Лалә	275
Мәһәббәт	276
Дүшә билмәз	277
Вардыр	278
Јаваш-јаваш	279
Ағарма сачым, ағарма	280
Јар, јара бағлар	281
Додағда кәз	282
„Бу гәдәр салды мәни һәсрәт амандан аман“	283
Бир тәрәфдә	284
Нејләрәм?	285
Көлкәм гәдәр јахынсан	287
Даим учалағ биз	288
Нағыллар	289
Мән һәмишә сәнинләјәм	290
Кәл диләјим, кәл	291
Алма ағачлары чичәкләнәндә	292
Кечәләр	293
Хәјалым	294
Улдузлара салам	295
Дан улдузу	296

Тәзә баһар кәтир	297
„Күләк дәјүр пәнчәрәни, гапыны“	298
„Сән ахшамын гәриблији“	299

Поемалар

Е'тираф	303
Гәм ичиндә севинч	385
Учун нәғмәләрим	393
Вахт, сүр'әт, фикир	400

Редактору *И. Тапдыг*. Рассамы *С. Гәмбәров*. Бәдин
редактору *Ј. Агајев*. Техники редактору *А. Ахундов*.
Корректорлары *Ф. Алышанова, С. Гәбибзада*.

Јыгылмаға верилмиш 27/IV-1937-чи ил. Чапа имзаланмиш
25/VIII-1967-чи ил. ФГ 20307 Кағыз форматы 70×108¹/₃₂. Учот нәшр. в. 13.
Чап в. 17.63. Сифариш № 244. Тиражы 10000. Гижмәти 1 м. 51 гәп.

Азәрбајҗан ССР Назирләр Совети јанында Мәтбуат Комитәси.
„Кәңчлик“ Нәшријјаты, Бақы, Нүсү Нәчмјев күчәси 4.
„Гызыл Шәрг“ мәтбәәси, Бақы, Гәзи Асланов күчәси, 80.

671

1699

TRANSLATION

A32

B27